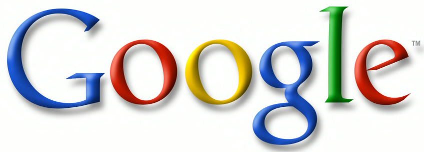
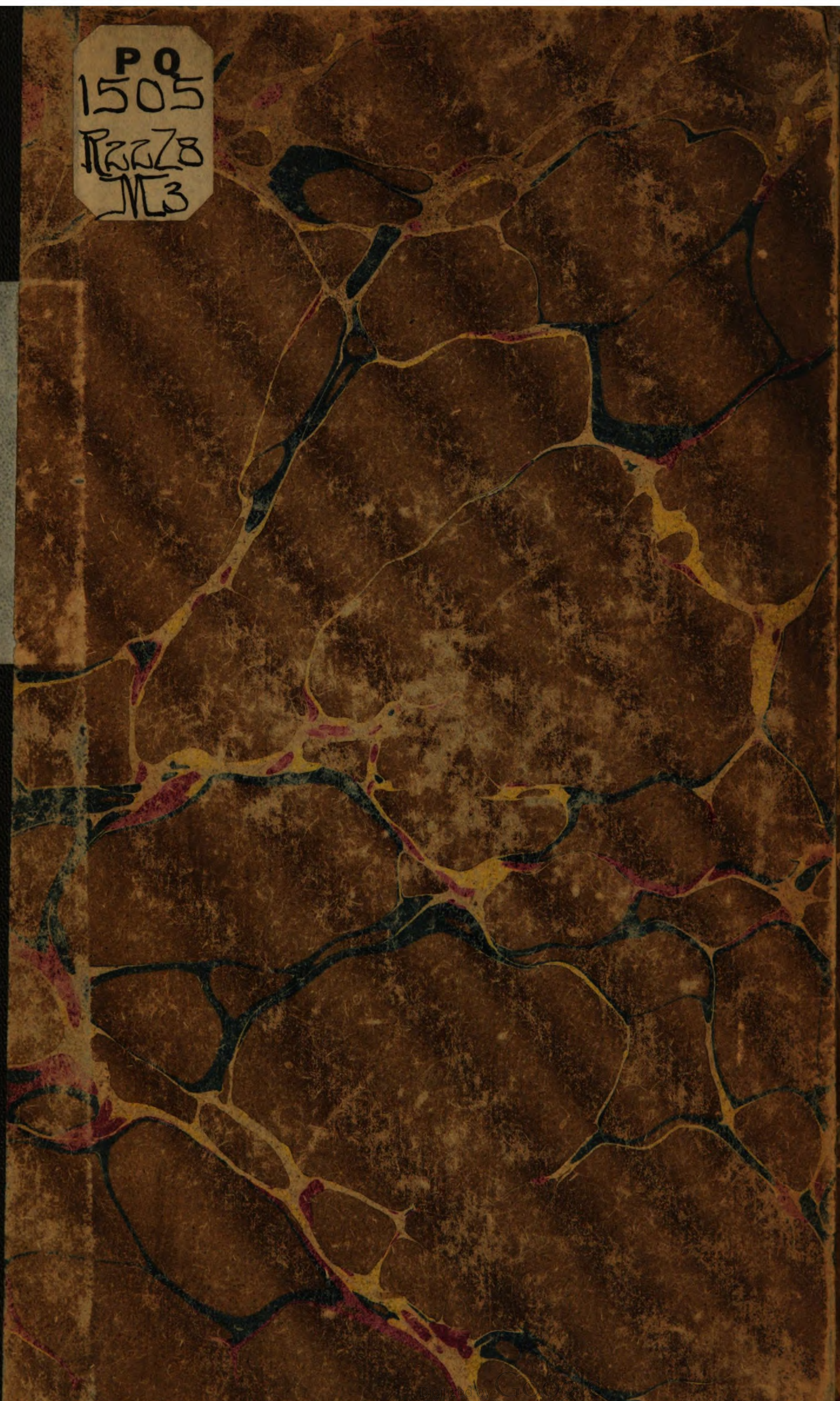

PQ
1505
R22Z8
M3

OM BRUKET AF FINIT MODUS

HOS

RAOUL DE HOUDENC.

AKADEMISK AFHANDLING,

SOM MED TILLSTÅND AF

FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPSALA

HUMANISTISKA SEKTION

FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

A. MALMSTEDT,

FILOSOFIE LICENTIAT AF STOCKHOLMS NATION,

Å LÄROSALEN N:O IV

LÖRDAGEN DEN 25 FEBRUARI 1888 KL. 10 F. M.

STOCKHOLM,

ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG,

1888.

Till grund för denna undersökning ligga följande texter:

1. *Meraugis de Portlesguez* (Mer.), efter Wien- och Turinmss. (A. och B.) utgifven af Michelant, Paris 1869. [1])

2. *Li songes d'Enfer* (Enf.),

3. *Li songes de Paradis* (Par.),

4. *Li romans des Eles* (El.),

alla tre utg. af Scheler i Trouvères Belges. Nouvelle série, Louvain 1879;

5. *Messire Gauvain ou La vengeance de Raguidel* (Gauv.), utg. af Hippeau, Paris 1862.

Att den Raoul, som angifver sig såsom författare till sistnämda text, är densamma som författaren till de fyra andra, är en åsigt, som först uttalats af Mussafia (Pfeiffers Germania VIII, 221) och för hvilken sedermera Michelant (Mer. s. XIII) och P. Meyer (Revue critique 1869 I. 315) anfört ytterligare skäl.

Till en motsatt åsigt kommer däremot W. Zingerle [2]) genom sin undersökning af de fem nämda texternas ljud- och formlära. Likaså kommer O. Boerner [3]) till det resultat, att

[1]) För detta arbete hafva vi dessutom haft att tillgå följande textkritiska hjälpmedel: vv 1—350 i Vaticanms., meddelade af Adelbert v. Keller i Romvart (1844); Berlinfragmentets afvikelser från texten i Michelants edition, offentliggjorda af Ad. Tobler i Mittheilungen aus altfranzös. Handschriften I (Leipz. 1870); samt 308 vv ur A, motsvarande 36,1—48,16; 54,20—55,22; 70,20—23; 184,3—7 hos Michelant), af Ferd. Wolff meddelade i Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften; phil.-hist. Klasse, 14 Bd. (Wien 1865) s. 153 ff. För kännedomen om A's läsart på några andra ställen, där Michelant följt B utan att efter löfte anföra A i *Notes et variantes,* hafva vi att tacka Mussafias recension Lemckes Jahrb. 10 (1869) s. 339 ff.

[2]) Ueber Raoul de Houdenc und seine Werke, eine sprachliche Untersuchung von Wolfram Zingerle, Erlangen 1880.

[3]) Raoul de Houdenc. Eine stilistische Untersuchung über seine Werke und seine Identität mit dem Verfasser des »Messire Gauvain». Inaugural-Diss. Leipz. 1884.

författaren till Gauv. ej kan vara identisk med Raoul de Houdenc.

Däremot delar Boerner icke Zingerles tvifvel på äktheten af Par. Såsom skäl för dessa tvifvel anför Z. dels och förnämligast åtskilliga rent språkliga olikheter mellan Par. och de tre öfriga dikterna, dels det jämförelsevis stora omfånget af denna text, som innehåller 1368 vers, under det versantalet i Enf. endast utgör 682; samt slutligen den högre grad af andlig bildning, som författaren till Par. lägger i dagen genom anförande af bibeln, den helige Bernhard och den helige Gregorius. Dessa båda sista argument synes oss Boerner tillräckligt hafva vederlagt, därigenom att han visar, hurusom den egentliga drömmen slutar med v. 1030 och att vv. 1031—1368, där omnämnandet af den heliga skrift och de båda helgonen förekommer, äro att anse såsom en för de båda drömmarne gemensam afslutning. Om de skäl, som tala *för* äktheten af denna text, se Boerner s. 111 ff.

På det område af satsläran, som utgör föremålet för vår undersökning hafva vi icke iakttagit några olikheter af den art, att de berättiga till någon slutsats; och vi hafva därför i frågan om nyss nämda båda texters äkthet intet inlägg att göra.

För värdefulla råd och upplysningar står jag i förbindelse hos Hrr Akad. Adj. P. A. Geijer och Doc. Carl Wahlund, hvilken senare icke blott lemnat mig vigtiga hänvisningar till hithörande litteratur utan äfven godhetsfullt stält flere af de arbeten, som i det följande citeras, till mitt förfogande; och är det mig en kär pligt att till dessa herrar uttala min varma och uppriktiga tacksamhet.

I. Indikativ.

I följande båda fall svarar i våra texter denna modus mot nyfr. konjunktiv:

1) I bisats, beroende af ett *verbum affectuum*, där fornfr. så godt som uteslutande använder ind.:[1]

Mer. 27,13 si est granz deuls
Qu'il n'*a* amour entre nous deus
Mult grant;

ib. 32,22 à bien poi que chascun ne font
De honte que si longuement
Se *sont* combatu por noient.

ib. 44,19, El. 9, Gauv. 955, 3965 efter *moi poise;* Mer. 56,18 efter *m'esmerveil;* Gauv. 1921 efter *mervelles voi;* ib. 2362 efter *mervelle est.*

I de anförda exemplen ansluter sig bisatsen omedelbart till hufvudsatsen såsom subjekts-, objekts- eller adverbialsats. Vanligare är dock, att densamma i hufvudsatsen anticiperas genom ett *ce* (*de ce, en*), hvartill bisatsen bildar apposition.

Subjektssats med föregående *ce:*

Gauv. 85 Servi furent si com il durent
Des mès, car asés en avoient.
Mais saciés qui lor desplaisoient
Ço que li rois o els n'*estoit*...

Läs med Mussafia, Pfeiffers Germania VIII, 221:

...avoit
Mais saciés qu'il lor desplaisoit
Ço que etc.

---

[1]) Några exempel med konj. anföras af Kowalski, Der Conjunctiv bei Wace, Breslau 1882, s. 21.

Objektssats med föregående *ce:*

Mer. 228,14 à merveilles tint
Ce qu'il s'*armoit* si à besoing.

Adverbialsatser med föregående *de ce* (*en*):

Mer. 58,23; 105,9; 216,13; 224,18; 231,5; Enf. 33; Par.

Gauv. 2007 Or m'en repenc, *ce* poisse moi
De ce que je l'ai tant blamé.

Då *ce* aldrig försvagats till rent formelt subjekt, [1]) är *c*
de ce att anse såsom en sammansmältning af två olika s
turer: *ce poise moi que* och *moi poise de ce que.* Jfr To
förklaring af *c'est deliz de boens liz* och *c'est folie du*
metre. [2]) Mer. 226,14 står i st. f. *ce* bisatsens objekt pr
tiskt indraget i hufvudsatsen:

de c'est il liez
Et *de s'amie* courouciez
Qu'il ne la voit.

De nu nämda bisatserna ersättas ofta af andra slags sa
kausalsats, inledd af *pour ce que:*

Par. 48 Ains fui trop liés de grant maniere
Pour chou que j'euc si biele chiere.

Mer. 48,16; El. 114.

temporalsats, stundom med föregående *en:*

El. 498 Je m'en merveilh *cant* penser l'oze.

Mer. 95,2 Bien est issi,
Quant il s'en vont autre chemin.

ib. 133,8; Gauv. 259, 1977, 5569.

hypotetisk bisats:

Mer. 69,10 Mes d'itant ne vous esmaiez,
Se vostre dame un petit pleure
Por vous;

ib. 188,9; 200,25; Enf. 561; Gauv. 4644.

---

[1]) Haase, Syntaktische Untersuchungen zu Villehardouin und
ville s. 17.

[2]) Vermischte Beiträge zur französ. Gramm., gesammelt, durchge
und vermehrt, Leipz. 1886, ss. 8 och 10.

indirekt frågesats:

Mer. 195,8 Merveille est *com* les almes tienent
Es corps qu'eles ne saillent fors;

Gauv. 2477.

2) I satser, beroende af *pou s'en faut, à pou, por pou* (que); användningen af negationen *ne* är därvid strängt logisk.

Mer. 93,15 Pou s'en faut que je ne *t'occi.*

ib. 7,18 Por poi ne se *desespera;*

ib. 32,20; 67,4; 185,25; 245,5.

Redan i fornfr. förekommer dock äfven konjunktiv i dessa satser; negationen har då förlorat sin logiska betydelse. [1]) Såsom säkra exempel härpå räkna vi icke Gauv. 3230 *A poi que ne l'ait jus versé* och 3955 *Por peu Kex ne fust hors del sens;* då konjunktiverna här ej ega stöd af metern och denna text på alla andra ställen (vv 31, 960, 1159, 3282, 4173, 4575, 5543, 5912) i dessa satser använder ind. *Fust* är dessutom ingen säker konjunktivform; våra texter lemna talrika exempel på former med oetymologiskt *s: vist* (vidit) Mer. 109,23, 176,15, 204,22; *ferist* (perf. ind.) Mer. 140,3; *acourust* Mer. 161,4; *esles* (alas) Mer. 195,13 m. fl.

Satser, i hvilka futurum eller konditionalis undantagsvis förekommer i st. f. konj. upptaga vi under sistnämda modus.

Då vi nu öfvergå till några anmärkningar öfver bruket af **Indikativens tempora,** lemna vi tills vidare å sido deras användning i hypotetiska satser, för att sedan på ett ställe anföra samtliga i våra texter förekommande hypotetiska satsfogningar med indikativ.

---

[1]) Perle, Zeitschr. f. rom. Phil. II, 13; Haase, Ueb. d. Gebrauch des Konjunktivs bei Joinville s. 11.

1. Presens.

a. Det historiska pres. ersätter stundom ett beskrif imperf.; [1]) så

Mer. 200,5 mais n'iert mie
Vilaine, ainz *est* preuz et cortoise.

b. Ett *præsens de conatu* finnes enligt Mätzner, 94,2, icke »denn die Präsensflexion vermag dergleichen Be mungen nicht auszudrücken». Att emellertid det historiska stundom betecknar en blott påbörjad eller åsyftad men fortgång hämmad handling och således med lika rätt sor perf. i samma fall kan kallas konativt, visa följande tre exe

Mer. 29,11 Si les blasment et leur *desvoient*
Leur volonté et leur folie...
Mes onques fin n'i porent metre,

ib. 147,4 Lors se debat et *tue*...
Mais mesire Gawains le tint
Et tuit li autre le confortent.

ib. 205,13 du cuer lui muet
Uns duels qui tel l'a atornée
Qu'ele en *muert*...
Se n'en muert, en lui ne remaint.

c. I fornfr. likasom i den äldre ital. och prov. tjänar af *soloir* ofta till uttryck för en vana, som ej längre for

Mer. 7,1 A cel temps la *seult* on tenir
A la plus gentil damoisele
Qui fust de ci jusqu'en Tudele.

ib. 102,23 Einsi le faz, einsi le *sieut*
Mes peres fer com je devis.

Läs: Mes peres fere com devis (Littré, Etudes et gl s. 358).

254,24 Si Meraugis r'ama Gorvain,
Et Gorvains lui plus qu'il ne *seult;*

---

[1]) Haase, Unters. s. 83.

Weber (Ueb. d. Gebrauch von *devoir*, *laissier* etc. im Altfranz., Berlin 1879, s. 2) anmärker, att då *soloir* är negeradt, äfven tyskan i samma fall kan använda pres. (»Können wir noch jetzt den Gebrauch der alten Sprache nachahmen»), hvarpå såsom exempel anföres: *Jeüns ne sueil estre a ceste eure* = nüchtern *pflege* ich nicht zu Sein um diese Stunde». Då emellertid *pläga vara* icke betyder *alltid*, *utan undantag vara*, utan *vanligtvis*, *merendels vara*, kan *sueil* här icke sägas beteckna en vana, som upphört, och i användningen af pres. i detta exempel ligger följaktligen ingenting egendomligt, äfven om personen i fråga för tillfället skulle råka att vara nykter. Icke häller ligger, såsom W. betonar, det beaktansvärda däri, att *soloir* på samma sätt förekommer utan negation. Om en person i beskänkt tillstånd förklarade: *Jeüns sueil estre a ceste eure*, så skulle vi ej hafva minsta skäl att betvifla hans sanningskärlek, då han därmed endast hade sagt, att så vanligen brukar vara händelsen, och vi skulle såväl på tyska som svenska kunna återgifva denna sats med samma tempus, med eller utan tillägg af ett *eljest*, *vanligtvis*. Man bör derför först och främst skilja mellan sådana satser, som blott uttrycka en tillfällig afvikelse från en ännu fortfarande vana och sådana, där vanan själf utsäges såsom ej längre existerande. Till den förra kategorien höra, likasom sist anförda exempel, följande ställen i våra texter:

Mer. 218,7 Gawain, l'en te devroit huer,
Car tu *seulx* estre seur toz pris
Li plus prisiez; or es sorpris
De peresce;

Gauv. 3622 Or l'aime il plus qu'il ne *seut*.

ib. 5325 Si ne sai coi, mais plus asés
Vous voi pensif que je ne *suel*.

Visserligen vore äfven här ett preteritum på sin plats; men med den egendomliga betydelse verbet *soloir* har tarfvar användningen af pres. ingen förklaring. Förgäfves skall man däremot, såsom Webers mening tycks vara, vilja ur verbets betydelse härleda bruket af pres. i den andra gruppen, d. ä.

i satser sådana som våra tre först anförda exempel. Då nu hvarken latinet eller de germanska språken visa något spår af denna tempusanvändning, så ligger redan däri en antydan, att grunden till densamma är att söka i någon specifikt romansk egendomlighet hos detta verb, och denna kan ej vara någon annan än saknaden af perf. Så torde väl också vara Diez' mening, då han (Gr. II⁴, 205 †), efter att hafva omnämt saknaden af perf. i prov., tillägger: »Das Präsens versieht zugleich den Dienst eines Perfects». [1]) Vill D. därmed säga, att presens*formerna* af *soloir* i detta fall *uppfattades* såsom (annorlunda uttryckt: psykologiskt *äro*) perfekter — och denna tolkning synes oss vara den enda möjliga — då kan såsom analogi till ifrågavarande företeelse anföras, att, enligt Tobler (Verm. Beitr. s. 26), indikativ*formerna* *faison*, *faites* och *dites* i bisats, beroende af ett verbum voluntatis, understundom fungera såsom konjunktiver.

d. Pres. i st. f. fut. är i obetingad hufvudsats sällsynt.

Mer. 235,17 Ne ja de ci *alons* avant
Plain pas devant que nous l'aions
Occis;

e. Om pres. ind. med imperativisk betydelse se nedan under konjunktiv i oberoende önskesats 2.

2 och 3. Imperfektum och Perfektum I.

a. Om bruket af dessa båda tempora i allmänhet inskränka vi oss till att nämna, att i sådana fall, där nyfr. skulle använda

---

[1]) Att Weber, som citerar detta ställe, icke så uppfattat detsamma, är tydligt. Af den öfriga af W. citerade litteraturen i ämnet hafva vi blott haft tillfälle att taga kännedom om Tobler, Gött. Gel. Anz. 1874, s. 1041, där endast ifrågavarande användning af pres. konstateras och antagandet af ett perf. på grund däraf betecknas såsom onödigt.

det beskrifvande imperf., våra texter i hufvudsatser och relativa bisatser ungefär lika ofta använda det berättande perf. Några få exempel må anföras:

Mer. 3,3 ff. Seignor, au temps le roi Artu,
Qui tant estoit de grant vertu,
Ot en Bretaigne la greignour
Un(s) roi(s) qui *tint* mult grant honour,
Ce *fut* li rois de Cavalon(s)
Qui *fut* plus biaus que Absalon.
ib. 4,2 Le front *ot* haut, cler et bien fet;
4,10 Li oeil *furent* douz.

Af *avoir* förekommer oftare perf. än imperf.; särskildt är (*i*) *ot* vanligare än (*i*) *avoit*, hvilket senare dock ej är sällsynt; mot *ot non* (Mer. 3,11; 140,14; 218,20; 229,22; Gauv. 1340, 1770, 4223 m. fl.) torde ej svara något ställe med imperf.

b. Ej sällan förekommer i fornfr. perf. I på ställen, där nyfr. skulle använda perf. II (svenskan och tyskan sitt perf.). Man har däraf velat draga den slutsatsen, att fornfranskans perf. I skulle från latinet hafva bibehållit äfven betydelsen af *perfectum logicum*. Den förste, som uttalat denna åsigt, är Darin; [1]) utförligare har densamma sedermera framstälts af F. Körnig, [2]) som icke blott anför vissa bestämda fall för användningen af perf. I i betydelse af ett perf. II i fornfr., utan äfven vill finna samma företeelse utsträckt till nyfr. och, med åberopande af Vockeradt, Lehrbuch d. ital. Sprache § 228,6, till italienskan. Däremot förklarar (före Körnig) Bockhoff [3]) perf. I, äfven där det tycks hafva betydelse af ett logiskt perf., för historiskt tempus och betecknar nyss nämda antagande

---

[1]) Observations sur la Syntaxe du Verbe dans l'ancien Français, Lund 1868, s. 23.

[2]) Der syntakt. Gebrauch des Imperfects und des historischen Perfects im Altfranzös., Breslau 1883, s. 42.

[3]) Der syntakt. Gebrauch der Tempora im Oxforder Texte des Roandsliedes, Münster 1880, s. 43.

såsom »eine zu weit greifende Schlussfolgerung»; i liknande
lag yttrar sig (mot Körnig) Herman Schlutter. [1])

Med full rätt förneka dessa båda författare nödvändigl
af nyssnämda slutsats; men därmed är icke bevisadt, att
Körnig i sak möjligen *kan* hafva rätt. Vi skola i det följ
anföra de skäl, som synas oss tala mot K:s åsigt, och i sam
hang därmed skola vi undersöka, om den förutsättning, l
ifrån samtlige de nämde författarne utgå, att det latinska
i ifrågavarande fall är ett logiskt perf., kan anses för säk

Först och främst må medgifvas, att antagandet, att p
till en del skulle hafva bibehållit de funktioner, för h
språket i det sammansatta perf. bildat sig en särskild
ingalunda förefaller omöjligt, då man besinnar, att den af lat
plusqvamperf. konj. bildade verbalformen under hela medel
jämte sin nya betydelse af imperf. konj. bibehållit den urspr
liga betydelsen, ehuru man för sistnämde tidsföreställning
bildat ett nytt tempus. Vore användningen af perf. I =
perf. II inskränkt till enstaka fall, skulle vi för vår del d
ingenting mot K. vilja invända, förutsatt att vi visste, at
latinska perf. i samma fall vore logiskt. Men annorlunda s
sig saken, då, såsom nämdt, detta språkbruk i vissa fall
sig konstant. De fall, där enligt K. perf. I är logiskt
äro — förutom sådana, som ej kunna bringas under bes
rubrik, — följande: 1) satser som handla om guds och
gonens verk; 2) satser, där predikatet bestämmes af *on
ne*, *ainc ne;* 3) satser, inledda af adverbet *mar*.

I det andra af dessa fall, med hvilket vi företräd
skola sysselsätta oss, är perf. II i fornfr. ytterst sällsynt; hva
Bockhoff eller Körnig känner något exempel därpå; Haase

---

[1]) Beitrag zur Geschichte des syntakt. Gebrauchs des Passé und des Imparfait im Französ., Halle 1884, s. 24.

För samtlige de nämde författarne har Mätzner berört denna
då han (Synt. 1 § 43) påpekar, hurusom stundom i nyfr. i synnerh
skalder, perf. I och II växla, i hvilket fall enligt M. ingen förblar
af betydelserna eger rum; jfr äfven ib. § 56.

ett (Unters. s. 88). Våra texter använda på alla ställen utan undantag perf. I; ex.

Mer. 112,7 Onques ne *fui*
Plus dolenz que je sui de toi.

Enf. 666; Par. 462; Gauv. 3589 m. fl. Likaså i förbindelse med *ne mais, ainc mais ne, onques mais ne:* Mer. 154,4; Enf. 538; Par. 252; Gauv. 17; samt vid *onques* i hypotetisk bisats: Gauv. 5032 *S'onques* **conneustes** *son non;* 5935 *Se onques vos* **servi** *de rien.*

I det nyfr. talspråket torde perf. I i detta fall endast undantagsvis användas; däremot förekommer det ofta i skriftspråket, särskildt då satsen uttrycker en starkare affekt; ex. **Vit**-*on jamais une plus belle entrée . . . ?* (Taine, Hist. de la littér. angl.) *Si jamais il y* **eut** *une âme violente et sensible . . . c'est celle-là* (ib.); *Si jamais âme* **fut** *rassassiée de la joie de déchirer . . . ce fut celle-là* (ib.); *Pareillement la constitution anglaise ne* **fut** *jamais qu'une transaction entre des puissances distinctes . . .* (ib.); äfven i förbindelse med *toujours* och *rarement* finna vi stundom samma tempus; ex. *Au contraire, les partis anglais* **furent** *toujours des corps compacts et vivants* (ib.); *Rarement eloquence* **fut** *plus entraînante que celle de Macaulay* (ib.). [Mot dessa exempel, hemtade ur voll. IV och V ur ofvan citerade arbete, torde knappast svara mer än ett exempel med perf. II: *Jamais cœur, dit Burns, n'***a soupiré** *plus ardamment que le mien après le bonheur d'être distingué.*]

Äfven de öfriga romanska språken visa i samma fall en tydlig förkärlek för det enkla perf.; och en närmare undersökning skulle med all sannolikhet utvisa, att detta tempusbruk i den äldre ital. sp. och portug. var lika vidsträckt som i fornfr., ex. Dante, Inf. XXIV,10 *Nè O si tosto mai nè I si* **scrisse;** XXV,58 och 75; XXVII,65; XXVIII,83 m. fl. ställen, mot hvilka i hela Inf. ej svarar något med perf. II; Boccaccio Decam. II,2 *nè giammai non m'***avvenne** *che io per ciò altro que bene albergassi;* II,9 *Se tu forse questo mai più non* **udisti,** *io te 'l vo' dire;* Macchiavelli *Parlar donna mai* **vidi** *con più*

audacia; (de tre sista exemplen citerade efter Zatelli, De l'emploi de la négation en français et en italien, Rovereto 1885, s. 52); Cervantes, D. Q. I,6 *algo largo es en las églogas, pero nunca lo bueno* **fué** *mucho;* I,14 *adonde el sol jamas* **mostró** *su lumbre;* I,18 *nunca la lanza* **embotó** *la pluma, ni la pluma la lanza;* [däremot I,19 *la mas mala figura que jamas* **he visto**]; likaså vid enkel negation i samma betydelse som *no-jamas: Quien no vió á Sevilla no vió maravilla* (ordspr.); Camões, Os Lus. I—VI står i detta fall undantagslöst perf. I: ex. II,52 *cithara jamais* **cantou** *victoria, Que assi mereça eterno nome e gloria;* IV,73 *Cuja cerviz bem nunca* **foi** *domada;* samma tempus förekommer i förbindelse med *sempre* III,140 *Do peccado* **tiveram** *sempre a pena Muitos;* IV,12 *Que sempre* **houve** *entre muitos differenças.* [1])

Att nu det nyfr. perf. I såväl här som i hvarje annat fall är ett historiskt perf., hvarpå vi för öfrigt aldrig tviflat, därom öfvertygas vi af den omständigheten, att ingen af de franska grammatici, hvilkas mening vi haft tillfälle att inhemta — och i denna fråga är endast en fransman röstberättigad — känner någonting om ett logiskt perf. I. Hade detta tempus stundom betydelse af hufvudtempus, skulle väl Chabaneau därom hafva upplyst oss *Hist. et théorie de la conjug. franç.* s. 12, där han efter att hafva anmärkt, hurusom mot lat. perf. i grek. svara två särskilda tempora, tillägger: »Il est naturel que les langues néo-latines, et particulièrement la française, aient fait à leur tour la même distinction que la langue grecque». [2]) Ayer anmärker, [3]) att det gifves fall, »où les nuances

[1]) Blott i tre fornfr. texter, Eulalia, Pass. de Christ och St. Léger, förekommer *semper* i sin ursprungliga betydelse; ex. Pass. 93, *Christus Jehsus, que deus es vers, Qui semper* **fu** *e semper es* (Zeitlin, Zeitschr. f. rom. Phil. VII,13; perf. I i förbindelse med *onques*, likasom det lat. perf. i samma fall, betecknas af Z., ib. VI,226 såsom historiskt).

[2]) Orden »particulièrement la française» tyckas antyda att Ch. ej helt och hållet frånkänner perf. I i andra romanska språk betydelse af logiskt perf.

[3]) Grammaire comparée de la langue franç. 3:ème ed. s. 395.

se confondent, et l'on emploie quelquefois le préterit où l'on aurait pu employer le parfait;» t. ex. *L'insect, du combat, se retire avec gloire*; *Comme il* **sonna** *la charge, il sonne la victoire* (La Font.) och *Qui ne sait se borner ne* **sut** *jamais écrire* (Boileau), där, såsom A. uttrycker sig, »*il sonna* fait absolument le même sens qu'*il a sonné*» och »*ne sut jamais* est la même chose que *n'a jamais su.*» Att A. därmed endast vill säga, att meningen blir väsentligen densamma, hvilketdera tempus som användes, icke att de båda tempora här uttrycka samma tidsföreställning, blir fullt klart, då han tillägger: »Il y a plus; on pourrait dire: *ne sait pas*, et l'on aurait encore le même sens». Men vi skulle hafva kunnat inskränka oss till att anföra följande uttalande, som i all sin korthet är tillräckligt tydligt: »Que le passé défini soit un temps secondaire, c'est ce qui n'a plus besoin d'une longue démonstration. Mais l'accord cesse dès qu'il s'agit de déterminer de quel temps, principal il est le correlatif.» [1]) Att det nyfr. perf. I i hvarje fall är ett historiskt tempus, därom råder således fullständig enighet.

I den moderna italienskan är, likasom i franskan, perf. I i detta fall inskränkt till skriftspråket; ex. *un insistenza infaticabile, che nessuna persona non* **ebbe** *mai* (Manzoni, Prom. sposi); flere exempel i Scartazzinis kommentar till Dante.

Enligt muntligt meddelande af en framstående italiensk vetenskapsman är detta tempus, såväl här som hvarhälst det förekommer, historiskt. Så är också Vockeradts l. c. klart och tydligt uttalade åsigt, hvadan Körnig med orätt åberopar honom såsom stöd för sin mening.

Hvad beträffar de äldre romanska språken, så se vi redan i den i samtliga dessa språk öfvervägande, i fornfr., **såsom** nämdt, så godt som undantagslösa, användningen af perf. I, i detta fall ett tillräckligt bevis för, att detta tempus är historiskt: vore detsamma ett logiskt perf. och således uttryck för

---

[1]) Delboeuf, Pages détachées de litterature et de grammaire, Liège 1887, A propos du passé defini, s. 1.

samma tidsföreställning som det sammansatta perf., skulle vi förgäfves söka en förklaring, hvarför språket af tvänne fullt likbetydande tidsformer i detta fall företrädesvis eller uteslutande använder den ena. Ett mera positivt bevis för, att det fornfr. perf. I i förbindelse med *onques* är historiskt, lemnar dessutom Haase, då han (Unters. s. 88) påpekar, att detta perf. i konjunktiv uttryckes genom imperf. Samma bevis gäller äfven för ital.; jfr t. ex. Dante, Par. XXVI,84 *l'anima prima, Che la prima virtù* **creasse** *mai* (cit. efter Lundborg, Studi sul congiuntivo nella divina commedia, Lund 1884, s. 58).

Då man påstår, att det romanska perf. I i förevarande fall är ett logiskt perf., utgår man från det fullkomligt obevisade antagandet, att det lat. perf. är logiskt, när det i tyskan och svenskan återgifves med perf., historiskt, när det motsvaras af tyskt och svenskt imperf.

Söka vi af den lat. grammatiken få veta, när perf. har den ena och när den andra betydelsen, och särskildt hvilkendera det i detta fall har, finna vi äfven här meningarne delade. Under det Schmalz förklarar det lat. perf., då det har betydelse af *gnomiskt* tempus (ex. *pecuniam nemo sapiens* ***concupivit***), för ett logiskt perf., [1]) betecknar Dræger detsamma, då det i denna betydelse förekommer hos skalder och senare prosaister, såsom historiskt; däremot är »das sogenannte *perfectum consuetudinis*» d. ä. perf. i sådana satser som *nemo enim umquam* **est** *oratorem, quod latine loqueretur,* ***admiratus; nemo nisi victor pace bellum*** ***mutavit*** o. d. enligt D. ett logiskt perf. [2]) Enligt Kühner är det lat. perf. ett historiskt tempus såväl i förra fallet som ock i förbindelse med sådana ord som *multi, nemo, sæpe, plerumque* o. d. (tydligen = Drægers perf. consuetud). [3])

---

[1]) »Das Perfectum logicum musste naturgemäss die Bedeutung eines gnomischen Tempus annehmen.» (Ivan Müller, Handbuch der klass. Alterthumswissenschaft II, s. 256).

[2]) Histor. Syntax. d. lat. Spr. I s. 253.

[3]) Ausführl. Gramm. d. lat. Spr. II § 33,9.

Innan vi gå vidare, torde en redogörelse för hvad man menar med gnomiskt tempus vara på sin plats.

Såsom namnet antyder, plägar man så benämna den grek. aoristen, då den i *ordspråk och sentenser* användes i st. f. det vanligare presens, med hvilket senare tempus den också i detta fall vanligen återgifves; ex. πολλὰ ἀνθρώποις παρὰ γνώμην ἔπεσε. Man har stundom kallat denna aorist »tidlös»; så Kluge, [1]) så äfven Delbrück (Syntaktische Forschungen II s. 88, 129, 132); Brugmann däremot »scheinbar zeitlos» (Ivan Müller, Handb. II s. 100).

Båda de sistnämda författarne uttala sig med en viss tvekan om ifrågavarande aoristbetydelse. Brugmann sätter den i förbindelse med den användning af aoristen, hvarpå ὤλετο Il. I,413 är ett exempel och som enligt B. äfven förekommer i de slaviska språken (se om denna aorist Cavallin, Nord. Tidskr. for Filologi, Ny Række III s. 92 och Grek. syntax s. 91); om Delbrücks åsigt se Syntakt. Forsch. IV s. 108. Erbjuder verkligen denna aoristanvändning några svårigheter, och låter den ej förklara sig ur aoristens vanliga betydelse af berättande eller, såsom Delbrück hällre vill, *konstaterande* tempus *så*, att aoristen här betecknar hvad som alltid eller vanligen förut plägade ske och därför, förmedelst en induktiv slutledning, fortfarande väntas kunna inträffa? Så Löfstedt (Grek. gramm. s. 178) m. fl. För sistnämda förklaring, enligt hvilken den gnomiska aoristen ej ens kan kallas skenbart tidlös, talar den omständigheten, att grek. använder aorist äfven i sådana på erfarenhet grundade omdömen, som icke hafva karaktär af sentens och där aoristen icke kan utbytas mot eller öfversättas med pres. Särskildt förekommer så aorist i förbindelse med πᾶς, ἕκαστος, πολλά, πολλάκις, ἤδη, οὐδείς πω, τίς πω,

---

[1]) Hermann Kluge, Die Consecutio temporum etc. im Lateinischen, Cöthen 1883, s. 13. Hvad menar K. då han på detta ställe förklarar, att latinet icke eger den tidlösa aoristen? Hvarför är grekiskans gnom. aor. tidlös, men latinets gnom. perf., hvars tillvaro ej gärna kan vara K. obekant, icke?

οὐ πώποτε; utan undantag hafva vi i detta fall funnit aorist i de tre första böckerna af Thucydides; ex. I,20 (*τον Πιτανάτην λόχον,*) *ὃς οὐδ' ἐγένετο πώποτε;* I,33 *ἃ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγοις δὴ ἅμα πάντα ξυνέβη;* II,77 *ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τριφθεῖσα ὑπ ἀνέμων πρὸς αὑτὴν ἀπὸ ταὐτομάτου πῦρ καὶ φλόγα ἀπ αὐτοῦ ἀνῆκε;* III,45 *πόλις τίς πω ἐπεχείρησε;* m. fl. [1])

Äfven i denna användning, som icke tarfvar någon förklaring, kallar man aoristen gnomisk eller *empirisk;* och det förefaller oss nästan påtagligt, att den förut nämda aoristen (gnomisk aorist i inskränkt bemärkelse) endast är en nyans af den senare, som lämpligast kunde kallas *empirisk.* I samma båda betydelser använda de germanska språken sitt berättande tempus, imperf. Så förekommer i tyskan ofta imperf. i förbindelse med *immer* och *niemals,* och bekant är engelskans förkärlek för detta tempus i samma fall; jfr äfven isl. *Þu kunnir aldregi bera tilt* (stifta fred) *med tveim* (Lokasenna str. 38). [2]) Utan betänkande torde man såsom ett species af detta empiriska imperf. kunna anse imperf. i följande fhty. exempel, hvilket kan göra anspråk på att kallas ett gnomiskt imperf. i inskränkt bemärkelse: *ungilônot ni bileip ther gotes wizzôde kleip* = nie blieb einer unbelohnt, welcher an Gottes Gesetz fest hielt. (Erdmann, Syntax der Sprache Otfrieds § 42). Men äro grekiskans och de germanska språkens gnomiska aorist och imperf. species af deras respektive empiriska tempora, då ligger det nära till hands att antaga, att de båda perfektfallen i lat. på samma sätt förhålla sig till hvarandra, hälst här lika litet som i nyssnämda språk en bestämd gräns kan dragas mellan dessa båda fall; och Dræger gifver mot sin vilja stöd för denna förmodan, då han såsom perf. consuetudinis anför: *nemo nisi victor pace bellum mutavit,* där *mutavit* med allt skäl kan kallas ett gnomiskt perf. sensu stricto.

---

[1]) I samma fall förekommer dock äfven perf.; exempel från och med Homerus anföras af Cavallin, Nord. Tidskr. etc. III, ss. 95, 97, 98.

[2]) Exemplet meddeladt af Hr Prof. A. Noreen.

I D.'s förklaring, att perf. consuetud. tydligast skulle röja sin natur af logiskt perf. »wenn ein temporales Adverb dabei steht» kunna vi endast se ett cirkelbevis; det förutsätter just hvad som skall bevisas, att perf. i förbindelse med sådana ord som *umquam*, *numquam*, *sæpe* o. d. är ett logiskt perf.

Men Kühners uppfattning af detta perf. såsom historiskt står icke på säkrare fötter. Den har sin förklaring däri, att K. såsom historiskt uppfattar hvarje perf., då i åtföljande konjunktivisk bisats står historiskt tempus. [1] Då nu det vanliga är, att efter perf. i hufvudsatsen följer imperf. konj. i bisatsen, får under nämda förutsättning det historiska perf. ett vidsträckt område sig tilldeladt; enligt K. hafva vi således ett historiskt perf. i satser sådana som: *nam ego nihil umquam* ***vidi*** *quod tam e manibus* ***elaberetur*** etc. (Cic. de oratore I,50). För att visa otillförlitligheten af detta kriterium behöfva vi endast anföra Cic. Lælius 2, *Meministi enim profecto, Attice . . . quanta* ***esset*** *hominum vel admiratio vel querela*, där efter det rent presentiska *meministi* i bisatsen står imperf. konj. Detta ställe vederlägger äfven Kluges uppgift (s. 67), att i indirekt frågesats står perf. konj., så vida icke hufvudsatsens perf. otvifvelaktigt är historiskt. Mot K. kunna vi äfven anföra Cic. Tusc. I,107, *Magna culpa Pelopis (est), qui non* ***erudierit*** filium nee ***docuerit*** *quatenus* ***esset*** *quidquid curandum.*, då enligt K. (s. 77) perf. konj. aldrig är ett historiskt perf. Det sagda torde vara nog för att visa, att af tempusföljden ingen ledning kan vinnas för lösningen af vår fråga. Återstår att efterse, om i det lat. perfektets natur och betydelse ligger något hinder för den ena eller den andra uppfattningen af detsamma i ifrågavarande fall. Att perf. i förbindelse med nyss nämda adverb *kan* vara historiskt, ligger i öppen dag. Däremot skulle det svårligen kunna vara logiskt, i fall det logiska perf., såsom det ofta framställes, endast betecknade (det positiva eller nega-

---

[1]) l. c. II § 181,3; denna åsigt delas af Zumpt, som (Lat. gramm. § 514) såsom historiskt perf. anför: *adduxi* enim hominem in quo satisfacere exteris nationibus possetis.

tiva) resultatet af handlingen eller det efter handlingens fu ändande inträdda tillståndet, icke handlingen själf i dess sl ende. [1])

Ett logiskt perf. med nyssnämda betydelse skulle · egentligen icke kunna förbindas med några andra tidsadv än *nunc* och *jam*. Men då, såsom vi sett, det grek. perf. fö kommer i förbindelse med *οὐ πώποτε, πολλάκις* m. fl., f intet rimligt skäl att betvifla, att ett af motsvarande adv bestämdt lat. perf. *kan* vara logiskt. [2])

---

[1]) Lübbert, Grammatische Studien I, ss. 72, 77; Foth. Roman. St II s. 303; på ett högst drastiskt sätt uttrycker Kluge (s. 9) denna u fattning: »Wird eine Handlung als schon verlaufen mit Bezug auf Gegenwart des Anschauenden dargestellt, so ist damit gesagt, dass Sachlage jetzt die ist, dass zu dem, was augenblicklich noch im Verla begriffen ist, noch die Anschauung hinzugethan werden soll, dass Handlung, die früher vorhanden war, jetzt verlaufen ist. So wird d früher einmal existierende Handlung zu einem blossen Accidens der au blicklichen Sachlage gemacht. Für diese Anschauung ist die verlau Handlung nichts als etwas Totes, sie ist gewissermassen die Mumie e früheren Sachlage, welche die augenblickliche Gegenwart mit sich her führt, um selbst durch Vergleichung mit derselben in ein bestimmtes L gesetzt zu werden». Med denna K:s uppfattning af det logiska perf. samn hänga måhända hans båda uttalanden, s. 88, att det logiska perf. i huf sats är sällsynt, och s. 100, att i satsen *nemo umquam tam impudens* f *qui . . . auderet optare* etc. *fuit* otvifvelaktigt är ett historiskt perf., utta den som icke framgå såsom resultat af hans undersökning om tempusfölj

[2]) Cavallin skiljer därför (Nord. Tidskr. etc. III, s. 88) mellan *presentiskt* perf., som uttrycker det i närvarande tid fulländade och så sådant i sitt positiva eller negativa resultat bestående, och ett *logiskt* p (i inskr. bem.), som betecknar något i förhållande till närvarande tid öt ståndet (eller annorlunda uttryckt: som framställer handlingen såsom förflutet moment af ett ännu fortvarande tidsskede). I förbigående vi blott anmärka, att samma två betydelser måste på samma grund erkännas de romanska språkens sammansatta perf. (och naturligtvis ä de germanska språkens perf.); och vi kunna här åberopa oss på Delb som i själfva verket är af samma mening; se i ofvan citerade arbete arti *Le parfait grec*, s. 3; jfr äfven Paul, Principien der Sprachgeschichte, Aufl. s. 228; af annan åsigt är däremot Foth, Zeitsch. f. rom. Phil. 249 ff.

Såsom resultat af det sagda torde framgå, att vi hvarken från tempusföljden, från det latinska perfektets natur eller från språkbruket i grekiskan kunna sluta, om latinets empiriska (inklusive gnomiska) perf. är ett logiskt eller historiskt perf.; följaktligen kunna vi icke från latinet hemta något stöd för vår uppfattning af det romanska perf. i detta fall. Men en slutledning i motsatt riktning kan svårligen anses vara för djärf. Tydligt är, att, med den distinktion vi ofvan gjort mellan empiriskt och gnomist perf., i det öfvervägande flertalet af våra romanska exempel perf. hör till den förra kategorien. Är nu detta romanska perf. ett historiskt tempus, så kan man ej gärna betvifla, att det lat. perf., hvarur det framgått, måst vara ett historiskt perf. Visserligen bevisar denna slutledning, om den är riktig, endast att det empiriska perf. i vulgärlatinet vid den tid, då de romanska språken uppstodo, var historiskt; af hvad vi ofvan anfört torde emellertid framgå, att det åtminstone ej låter bevisa sig, att förhållandet varit annorlunda i det klassiska lat. Äfven om bruket af ett *historiskt* perf. gnomicum hos skalder och senare prosaister är att tillskrifva inflytande från grek. (Dræger), så kan man dock icke antaga — och ingen har häller påstått det — att detta inflytande sedermera skulle hafva sträckt sig därhän, att det ombildat latinets förut logiska perf. consuetud. till ett historiskt perf., hvilket vi af anförda skäl anse detsamma vid sin öfvergång till romansk form hafva varit. Sannolikare förefaller det, att de latinska skalderna kunnat upptaga den gnomiska aoristen just på grund af dess nära frändskap med ett redan för handen varande *historiskt* perf. empiricum (consuetudinis).

Om de två öfriga fall, där enligt Körnig fornfr. perf. I är ett logiskt perf., gäller till en del hvad vi sagt om detta tempus i förbindelse med *onques:* 1) vore det uttryck för samma tidsföreställning som perf. II, skulle sistnämda tempus ovilkorligen oftare konkurrera med detsamma; 2) i satsen *Celui qui* ***étendit*** *cet horizon incommensurable, celui qui* ***éleva*** *ces masses énormes*..., af K. anförd såsom exempel på logiskt perf. I i nyfr., äro perfekterna, såsom alltid i nyfr., historiska; 3) vi

veta ej, att det lat. perf. i liknande fall är logiskt: likason ofta i grek. finna aorist i satser, där svenskan och tyskan anvä perf. [1]), så *kan* det lat. perf. i samma fall vara historiskt tem

Synnerligen bevisande för sin åsigt anser Körnig (s. den omständigheten, att perf. I »i denna betydelse» förekom omvexlande med perf. II. K. gör sig här skyldig till det f att han förutsätter hvad som skall bevisas, att perf. I här betydelse af logiskt perf.

Denna förbindelse mellan de båda tidsformerna bev ingenting; vi ha ofvan sett, att äfven i nyfr., hvars pe aldrig har betydelse af logiskt perf., detta tempus växlar perf. II. På samma sätt förbinda de äldre germanska språ ofta sitt historiska tempus, imperf., med sitt (logiska) perf.

Till sist skola vi anföra några till ingendera af de nä kategorierna hörande exempel, där perf. I på nyfr. skulle å gifvas med perf. II:

Mer. 45,23 Ne *ving* pas ci por jugement,
Ançois i *ving* por moi combatre;
Par. 973 Or t'en reva, tout sans pechié,
Là jus au monde dont *venis;*
Mout bien ton droit chemin *tenis*
Quant tu *montas* cha sus amont;
Gauv. 4044 Celui qui le tron(s) de la lance
Avoit el cuer, que en traisistes,
Dites nos, si puis le *véistes,*
Ne se vos en savés le non?
Gauv. 4070 Ké, dist Gauvains, trop *mespresistes;*

Icke häller i dessa exempel anse vi nödigt att upp perfekterna såsom logiska, likasom vi icke med visshet

---

[1]) Ex. Apostlagärn. 17,26 *Och hafver gjort alt menniskos af ett blod* etc. lyder i grundtexten Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος ἔθνος ἀνθρώπων (cit. efter Cavallin); likaså återgifves aoristen i föl sats lämpligast med svenskt perf.: οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις νοῦν ἔδ ἵνα ἐγκρατεῖς τῶν ἡδονῶν ὦσιν (Löfstedt s. 195).

[2]) Lund, Oldnord. Ordföjningslære § 115; Mätzner, Engl. Gr 2,1 s. 73.

att det lat. perf. i samma fall är logiskt; hvad särskildt *véistes* Gauv. 4044 beträffar, så kan vid detsamma ett *onques* tilläggas, och detta exempel kan således räknas till de ofvan anförda, där perf. bestämmes af detta adverb. Men är det fornfr. perf. I någonsin ett logiskt perf., så har det väl denna betydelse på följande ställen:

Mer. 186,7 Ce sui je qui en ce jour d'hui
Les *vist.*

ib. 226,15 *Vist* la il hui?

Gauv. 53,78 Dame, fait il, *véistes* hui
Un chevalier par ci devant
Passer?

c. Slutligen förekommer äfven i våra texter exempel därpå, att en handling, hvilken, såsom redan fulländad vid ett visst ögonblick i den förflutna tiden, kunnat uttryckas genom plusqvamperf., uttryckes genom imperf. eller, vanligare, perf. I [1]).

Mer. 67,18 Lors prent l'escu, sel va porter
Arrieres là où il *pendoit.*

ib. 161,12 *amot;* Gauv. 5693 *alot;*

Mer. 251,23 Laquis i vint sanz l'oil senestre
Que l'Outredoutez lui *creva.*

ib. 252,2; Enf. 16.

Så användes perf. I ofta i förbindelse med *onques:*

Mer. 184,18 Et Meraugis vint au destrier
Qui onques puis n'*ot* de mangier
Talent, qu'il entra en la porte.

Men i synnerhet talrika äro exemplen, där plusquamperf. pass. uttryckes genom perf. I af *estre* + partic. perf.

Mer. 92,20 tant a delaié
Que li termes est trespassez
Del mardi qui lui *fu nomez,*

il. 105,13; 216,17; Par. 829; Gauv. 1319.

---

[1]) Diez. Gr. III⁴, 327; Körnig s. 39 m. fl.

4, 5, 6. Perf. II, Plusquamperf. I och II.

Om dessa tre tempora anmärka vi blott, att det förstnämd: såsom vanligt i fornfr., i den historiska berättelsen omväxla med historiskt pres. och perf. I (historiskt perf. II) samt a plusquamperf. II äfven i hufvudsatser och relativa bisatser ä vanligare än plusquamperf. I.

7. Futurum I.

a. Likasom de förut nämda hufvudtempora användes äfve fut. såsom historiskt tempus d. v. s. såsom uttryck för en frå en förfluten tids synpunkt förestående handling.

Mes. 8,12 la dame des Blanchesmores
Avoit fet .I. tournoi crier,
Où ele *fera* escrier
Mainte ensaigne et maint cop ferir.

b. På fut. såsom uttryck för en befallning lemna vår texter talrika exempel. I denna betydelse förekommer detsamm stundom samordnadt med en imperativ, en imperativisk indikati eller en konjunktiv:

Mes. 232,4 Tu me *diras*
A Gawain que por lui vieng ci;
Et si lui *di* que je l'envi
De jouster.

ib. 73,13 en la leur prison
Te *metras*, si *diras* por quoi
Et les *salues* de par moi.

c. I frågor motsvarar de romanska språkens imperativisk fut. latinets deliberativa pres. konj.; ex. Mer. 187,18 Dius, qu *ferai?* Gauv. 5363 Dius, ù *irai?* Jfr. nedan betydelsen a frågor, uttryckta genom konditionalis.

I indirekta frågesatser förekommer detta fut. undantagsvi i st. f. optativ konjunktiv.

Mer. 108,16 ne sai asener
Au quel chemin nous non *tendrons.*

d. Liksom i nyfr. tjänar äfven i fornspråket fut. stundom till uttryck för en subjektiv förmodan, ett modest påstående o. d. (= lat. conj. potentialis, grek. opt. med *ἄν*). Diez (Gr. III.[4] 282) Mätzner (Synt. I § 46,3) och med dem Paul (Princip. s. 231) härleda denna betydelse ur den rent temporala, Lücking däremot (Franz. Gr. § 295,3) ur den imperativiska (logisk nödvändighet). Båda dessa uppfattningar hafva skäl för sig och för båda kunna analogier anföras (jfr. å ena sidan: *du* ***wirst*** *krank sein*, å den andra: *tu* ***dois*** *être malade.*) Blott på två ställen, båda indirekta frågesatser, hafva vi funnit fut. i denna betydelse.

Mes. 122,25 De ce, fet il, ne sai aprendre
Que ce puet estre. — Sire non,
Dist Lidoine, nous ne savon
Que ce *sera.*

ib. 124,5.

e. Äfven i satser sådana som följande, där handlingen framställes antingen såsom först i framtiden inträdande eller in i framtiden fortsatt, öfverensstämma forn- och nyfr. i användningen af fut.

Mes. 234,19 Meraugis, je vous doing le don
De fere quanqu'il vous *plaira.*

ib. 236,15.

El. 536. Ceste parole, c'est li vens
Ki ja nel laira parvenir
Al port ù il *vora* venir.

Mer. 163,6 Ses oncles Mellians des Liz
Le garde et dist qu'il le fera
Si hautement, com il *devra,*
Chevalier à la Penthecouste.

Par. 1314 Mout se *deveront* cil haïr
Qui porteront là les meffais.

Jfr. nyfr. *Suivent des avis sur la conduite qu'ils* **devro** *tenir lorsqu'on les mènera à la potence* (Taine); *puisque c'e aujourd'hui mercredi 2 octobre, je* **devrai** *être de retour*. *le samedi 21 décembre* (Jules Verne). För fornspråket ege domligt är däremot, att det stundom i hufvudsats använder fı af *vouloir*, där man skulle vänta pres.

Mer. 66,17 Au tref qui fu enmi la lande
Retorne, car savoir *voudra*
Dont cil duels est, quant il vint là.

ib. 125,20 Biax sire, entrez.
— Où? — En ceste nef, si passez
En cele isle. — Je non ferai.
— Por quoi? — Par foi, je ne *voudrai*.

Gauv. 636 *Vauras*-tu m'i mener?

Såsom af dessa exempel framgår, är detta bruk icke i skränkt till det fall, där fut. kan sägas beteckna ett mode påstående (jfr. Mätzner, Gr. § 96,4) och således ej att hänfö till samma kategori som det under d) ofvan anförda *sera*. S grund har detsamma däri, att med föreställningen om den red existerande afsigten blandat sig tanken på denna afsigts fra tida realiserande, m. a. o. *je ne voudrai* är en kontaminati af *je ne vueil* och *je ne ferai* [1]). Endast »eine nüchter Interpretation» kan, menar Thielmann (Wölfflins Archiv II s. 8 på nämda sätt vilja förklara samma användning af *βουλήσομ* i grek.; enligt Th. bör den uppfattas såsom ett dubbelt uttry af futurbegreppet. Denna förklaring, hvars riktighet i frå om det vulgärlatinska *renovari habebo* (jämte *r. habeo* = rer vabor) väl ingen vill bestrida, må i vissa fall gälla äfven i *βουλήσομαι* och *voudrai*. Men *βούλομαι* (vueil) + infini äro dock icke rena futurformer, utan på samma gång uttry för en i närvarande ögonblick existerande önskan, och då hufvu vigten ligger därpå, såsom t. ex. Mer. 125,20, synes oss d förklaring vi ofvan anfört vara att föredraga.

---

[1]) Jfr. Schneidewin-Naucks anm. till Soph. Aj. v. 681; Weber c. s. 24.

8. Futurum II.

På användningen af detta tempus i st. f. fut. I lemnar El. 557 ett exempel:

Après m'estuet...
Que je prueve u ke je devin
De quoi amurs ressemble vin.
De coi? Ch'*arai* je tost *proveit*.

Jfr. Engwer, Üb. die Anwendung der Tempora perfectæ statt der Tempora imperfectæ actionis im Altfranzös., Berlin 1884, s. 43 ff.

9. Konditionalis I.

Med förkärlek använder Raoul sådana retoriska frågor som följande:

Mer. 78,18 Que vous *diroie?*
ib. 55,7 Qu'en *diroie?*
ib. 159,14 Que vous *feroie* plus lonc conte?
Par. 890 qu'en *mentiroie?*

En beroende frågesats med samma innehåll är

Enf. 669 Trop seroit grief à raconter,
Mes je ne sai, qu'en *mentiroie*,

hvilken icke behöfver uppfattas såsom direkt, såsom Scheler antyder med orden: »On a négligé le point d'interrogation après *mentiroie*.»

En sådan fråga kan omöjligen uppfattas annorlunda än såsom ett tillbakavisande af en fingerad uppmaning (nekar moralisk nödvändighet): Qu'en *diroie?* Hvarför skulle jag (hvad behöfver jag, hvad har jag för skäl att) tala därom? = Jag behöfver ej (har ej skäl att) etc. Jfr. Paul, Princip. s. 111: »Auch die entrüstete Abweisung einer Zumutung kommt vor, vgl. *ich dich ehren?* (Goe.) Ein solcher Satz müsste wohl den Frageaufforderungen zugerechnet werden.»

Att, då fut. och kondit. ersätta pres. och imperf. konj. i objektssats, beroende af ett verb, som betecknar befallning,

dessa verbalformer icke uttrycka en *fordran* utan en *bestän* *förväntan*, att bisatsens handling skall komma att förverkligа däruti kunna vi instämma med Burgatzcky[1]); och samma b tydelse skulle väl fut. äfven kunna hafva i oberoende up maningssatser (jfr. pres. ind. såsom uttryck för en befallning Men å andra sidan kunna vi ej inse, hvarför icke den etym logiska grundbetydelsen skulle ha kunnat bibehålla sig på r manskt område, då ju ett sådant antagande ingalunda förutsätte att medvetenheten om dessa verbalformers etymologiska bestånd delar fortlefvat, och vi tro också, att i de nyss anförda retorisl frågorna kondit. icke blott till funktionen utan äfven till b tydelsen motsvarar infinitiv + *debebam*. Men mellan des satser och sådana retoriska frågor som följande måste en bestän åtskilnad göras:

Mer. 185,19 Raison ne lui aporte mie
Qu'il chant si tost; ce n'avint onques.
Por quoi ne *chanteroit* il donques?
N'est il estez?

»Hvarför skulle icke näktergalen *kunna* sjunga?» E sådan fråga kan med afseende på innehållet karaktäriseras säso tillbakavisande ett, uttaladt eller fingeradt, påstående (antagand förmodan) och verbalformens ursprungliga betydelse är här längre känbar[2]).

---

[1]) Das Imperfekt und Plusquamperfekt des Futurs im Altfranzö Greifswald 1886, s. 17.

[2]) Fragm. de Valenc. 21 *e io ne* dolreie *de tanta milia hominum, perdut erent?* återgifves af Foth (Roman. Stud. II, 263): »Ich sollte, müss nicht klagen?» Burgatzcky (s. 11) frånkänner kondit. betydelsen af nö vändighet såväl i detta exempel som i satserna *Que t'*irreie *cuntan Qu'en* dirreie *mes? Que vus en* feroie *lonc plait?* o. d. De tre si nämda satserna äro likartade med våra först anförda exempel och i des tro vi, såsom nämdt, att kondit. måste uppfattas såsom = infinitiv *debebam*. Däremot är det enligt vår tanke omöjligt att afgöra om Frag de Val. 21 är att uppfatta såsom afböjande en uppmaning: skulle j icke böra (hafva skäl att) sörja, om . . .? eller såsom tillbakavisande antagande: kan man väl tro (tänka sig möjligheten af) att . . .? De bå kategorierna flyta här samman.

En frågesats likasom en påståendesats med kondit. kan i många fall anses såsom en hypotetisk hufvudsats med (stundom »knapt känbar») ellips af bisatsen (jfr. Lücking, Französ. Gramm. § 297 a, Anm. 3; några sådana påstående- och frågesatser anföras nedan under de hypotetiska satsfogningarna, 7). Så torde emellertid icke Mer. 185,19 o. d. vara att uppfatta, utan har väl här användningen af kondit. utvecklat sig parallelt med dess användning i hypotetisk hufvudsats. Att icke blott i det sistnämda slaget af satser preteritalt tempus kan tjäna till uttryck för närvarande tid, visa satserna *qu'en diroie?* och liknande, där icke någon hypotetisk bisats kan suppleras; jfr. äfven följande båda lat. frågesatser: Ter. Andr. 584 *Egon istuc facerem?* Plaut. Trinumm. 960 *quem ego qui sit homo nescio Neque oculis ante hunc diem umquam vidi, eine aurum crederem?* (Kluge s. 22).

10. Konditionalis II.

Exempel på detta tempus i st. f. kondit. I anföras under de hypotetiska satsfogningarna, 11.

Indikativ i hypotetiska satsfogningar.

1. *Presens* i bisatsen. — *Presens* i hufvudsatsen.

Par. 622 Chil se *metent* en aventure
Qui i vont, s'il n'*ont* boin conduit.

2. *Pres.* (= fut.) i bis. — *Fut.* i hfds.

I fornfr. likasom i nyfr. står vanligen pres. i bisatsen, äfven då dess handling först i framtiden tänkes förverkligad eller in i framtiden fortsatt.

Mer. 136,7 Mes si tu en *viens* au desus
Et que ma force soit du mains,

Ci *seras* maistres chatelains
De ceste tour toute ta vie.

ib. 238,23; Par. 3, 703 m. fl.

Hit äro att räkna sådana beroende hypotetiska satsfogningar som

Par. 29 Ele me dist et ensingna
Que, se j'*avoie* Dieu amour,
Que je *seroie* sans demour
Ou commenchement de la voie

ib. 1116 Nus n'est malades n'i *respast*,
S'il *mangue* de la viande.

Anmärkas bör dock, att *mangue* äfven kan vara pres. konj. (så *manjuce* Gauv. 40), hvilken form äfven, ehuru mera sällan, i fornfr. förekommer i hypotetisk bisats.

3. *Pres.* (= fut.) i bis. — *Pres.* (= fut.) i hfds.

Mer. 210,5 Si je *gis* plus,
Jà n'en *lief* je.

ib. 207,13.

ib. 247,9 Si leur semble,
Se la mellée *vient* ensemble,
Qu'il *sont* tuit *mort* et *malbailli.*

ib. 221,3 Je *suis vaincus*, ce vous otroi,
Se je s'amie à mon pooir
N'*aïde* itant.

Om formen *aïde* gäller hvad vi nyss sagt om *mangue*; (*aïde* såsom pres. konj. förekommer Mer. 167,8). Men då särskildt i hypotetiska satsfogningar, där hufvudsatsens handling, ehuru förestående, uttryckes såsom redan fulländad (genom pres. af *estre* + partic. perf., såsom i de båda sistnämda exemplen, eller genom presentiskt perf., såsom i det nedan under 5 anförda) pres. ind. i bisatsen tycks vara stående bruk,[1]) så torde vi

[1]) Klapperich, Histor. Entwickelung der syntakt. Verhältnisse der Bedinggungssätze im Altfranzös. (Französ. Stud. III,4) s. 9; Lenander, L'emploi des temps et des modes dans les phrases hypothétiques commencées par *se* en ancien français, Lund 1886, s. 30.

utan betänkande kunna anse *aïde* på detta ställe såsom pres. ind. En likartad satsfogning, beroende af historiskt tempus, förekommer

Mer. 169,14 Lors mande à touz les chevaliers
Du roiaume que tot einsi
Estoient vaincu et *honi*,
Se leur dame en prison *lessoient*.

4. *Pres.* (= fut.) i bis. — *Fut. II* i hfds.

Enf. 342 S'a Murtre Vile le gibet,
Pues venir, *bien auras* erré.

Gauv. 964.

5. *Pres.* (= fut.) i bis. — *Perf. II* (= fut. II) i hfds.

Mer. 227,22 Se l'en me *set* çà sus,
Je l'*ai perdue* et ele moi;

6. *Pres.* (= fut.) i bis. — *Imperativ* eller *pres. af modalt hjälpverb* i hfds.

Mer. 87,2 Si tu *trueves* le chevalier,
Retorne à moi tot erraument;

ib. 118,20 Contre raison *t'estuet ovrer*
Partout, si tu *vas* cele voie.

Bruket af fut. i hypotetisk bisats, som för det moderna skriftspråket är alldeles främmande — ett exempel ur folkspråket anföres af Mätzner, Gr. § 96 — är enligt Gaston Paris (recension af Lenanders nyss citerade arbete, Romania XV,640) i fornfr. inskränkt till öfversättningar från latinet. Af L.'s två exempel från fornfr. originaltexter har G. P. dock endast bortförklarat det första (s. 25), där den af *se* inledda satsen är en indirekt frågesats, hvaremot han icke omnämner det andra (s. 38, med fut. II) likasom ej häller de af Klapperich s. 6 anförda exemplen.

Af de två ställen i Mer., där denna konstruktion före-

kommer, är på det förra läsarten tydligen felaktig, på det senare åtminstone osäker:

205,25 ne nuls n'atent
Noient en lui, fors jà morra,
S'il ne garir dont ne *porra*,

Littré (Et. et glan. s. 368) föreslår: *Cil en garir dont ne porra?*

242,12 Avoi, sire, jà ne seront
Mis en prison, s'il me *feront*
Feauté.

Berlinms. har *s'il me font;* ursprungliga läsarten är måhända: *se il me font* etc.

7. *Imperf.* i bis. — *Kondit. I* i hfds.

Uppkomsten af denna hypotetiska satsfogning förklaras af Ludw. Tobler (Zeitschr. f. Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft II s. 49) och Foth (Roman. Stud. II s. 261 ff.) så, att den vulgärlat. verbalform, hvarur kondit. uppstått, infinitiv + *habebam*, hade modal betydelse (*facere habebam* = *facere debebam*), hvadan dess användning i hypotetisk hufvudsats är en efterbildning af den klassiska konstruktionen med *debebam* (*poteram, oportebat* m. fl.) + infinitiv i hufvudsatsen och imperf. konj. i bisatsen. Genom modusassimilation vann sedermera på romanskt område indikativ (imperf.) insteg äfven i bisatsen. Den i fornfr. och än i dag i ital. och sp. förekommande satsfogningen *dorroie, se j'eüsse* bildar således öfvergången från lat. *darem, si haberem* till rom. *je donnerais, si j'avais* (jfr Klapperich s. 18). Denna öfvergångskonstruktion är äfven i våra texter representerad:

Mer. 51,17 Mes plus *auroit* en mon sermon
Et maintes foiz vous sermonasse
De lui, si d'itant ne *doutasse*
Que li sermons vous anuiast.

Gauv. 6076 S'a la cort *venissiez* sans nos,
Kex *diroit*...

ib. 1468.

I sammanhang med detta skema anföra vi här ett exempel med imperf. ind. i bis., kondit. II i hfds., samt ett annat med imperf. ind. i bis, fut. i hfds.:

Mer. 91,18 Et j'*auroie* mult bel *vescu*,
Ce dist Laquis, si de vous deus
Veïsse l'estour.

Michelant läser med B.: *Se je me venge de vous deus*; »ein genügender Grund A zu verlassen ist jedoch nicht vorhanden» (Mussafia).

Gauv. 4603 Or *dira* Kex que Gauvains ment,
S'a la cort *retornaisse* issi.

Nyss nämda förklaring förkastas af Burgatzcky (s. 11 ff), på den grund att kondit. i fr. uppträder i (oberoende) hypotetisk hufvudsats först vid en tidpunkt, då man ej längre kunde hafva någon känsla af dess etymologiska grundbetydelse. Enligt B., som adopterat Koschwitz' åsigt, har ifrågavarande irreala hypotetiska satsfogning uppstått genom inverkan från beroende *reala* satsfogningar sådana som *Et li dist que, se il voloit, A mangier li aporteroit.* Denna förklaring tillbakavisas i sin ordning på det bestämdaste af Alfr. Schulze (Literaturblatt, April 1887), som anser alldeles otänkbart, att språket för den tillfälliga yttre öfverensstämmelsen skulle kunnat förbise den inre olikheten mellan dessa båda fall. I svar på Sch.'s recension söker B. (Literaturbl. Aug. 1887) visa möjligheten af sin åsigt, men erkänner i själfva verket riktigheten af Sch.'s argument. Vi lemna för ett ögonblick ordet åt B. själf:

»Nach ihm (Sch.) ist es undenkbar, dass die Sprache den Unterschied zwischen in der Vergangenheit Realisirbarem und in der Gegenwart oder Zukunft Nichtrealisirbarem übersehen habe. So wenig wie von der Spr., ist dieser Gegensatz aber von Koschwitz und mir übersehen. Er bildet eben nur keinen Hinderungsgrund für unsere Erklärung und wurde deshalb von mir nicht weiter berührt. Wie es keiner Auseinandersetzung bedarf, dass das Imperf. Fut. in Sätzen wie *il dist qu'il a mangier li aporteroit* beim Hinzutreten eines bedingenden Gliedes z. B. *s'il voloit*, etwas in der für den Sprechenden gegenwärtigen oder zukünftigen Zeit Realisirbares bezeichnet, so auch nicht, dass es etwas für die Zukunft Nicht-

realisirbares ausdrückt, sobald ein Conditionalsatz mit einer u füllbaren Bedingung, z. B. *s'il avoit* (wenn er hätte = er hat n hinzugefügt wird. Einmal aber in abhängigen Sätzen als Irr gebraucht, konnte es (eben weil es ein präteritales Tempus denn auch in unabhängigen irrealen Bedingungssätzen angew werden. Denn hier wie dort bezeichnet es etwas in Bezug die Gegenwart oder Zukunft Irrealisirbares, nur mit dem unwes lichen Unterschiede, dass es sich in abhängigen Sätzen um di der Vergangenheit einmal gegenwärtige oder zukünftige Zeit delt. Meine Ansicht ist also nicht so unmöglich, wie Herr Sch. m

Här är det således ej längre den *reala* satsfogningen *qu'il aporteroit, se il voloit* (i oratio recta: *aporterai, se veus*) utan den *irreala: dist qu'il aporteroit, se il avoit* (w er hätte = er hat nicht) som utgör förebilden för den oberoe irreala *aporteroie, se j'avoie.*

Men äfven om en sådan inverkan läte tänka sig, så därmed svårigheterna ingalunda undanröjda, ty nu framstä sig den frågan: hur har i beroende hypotetiska satsfognin imperf. ind. blifvit uttryck för ett ouppfyllbart vilkor? S naden mellan *s'il voloit* och *s'il avoit* (wenn er hätte = hat nicht) i nyss anförda beroende satsfogningar är, äfven så väsentlig, att bruket af imperf. ind. i den senare icke, så B. tycks mena, kan anses såsom ett korollarium af anvä ningen af samma tempus i den förra. Då härtill kommer, B. icke kunnat visa, att imperf. ind. och kondit. förekom tidigare i beroende än i oberoende irreala satsfogningar, — har icke anfört en enda beroende irreal satsfogning — och eljest, i fr. likasom i andra språk, beroende irreal satsfogn plägar uttryckas genom samma tempora som motsvarande roende, så synes det oss otvifvelaktigt, att *dist qu'il apo roit, se il avoit*, i st. f. att utgöra förebilden till den oberoe satsfogningen *aporteroie, se avoie*, själf förutsätter densam och att i texter, där *apportarem, si haberem* heter *aporta se eüsse* eller *aporteroie, se eüsse*, motsvarande beroende s fogning icke kan hafva någon annan form än *dist qu'il ap tast* (el. *aporteroit*), *se il eüst.* Om vi således med Sch. a B.'s åsigt ohållbar, så instämma vi å andra sidan med B.,

den förklaring Sch. Herrigs Arch. Bd 77 s. 406 framställer icke är tillräcklig. Utgående från Mätzner, Synt. I s. 108 söker nämligen Sch. endast visa, att det hypotetiska förhållande, som fornfr. likasom lat. kan beteckna genom imperf. konj. i båda leden, i den nya konstruktionen fått ett logiskt uttryck, men han låter den senare uppstå utan alla historiska förutsättningar, och att, såsom nämdt, mellan densamma och den lat. strukturen ligger en öfvergångsform, har Sch. lika litet som B. tagit i betraktande.

Vi skola nu granska de invändningar, som blifvit gjorda mot Foth. Burgatzcky medgifver (s. 11), att F:s förklaring är mycket tilltalande, och skulle vara böjd att antaga densamma, blott det vore säkert, att kondit. vid den tid, då den vann insteg i hypotetisk hufvudsats, af språkmedvetandet ännu uppfattades såsom uttryckande begreppet nödvändighet. Men detta är enligt B. högst osannolikt. Sedan *habebam* sammansmält med infinitiven till *ett* ord och således försvagats till en blott ändelse, hvilket med säkerhet inträffade före det 9:de årh., måste dess ursprungliga betydelse utplånas och kunde således i 11:te och 12:te årh., då kondit. började användas i irreala hypotetiska hufvudsatser, ej längre vara känbar. Vi hafva redan ofvan (s. 26) tillkännagifvit, att vi härutinnan äro af annan mening, och att vi anse, att kondit. i sådana frågor som de s. 25 anförda har betydelse af infinitiv + *debebam*. Men äfven om så är, så följer däraf icke, att kondit. i vanliga hypotetiska hufvudsatser på romanskt område någonsin uppfattats såsom uttryckande logisk nödvändighet [1]) Sistnämda antagande är emellertid icke en conditio sine qua non för den Tobler-Fothska förklaringen. Det väsentliga i denna förklaring är, att den sätter ifrågavarande romanska tempusanvändning i samband med samma användning af infinitiv + *habebam* i vulgärlat., och Foths hufvudförtjänst är att hafva uppvisat, *att* sistnämda verbalform i vulgärlat. brukades i st. f. imperf. konj. i hypote-

[1]) Att kondit. i hypotetisk hufvudsats icke för det moderna språkmedvetandet har denna betydelse (jfr Lücking, Französ. Gramm. § 296,3) torde väl vara säkert.

tisk hufvudsats. Sedan vi en gång fått veta detta, är det helt enkelt så godt som själfklart, att kondit. ärft äfven denna funktion från sin stamform. I själfva hufvudsaken, antagandet af historiskt samband mellan den vulgärlat. och den romanska strukturen, delas Foths åsigt också fullständigt af Thielmann,[1]) hvars i öfrigt något afvikande förklaring vunnit bifall såväl af Wilh. Meyer, (Deutsche Literaturzeitung, 15 Jan. 1887) som af Burgatzcky (Literaturbl.) [2]).

Olöst förblifver dock ännu den frågan, hvarför ej kondit. regelbundet fått plats äfven i bisatsen, då ju det naturliga hade varit, att assimilationen icke stannat vid modus, utan äfven sträckt sig till tempus. Äfven om ett *diroie* i hypotetisk hufvudsats för språkkänslan en gång varit liktydigt med *dicere debebam*, hade detta icke utgjort något hinder för användningen

[1]) Wölfflins Archiv II, s. 187 ff.

[2]) Th.'s förklaring är ej alldeles fri från motsägelse. Enligt Th. har *dicere habebam* inkommit i irreal hypotetisk hufvudsats genom substitution för det liktydiga *dicturus eram*, som redan i det klassiska latinet så användes, ex. *quod si tacuisset, tamen Ego eram dicturus.* Likasom sistnämda verbalform hade således infinitiv + *habebam* ursprungligen betydelse af plusqvamperf. konj.; den romanska kondit. däremot ersätter imperf. konj. Den tempusskridning, som således egt rum, förklarar Th. så, att i följd af förhandenvaron af tre liktydiga former: *dicturus eram, fui, fueram* den fördelningen sedermera skett, att de två första och med dem *dicere habebam, habui* fått betydelse af *dicerem* och blott den sista, jämte *dicere habueram*, bibehållit den ursprungliga funktionen (= *dixissem*). Det sagda innebär således att *dicere habebam* nått stadiet af rent preteritalfuturiskt tempus (= *dicturus eram*), då det vann insteg i hypotetisk hufvudsats. Men då Th. därefter (s. 190) tillägger: »Letzteres (tempusskridningen) konnte um so leichter geschehen, als ja bei den Begriffen des Müssens und Sollens, zu denen doch habere mit Inf. gehörte der Ind. Imperf. zur Bezeichnung der Gegenwart im Nachsatze irrealer Kondicionalsätze schon in klassischer Zeit üblich war: Cic. leg. Manil. § 50 *quodsi Romæ Cn. Pompeius privatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus* (= *deligi habebat*), id. Phil. 2 § 99 *quem patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas* (das Nähere bei Foth s. 663 ff.),» så antager han ju i likhet med Foth, att, då *dicere habebam* fick ifrågavarande funktion sig tilldelad, den ursprungliga betydelsen (= *dicere debebam*) ännu var känbar.

af samma tempus i bisatsen, då kondit. dock på samma gång är rent preteritalfuturum och såsom sådant förekommer i hypotetiska relativsatser, undantagsvis äfven, såväl i fornfr. som i andra romanska språk, i egentliga konditionalsatser (jfr Lenander s. 102).

Det hypotetiska skemat imperf. ind.-kondit. förekommer i fornfr. icke blott i samma betydelse som den lat. satsfogning, hvarur det uppstått, utan har äfven blifvit det vanligaste uttrycket för det fall, då vilkor och följd tänkas möjliga d. v. s. det fall, som latinet betecknar genom pres. konj. i bisatsen och pres. konj. eller fut. i hufvudsatsen. Dessa båda betydelser gränsa nära intill hvarandra, och det är ofta omöjligt att afgöra, om satsfogningen öfvervägande har den negativa karaktären att förneka de båda handlingarnas realitet i den närvarande tiden eller den positiva att framställa deras eventuella realiserande i framtiden. Den förstnämda betydelsen har följande ställen:

Mer. 5,12 Si je la *veoie* orendroit
Apertement, devant mes ieulz,
Ne *porroie* je mie mieulz
La biauté de lui deviser.

ib. 23,13; 41,14; El. 42 m. fl.

Vilkor och följd tänkas möjliga:

Mer. 163,9 Sire, s'ensi *estoit*
Qu'il vous pleüst, mult me *pleroit*
Cest mariage compasser.

Konungen har omedelbart förut tillkännagifvit sin önskan, att Lidoine skulle skänka sin hand åt hans son.

ib. 58,17; 163,15; Gauv. 632.

Mer. 35,5 Por ce que mult vous *devroit* plaire,
Se j'*ooie* de vous bien dire.

El. 459 Et s'il *avenoit* que fortune . . .
Fesist que chevaliers fuist teiz . . .
Quel escu *devroit* il avoir?

Att denna satsfogning äfven i nyfr. kan beteckna »ett möjligt fall» torde förtjäna att påpekas, då flere framstående grammatici, direkt eller indirekt, förneka det. Enligt Lidforss (Fransk språkl. 254, b) »användas tempora för förfluten tid, om vilkoret tänkes icke längre gälla och således vara omöjligt att uppfylla». Lücking anmärker (Franz. Gramm. § 297, a, Anm. 4), att *si* med imperf. ind. betecknar ett möjligt fall, såvida hufvudsatsen innehåller annat tempus än konditionalis, plusqvamperf. konj. och imperf. ind.; och med stöd af detta ställe betecknar Vogels (Roman. Stud. V s. 484) ifrågavarande betydelse såsom uteslutande tillhörande den äldre franskan. Något liberalare är Hölder, som (Franz. Gramm. s. 448) under »Unwahrscheinlicher, bezweifelter (således dock möjligt) Fall» anför: *S'il* ***arrivait*** *qu'on se moquât de moi, il n'y* ***aurait*** *pas grand mal.* Under denna rubrik må man inordna satser sådana som *Je vous* ***serais*** *très-obligé, si vous* ***vouliez*** *me dire* etc., en såväl i forn- som nyfr. vanlig form för en anhållan; ty ehuru väl den, som framställer en begäran, i själfva verket icke tviflar på möjligheten af dess uppfyllande, utsäger han af höflighet densamma så, som om den vore orimlig. Samma bibetydelse af tvifvel på vilkorets uppfyllande har denna satsfogning stundom äfven i andra fall, i fornfr. likasåväl som i nyfr. (jfr t. ex. El. 459 ofvan); men hvarken i forn- eller nyfr. är detta alltid händelsen. Lemnande därhän, om den af Hölder anförda satsen verkligen kan sägas uttrycka ett »osannolikt, betvifladt fall», hvilket endast sammanhanget kan afgöra, anföra vi här några exempel på ifrågavarande skema, där vi ej förmå upptäcka något tvifvel på de båda handlingarnes realiserande: *Si les gendarmes te* ***rencontraient****, ils te* ***demanderaient*** *où tu vas. — Et si tu* ***trouvais*** *quelque chasseur affamé qui voulût dîner à tes dépens et te prendre tes provisions?... Je* ***dirais*** *que c'est pour mon oncle. — Si vous le* ***vouliez****,* ***j'irais*** *à la fontaine, je me* ***moquerais*** *de leur femmes. — Mon frère y est; je* ***pourrais*** *le voir et l'embrasser, si vous* ***vouliez*** (Mérimé, Colomba). *Il peut mourir d'un moment à l'autre, et si cela* ***arrivait*** *la nuit, je* ***serais*** *seule.* (Mau-

passant, Bel-Ami) *J'ai toujours aimé l'analyse et, si je* ***devenais*** *sérieusement amoureux, je* ***décomposerais*** *mon amour pièce à pièce* (yttrande af Napoleon, cit. af Taine, Revue d. d. Mondes 1887). I samtliga de anförda satserna, hvilkas antal vi skulle kunna mångdubbla, skulle *si* med imperf. ind. kunna utbytas mot *dans le cas* (*au cas*) *où* med kondit., enligt Lücking (l. c.) det vanliga uttrycket för ett möjligt fall.

Ofta förekommer denna satsfogning elliptisk; ex.

Mer. 71,22 vostres sui à mon pooir
En tous les lieus où je *porroie*.
Mes encore vous *prieroie*
Que me deïssiez verité,

prieroie sc. se osoie e. d.

ib. 87,20 Vous alez là; c'est vostre voie,
Et je vais çà; je ne *sauroie*
Où vous querre.

ib. 229,14 Quant ensi vous plest,
Je n'i *metroie* nul arest
Sur vous, mes à Dieu vous comanc.

ne *metroie* sc. à nul fuer.

Enf. 646 ne *voudroie* à nul fuer.

Såsom hypotetiska hufvudsatser med ellips af bisatsen kunna vidare följande satser anses:

Mer. 64,12 Coment, *ferriez* me vous donques
Danz chevaliers?

ib. 93,16 Tu *m'ocirroies!*

ib. 42,13 Apres celi ne voi je plus
Mes qu'on esgart selonc l'afaire
Laquele amour *devroit* mielz plaire
Et li quex vient de meilleur lieu.

ib. 218,6 Gawain, l'en te *devroit* huer,

Det, som kunde eller borde ske, men icke sker, uttrycker latinet genom imperf. ind., *poteram, debebam* etc. Af de ro-

manska språken är enligt Foth (s. 269) spanskan det enda, som bibehållit detta tempusbruk, hvaremot i de öfriga ej ett spår af detsamma förekommer. Detta påstående har redan blifvit bemött af Vogels, som (Roman. Stud. V s. 482 ff.) visar, att såväl i den äldre franskan som i italienskan *je devais* och *je pouvais* användas icke blott såsom i nyfr. i betydelse af *j'aurais* (*j'eusse*) *dû*, *j'aurais* (*j'eusse*) *pu*, utan äfven i st. f. *je devrais*, *je pourrais*.[1]) Ett exempel därpå lemnar

Mer. 104,19 Aussi comme fols et maçue
Doivent toz jours aller ensemble,
Devions [nous,] nous deux, ce me semble,
Par droit l'un l'autre chalangier.

Michelant anmärker vid detta ställe: »Lisez *devons* comme B», men Mussafia upplyser oss, att A har blott ett *nous* och att således intet skäl finnes att frångå dess läsart.

Såväl till innehåll som form beslägtade med sistnämda satsfogning äro de fyra följande:

8. *Imperf.* i bis. — *Fut.* i hfds.

Mer. 35,13 Et dit Gorveinz: Je *movrai* jà,
Certes, se ma dame *vouloit*.

ib. 126,7.

Under de särskilda hypotetiska satsfogningarna upptaga vi äfven koncessivsatser inledda af *se:*

Mer. 9,7.

ib. 245,17 S'*estoies* Meraugis et Diex
Tout ensemble, n'*auras* tu pas
Lidoine.

---

[1]) Vi kunna tillägga, att äfven portugisiskan på samma sätt använder imperf. ind. af *dever;* ex. Camões, Os Lus. I,66 *Que bem posso escusar trazer escrito Em papel o que na alma andar* **devia**; IV,99 *Já que prézas em tanta quantidade O desprezo da vida, que* **devia** *De ser sempre estimada.*

9. *Pres.* i bis. — *Kondit. I* i hfds.

Mer. 167,9 S'ainsi le fet,
Je l'amerai; ou entreset
S'il ne le *fet*, jel *haieroie.*

ib. 243,20; 250,7; Gauv. 1016, 1040, 1994, 3257.

Mer. 138,11 utgöres den hypotetiska hufvudsatsen af en relativ bisats, beroende af negerad hufvudsats, och står derför i imperf. konj.

Mes il n'est riens que ne *feïsse* . . .
Si vous l'*esgardez* por mon bien

Mer. 91,1 i B (se ofvan s. 31) är *venge* sannolikt pres. ind.; på detta ställe hafva vi således antagligen skemat Pres. ind. i bis. — Kondit. II i hfds.

Kondit. i hypotetisk bisats är i fornfr. mindre sällsynt än fut. (Klapperich s. 23, Lenander ss. 76, 85; Burgatzcky s. 134.) I våra texter förekommer intet exempel därpå, ty Mer. 125,22 *Si* **passeroie,** *et je por quoi?* som möjligen skulle kunna uppfattas såsom en hypotetisk satsfogning med förkortad hufvudsats, innehåller dock utan tvifvel tvänne retoriska frågor: Jag skulle gå öfver? Och hvarför skulle jag då göra det? Berlinms. har också *ge i passeroie* etc. —

T. o. m. på ett ställe, där bisatsen själf är hufvudsats till en annan hypotetisk bisats och där således äfven nyfr. skulle tillåta användningen af kondit. (Mätzner, Gr. § 105,3, *ββ*), står

10. *Imperf.* i bis. — *Imperf.* i hfds.

Mer. 26,3 Jà Diex à nul bien ne m'avant,
Se je volentiers n'i *metoie*
Conseil, se conseil vous *savoie*
Doner de vostre mesestance;

Däremot är kondit. vanlig i hypotetiska relativsatser; ex. Mer. 43,12; 202,5.

11. *Imperf.* i bis. — *Kondit. II* i hfds.

Mer. 34,24 Car si jel *savoie*, m'amour
Auriez vous *perdue* enfin.

Par. 412; med ellips af bisatsen: El. 403 Ch'*aroi* je tost prové; Enf. 355, Par. 154, 586; på samtliga dessa ställen står Kondit. II i stället för Kondit. I. fulländad handling för skeende.

12. *Imperf.* i bis. — *Imperativ* eller *imperativiskt fut.* i hfds.

Mer. 70,11 (koncessiv) Se mal on bien vous en *venoit*,
Ne *dites* pas que par nous soit.

ib. 19,20 Se nel *savoit*
Et ele oï se ne m'*avoit*,
Coment je sui sourpris d'amours,
A cui *dirai* je mes clamours...?

13. *Imperf.* i bis. — *Pres.* i hfds.

Mer. 94,9 Li chevaliers qui *aime* mieulx
Honeur que honte, s'il *pooit*,
S'areste etc.

ib. 118,4.

ib. 218,11 Tu *es vaincuz*, tu *es* noienz
Tu es li pire de çaienz,
S'il *estoient* cent mil a conte.

Denna satsfogning är anakolutisk såväl i de två första exemplen, där *se* är rent hypotetisk, som i det sista, där det är koncessiv konjunktion.

14. *Plusqvamperf.* i bis. — *Kondit. I* i hfds.

Par. 1229.

15. *Plusqvamperf.* i bis. — *Pres.* i hfds.

Gauv. 880 (koncessiv).

II. Konjunktiv.[1]

I sin afhandling *Die Lehre vom Conjunctivus, mit Anwendung auf die italienische Sprache* (Programm des Louisenschule zu Berlin, 1876) härleder Güth den ital. konjunktivens samtliga funktioner ur grundbetydelsen *vilja*. Mot en sådan enhetlig förklaring kan först och främst invändas, att det ej låter bevisa sig, att *vilja* och *önskan* äro den lat. konjunktivens grundbetydelser, d. v. s. dess äldsta funktioner, ur hvilka sedan alla andra framgått. Lika litet som det historiska förhållandet mellan den grek. optativens båda hufvudfunktioner *önskan* och *potentialitet* är klart, lika litet kan det bevisas, att hos den lat. konj., i hvilken ursprunglig konj. och opt. sammansmält, den senare af nämda två betydelser är härledd ur den förra. Men äfven om så är, så har dock i en mängd funktioner den ursprungliga betydelsen redan i latinet försvagats och konj. blifvit uttryck för ett ovisst antagande, ett modest påstående m. m., och på romanskt område har den således i dessa fall aldrig uppfattats såsom uttryckande en önskan.

Enligt Gröber är den franska konj. uteslutande den beroende satsens modus och dess betydelse är alltid densamma: *Gegensatz des Indikativs.*[2]) Vi beklaga, att den fräjdade författaren ej närmare utvecklat och motiverat denna från den vanliga uppfattningen afvikande åsigt; ty det torde ej vara så

[1]) Delbrück, Syntakt Forsch. I; Brugmann, Ivan Müllers Handb. II s. 102; Schmalz, ib. s. 257; Lücking, Herrigs Arch. Bd 47. s. 275.

[2]) "Auch wer von Subjonctif in Hauptsätzen im Französischen, von einem Subjonctif des Wunsches (*plût à Dieu; vive le roi; qu'il vienne*) u. dgl. spricht, erfasst die psychologische Radix dieser Ausdrucksform nicht. Er verkennt ihr Wesen und zugleich das des Subjonctif im neueren Französisch. Denn jener Hauptsatz ist ein Haupsatz nur auf dem Papier, nicht aber in der gesprochenen Rede; hier vielmehr ein Nebensatz, abhängig nicht zwar von einem Zeitwort, wohl aber vom Affekt, der in Geberde und Gestus zum Hörenden spricht o. s. v. (Grundriss der roman. Phil. I, 214).

alldeles lätt att inse, hvarför icke t. ex. den fornfr. satsen *si m'aït Dieus*, psykologiskt såväl som grammatiskt, är en lika god hufvudsats som den lat. satsen *ita me dii adjuvent* och hvarför ej *aït* med samma rätt som *adjuvent* kan kallas en »Conjunktiv des Wunsches.»

Då vi med Bischoff, till hvars arbete *Der Conjunctiv bei Chrestien* (Halle 1881) vi för framställningen af denna modus hänvisa, sammanföra samtliga i våra texter förekommande konjunktiver under de två hufvudkategorierna ***optativ konj.*** (»Conj. des Wunsches») och ***potentiell konj.*** (»Conj. der Irrealität»), räkna vi, afvikande från B., till den senare den koncessiva konj. i hufvudsatser, då den medgifver möjligheten af ett antagande[1]), samt konj. i bisatser, beroende af verba timendi, hvilka på romanskt område ej längre torde hafva betydelse af verba voluntatis.

Däremot anse vi konj. i indirekta frågesatser i vissa fall vara optativ.

Optativ konjunktiv.

I. Konjunktiv i oberoende önskesatser.

1. Konjunktiven betecknar en önskan i inskränkt bemärkelse.

Hithörande satser utgöras till stor del af stående böne-, hälsnings-, och afskedsformler:

Enf. 680 Ci fine li Songes d'Enfer:
Dieus m'en *gart* esté et yver!
Après orrez de Paradis;
Dieus nous i *maint* et noz amis.

Par. 843 Sire, bien *vigniés!*

Gauv. 2563 Sire, bons jors vous *soit* donés.

Mer. 66,10 A Dieu *soiez* vous commandez.

---

[1]) Jfr. Suchier, Literaturblatt 1881, s. 247.

Ett i fornfr. stående uttryck är äfven *ne li* (etc.) *anuit*, liktydigt med *s'il lui* (etc.) *plait;* Par. 300.

Samromanskt bruk är den pleonastiska användningen af *pooir* i positiva önskesatser:[1])

Gauv. 4100 Aussi vos *puist* il avenir.

Stundom behåller dock hjälpverbet sin modala betydelse; så Gauv. 688, där *je puisse* uttrycker en anhållan:

Or me *puisse* metre el retor,
Quant je vos ai la tor mostrée.

Önskesatsen utgör ofta hufvudsats i en hypotetisk eller relativ satsfogning, som tjänar till uttryck för en försäkran, en uppmaning eller varning.

Mer. 26,2 cit. s. 39.

ib. 74,7 Mal an *aie* gié,
Si je remont, quant je sui jus;

Gauv. 2352 La male deshonors m'*aviengne*
Se ne li faic tel compaignie
Que etc.

ib. 5777 Dehé *aie*, se tant m'avil,
Que je de merci le requiere!

Mer. 221,14 qui ci remaint
Honis *soit* il.

Genom en kontamination af påståendesatsen *mar vint il* (*mar est il venus*) och den med densamma till innehållet nära beslägtade önskesatsen *ne fust il* (*onques*) *venus* uppstod en för fornfr. och provenç. egendomlig satsform *mar fust il* (*onques*) *venus*, *mar soit il venus*, och genom analogi med dylika af *mar*, *mal*, *malement*, *a mal ëur* inledda satser vann konj. sedan insteg äfven i satser inledda af *buer* (Gaspary, Zeitschr. f. rom. Phil. VII,573 ff; Bischoff s. 12; Kowalski s. 4).

Mer. 67,11 Mal *ait* la dame tant *vescu*,
Par cui conseil vous l'avez fet.

---

[1]) Diez Gr. III[4] s. 226, not.

Exempel med perf. konj. tyckas vara sällsynta, eftersom ingen af de tre citerade författarne anför något sådant.

ib. 116,21 Bien *fust* ele si haute fete
La roche, quant vous n'i poez
Monter par force o .IIII. piez,
Puis qu'il m'anuit.

Berlinms. har *Bon fut* etc.

2. Konjunktiven uttrycker en uppmaning (befallning, förbud).

Blott sällan förekommer, såsom naturligt är, en hortativ konj. af 1 pers. sing.:

Gauv. 4942 Par foi! fait il, or me *retieigne*
Por le plus fol qui onques fust.

Säkra exempel på konj. af 2 pers. sing. och plur. lemna endast verben *avoir, estre* och *savoir*, som sakna verkliga imperativformer:

Mer. 122,2 n'*aiez* paour
De riens.

ib. 122,6 *Soiez* toute seüre,

ib. 118,9 Et bien *saches*, si tu i vas,
Que jà merci n'i trouveras

ib. 49,15; 106,23 *Sachois.*

Af andra verb begagnas däremot vid uppmaning, ställd till en eller flere tilltalade personer, imperativ: *faz* Mer. 193,10; *fai Par.* 767; *di* Mer. 232,6; *tien* Par. 118; te *ravoie* Enf. 340; *esgarde* Mer. 55,25; *dites* Enf. 628 m. fl.; *faites* El. 596; *tenez* Par. 878 m. fl. Vi kunna således trygt såsom imperativ anse hvarje 2 pers. plur., som icke genom sin form tydligen anger sig såsom konjunktiv.

En annan verbalform, som i uppmaningssatser konkurrerar med pres. konj., är pres. ind. Då nu, såsom bekant, 2 pers. sing. pres. konj. af verb af 1:sta latinska konjugationen tidigt fick ändelsen *es*, så kunna vi icke af formen sluta, om vi i följande tre exempel hafva konjunktiver eller imperativiska indikativer:

Mer. 74,12 à la bataille,
N'en *doutes,* jà ne te faudrai.
ib. 79,14 en la leur prison
Te metras, si diras por quoi
Et les *salues* de par moi.
ib. 149,10 Là irai. Diex, car m'en *conseilles!*

Formen *conseilles* torde vi dock kunna anse för pres. konj., då en imperativisk indikativ, nätt opp det starkaste uttrycket för en uppmaning, väl knappast kan tänkas använd i en bön till Gud. I adverbet *car*, som i fornfr. ofta förekommer i förbindelse med en imperativ, kunna vi deremot icke se något stöd för denna uppfattning; och så är icke heller Wehrmanns mening, Roman. Stud. V, 435; jfr. Feilitzen, Li ver del juïse, En fornfransk predikan, Upsala 1883, s. 64.

På uppmaning, hvari den tàlande inbegriper sig själf, hafva vi blott ett exempel med konj. att anföra:
Par. 1239 *Aions* dont boine repentance

Vanligare är imperativ:
Mer. 122,6 Soiez toute seüre, *alons.*
Par. 1240 Et *faisons* vraie penitance
ib. 1238 *Prendons* le,

Osäker är modus Par. 1106 *hastons;* Mer. 11,20 *avalon;* 240,21 *retornons.*

I uppmaningar, stälda till en eller flere omtalade personer, har konj. naturligtvis oinskränkt herravälde:
Mer. 57,20 *Viegne* avant, ou vieil ou meschin,
ib. 67,15 n'en *plorent* eles jà.
Car c'est legier à amender.

För att uttrycka ett förbud användes, förutom konj. och imperat.,
infinitiv:
Mer. 74,4 Esta, qui viens, ne m'*aprochier;*
pres. ind. eller fut. i förbindelse med *mar:*
Gauv. 1612 mar i *fuiés,*
Car ja n'i aurés mal par nos.

b. 3395 Mar le *tues*, laissiés le ester!

Anmärkas må, att *fuiés* och *tues* kunna vara pres. konj., hvilken form äfven i följd af en satskontamination af samma slag som den nyss nämda, användes i satser inledda af *mar* (Gaspary l. c.)

Mer. 87,9 Et quand li chevaliers vendra,
Jà mar à lui te *mesleras*.

omskrifning med *garder:*

Mer 27,20 Gardez que mais n'i clamez rien.

3. Konjunktiven uttrycker ett medgifvande (en tillåtelse).

Mer. 65,12 Si tant me fetes seulement
Que vous ailliez l'escu abatre,
Jà puis ne m'en verrez combatre;
Mes *preigne* le comme le sien.

Gauv. 1033, 1948.

Till denna grupp af oberoende önskesatser är väl äfven den följande att räkna, där användningen af konj. i st. f. fut. tydligen framkallats af rimmet:

Mer. 80,10 Or me covient savoir par toi
Cui est li escuz? — Jel vous *die*
Volentiers. Vous ne savez mie
La verité, je la sai toute.

Jfr. sp. *digalo yo, aunque mejor Lo dirán sucesos mios* (Wiggers, Gramm. d. Span. Spr. § 68, 2. c), där väl konj. likaledes snarast är att anse såsom koncessiv.

En väsentlig olikhet mellan forn- och nyfr. i användningen af den optativa konj. består däri, att i fornspråket denna modus förekommer äfven i vissa slags bisatser utan att i hufvudsatsen ligger någon önskan eller afsigt. Dylika bisatser med konj.

kunna således icke räknas till de beroende önskesatserna, hvarför vi här upptaga dem:

1. **Objektssatser,** beroende af

a) ett *verbum dicendi:*

Hit höra först och främst de vanliga hälsnings- och afskedsformlerna i oratio obliqua, där hufvudsatsens verbum dicendi tydligen icke har någon betydelse af befallning:

Par. 255 Tout maintenant en riant dist
Que jou *fuisse* li bienvenus.

ib. 633 Et ele sans plus d'occoison
Dist que *fusce* li bienvegnans.

Likaså är *dist* på följande ställe tydligen rent verbum dicendi:

Gauv. 3696 Oiant tos ses barons li dist,
Que bien *sace* qu'il s'en alot.

b) ett *verbum cognoscendi:*

Mer. 42,12 Apres celi ne voi je plus
Mes qu'on *esgart* selonc l'afaire
Laquele amour devroit mielz plaire
Et li quex vient de meilleur lieu.

ib. 44,3 Car qui proveroit par reson
Que s'en (läs: c'en) fust la plus droite amour,
Apres ce n'i voi je meillour,
Mes qu'on *amast* le cutefis.[1])

Såsom vanligt i fornfr. utgör *mais* en förstärkning af de föregående komparativerna. Flere exempel på *ne mais que*, *ne meillor* (*pejor*) *mais que*, *ne el mais que* anföras af Bischoff s. 18, men de af dessa satser som hafva konjunktiv äro alla

---

[1]) Michelant läser med B *crucefis*, hvilket ord ej ger passande mening. Littré förordar derför (Et. et glan. s. 360) A's läsart *cutefis*, utan att känna ordets betydelse, men antagande att det betecknar "quelque chose, bijou, oiseau, fleur, d'une vaine et passagère beauté."

beroende af ett föregående verbum voluntatis; jfr äfven Klapperich s. 39.

2. Indirekta frågesatser.

Enligt Diez (Gr. III[4], s. 390) står i de romanska språken den indirekta frågesatsen i konj., såvida densamma, förvandlad till direkt, skulle uttryckas genom samma modus eller genom motsvarande modalhjälpverb. Diez syftar här tydligen på s. k. dubitativa eller deliberativa frågor, som i latinet uttryckas genom pres. eller impf. konj. Med rätta anmärker Bischoff (s. 71), att denna regel ej gäller för franskan, hvilken ej använder konj. i direkt fråga. Men Bischoff begår själf ett misstag, då han påstår, att konj. i den indirekta frågesatsen aldrig är optativisk. Till denna kategori måste konj. obestridligen räknas i en sådan sats som: *La röyne ne set, que* **face**, *quant sa pucele voit blecie*, såvida satsen betyder: Drottningen vet ej, hvad hon *skall* (= *bör*) göra; och denna betydelse har konj. såväl i detta som i flere andra af B. anförda exempel [däremot vore konj. potentiell, om satsen betydde: Drottningen vet ej hvad hon *gör* el. *skall* (=*kommer att*) göra].

Konj. i indirekt frågesats är optativ, såvida motsvarande direkta frågesats innehåller en deliberativ eller retorisk fråga, uttryckt genom fut. eller kondit. (se ofvan under Fut. c och Kondit.). I öfverensstämmelse med dessa frågors natur är hufvudsatsen vanligen nekande, stundom frågande eller hypotetisk.[1])

Gauv. 1443 ne sait comment
Le *laist*, ne comment il l'*ocie*.

Meningen fordrar här ovilkorligen att *comment* öfversättes med *om*, en betydelse som hvarken af Burguy eller Godefroy upptages.

---

[1]) Ett exempel med positiv hufvudsats förekommer hos Charles d'Orléans: *Bien sçay à quoi m'en* **tiengne** (Nordström, Etude grammaticale sur les poésies de Charles d'Orleans. Carlstad 1878, s. 52).

ib. 4577 ne sait en quel sens
Il se *deduisse*, ne qu'il *face*.
Mer. 17,16 Si ceste pucele n'avoit
L'esprevier, ne sai qui l'*eüst;*
i obetingad direkt fråga: *Qui l'aura?* = Hvem *bör* få den?
ib. 90,16 Si tu eres plus fort de moi,
Ne sai porquoi j'*alasse* querre
Plus fort;
ib. 138,10 Amis, ne sai que plus *deïsse;*
El. 104 Ne sai que je vos en *desisse*
Des autres;
Gauv. 2418 Je ne sai que je là *fesisse.*

Den direkta frågans modus är bibehållen:
Mer. 108, 16 (cit. under Fut. c).
Enf. 669 (cit. under Kondit.).
Gauv. 1259 La dame vaut qu'eles desissent
Li quels *emporteroit* l'onnor.

Konj. ersättes af infinitiv:
Mer. 68,13 Li chevaliers de ce qu'il voit
Se merveille et ne set que *dire.*
ib. 87,21; 111,2.

3. Relativa bisatser.

Synnerligen ofta möta vi i fornfr. s. k. explikativa eller appositiva relativsatser med konj.; i våra texter förekommer dock blott ett säkert exempel derpå:
Par. 460 Et pour chou qu'il sueffre l'aspreche
Del siecle, a il le grant leeche
De Paradis...
Où Dieus nous *maint* par son conduit!

I dessa satser, som blott till formen äro bisatser, förekommer den optativa konj. äfven i andra romanska språk; ex.

it. *il gran prete — a cui mal* ***prenda*** *— Che mi rimise nelle prime colpe* (Dante, Inf. XXVII,70); nyfr. *Dieu* (*dont le nom* ***soit*** *exalté!*) *a dit* etc. (Laboulaye, Abdallah); *on peut espérer que le hasard ne le mettra pas face à face avec ce maudit Américain, que Dieu* ***confonde!*** (Jules Verne, Le tour du monde etc.). Af de exempel Hölder (Franz. Gramm. § 211, II. d. Anm.) anför hör endast det första hit: *Ce que* ***fasse*** *le ciel!* I litteraturen förekommer denna satskonstruktion endast sällan; men af exemplet från Jules Verne, där yttrandet är lagdt i Passepartouts mun, torde man kunna sluta, att dylika relativsatser — särskildt såsom uttryck för önskningar af samma innehåll som detta exempel — icke äro främmande för folkspråket.

Vid en optativ konj. af 1 pers. är önskningens subjekt på samma gång den önskade handlingens subjekt: *soie* = (*jag* önskar att) *jag* må vara; vid 2 och 3 pers. äro subjekten olika: *soies* (*soit*) = (*jag* önskar, att) *du* (*han*) må vara. Önskningens subjekt är således i båda fallen en 1 pers.[1]) I följande relativsats förekommer (skenbart?) det egendomliga fallet, att en 3 pers. är såväl önskningens som den önskade handlingens subjekt:

El. 21 De cortoisie estuet par force,
S'acuns est ki point en *retiengne*,

[1]) Jfr Delbrück, Syntakt. Forsch. I s. 13: Diese drei Personen φέροιμι, φέροις, φέροι enthalten also einen Thätigkeitsbegriff, als dessen Träger eine erste, zweite, dritte Person gedacht ist, und einen Wunsch, dessen Träger in allen drei Fällen die erste Person ist. Der einfachste der drei Fälle ist nun offenbar der, dass der Träger der Thätigkeit und des Wunsches eine und dieselbe Person ist, ein Fall, der nur bei der ersten Person eintrifft.
ib. s. 17: Einer der wichtigsten Gesichtspunkte, den man nicht aus den Augen verlieren darf, ist der, dass die subjektive Erregung des Wollens oder Wünschens immer bei derselben Person bleibt, und nicht etwa auf eine zweite oder dritte übergehen kann. Hierdurch scheiden sich z. B. die Desiderative von den Modis begrifflich ab.

Que ilh le wet et ilh le tiengne
Des chevaliers et [de] leur non.

»En fait de courtoisie, il faut nécessairement que, s'il est quelqu'un qui *veuille* en *tenir* un tant soit peu, il l'attende et qu'il la tienne des chevaliers et de leur ordre» (Scheler). Se vidare i slutet af nästföljande afdelning (s. 60), där ett försök göres att förklara denna egendomliga konj.

4. Hypotetiska bisatser.

De satser af detta slag, som vi åsyfta, äro de i alla de fornromanska språken vanliga försäkrings- och uppmaningsformlerna *se Dieus m'aït, se Dieus t'aït* och liknande. I våra texter äro dessa satser starkt representerade.

Mer. 46,7 Gorveins, si Diex me *saut*,
Ceste bataille ne vous faut.
ib. 47,1 Si Diex m'*aïst;* Gauv. 4736, 6154;
Mer. 126,1 Si bien m'*aviegne;*
ib. 132,7 Di moi vassal, se Diex t'*aïst,*
Ton nom. — Veux-tu que jel te die?
— Oïl, se Dieus me *beneïe.*

ib. 228,16 se Dieus vos *beneie;* ib. 236,19 si Diex me *gart;* Gauv. 2401 se Dius me *haut;* 2826 se je *voie* Diu en la face; 4054 si Dius me *garde* (läs *gart*)*;* 5380 si Dius m'*amant;* 5426 se Dius me *doinst* bénéiçon.

Vid sidan af denna nybildning fortlefver därjämte, såväl i fornfr. som i systerspråken, den latinska konstruktionen: *ita vivam*, *ita me dii ament*, med utsatt eller underförstådd komparativ bisats. Då nu lat. *si* i fornfr. texter förekommer såväl under formen *si* som *se*, stundom äfven — såsom exempelvis i *Aucassin et Nicolete* — lat. *sic* under formen *se*, så kunna vi ej i hvarje fall af partikelns form sluta, till hvilketdera slaget satsen hör. Enligt Bischoff (s. 9) är inverterad ordställning ett kriterium på, att den är en hufvudsats, hvarför det i några sådana exempel hos Chrestien förekommande *se* enligt B. bör

ändras till *si.* [Om några af *si* inledda satser med rak ordföljd förekomma hos Chrestien, omnämnes ej af B.]. Enligt Klapperich (s. 55) skiljas de båda slagen af satser *vanligen* (*meist*) genom olika ordställning. Man utgår således, då det gäller att bestämma partikelns betydelse, från ordföljden. Â andra sidan saknas ej exempel därpå, att man vid undersökningar af ordställningen i fornfr. a priori antagit, att partikeln har den ena eller andra betydelsen. Sålunda anför Schlickum[1]) såsom bevis för rak ordföljd i af *se* (= *sic*) inledd önskesats, Auc. et Nic. 22,22 och 24,27 *Se dix vos aït*, och Völcker[2]) såsom hypotetisk bisats med omvänd ordställning Gormond et Isembard 209 och 221 *si m'aït Deus.* Dessa fyra ställen bevisa i och för sig tydligen ingenting, då ju i alla händelser på de båda förra *se* kan representera lat. *si*, på de båda senare *si* lat. *sic.* Äfven om undantag möjligen förekomma, torde dock den af Bischoff uppstälda regeln i allmänhet gälla; för densamma talar, dels att i hypotetisk bisats rak ordställning i fornfr. är regel likasom inverterad ordföljd i hufvudsats, inledd af adverbial, särskildt modal bestämning[3]); dels att i samtliga de af Bischoff och Klapperich anförda exemplen, där satsen inledes af *ainsi*, (*assi, issi, tant*) eller där komparativ bisats står utsatt — i hvilka båda fall satsen således tydligen är en hufvudsats — ordställningen är inverterad[4]). Att rak ordställning är

---

[1]) Französ. Stud. III: 3 s. 8.

[2]) Französ. Stud. III: 7 ss. 17 och 20.

[3]) Diez Gr. III[4],464; Morf, Roman. Stud. III,211; Marx, Französ. Stud, I, s. 335; Schlickum s. 4; Völcker s. 10; Kreuger, Ueb. die Wortstellung in d. französ. Prosalitteratur des dreizehnt. Jahrh. s. 32 och 36.

[4]) Vi äro ej säkra på, att det af Lenander (s. 149) från Wace anförda exemplet *Si veirement Deus li ait E li corsaint* utgör ett undantag från Bischoffs regel, alldenstund vi icke anse adverbet *veirement* oförenligt med den hypotetiska formeln. — L. anför (s. 148) ej mindre än 50 af *se* inledda satser med inverterad ordställning. Då samtliga dessa ställen äro hemtade ur en och samma text, Huon de Bordeaux, gör man sig ofrivilligt den frågan, om i nämda text, sådan den föreligger, likasom t. ex. i Auc. et Nic., lat. *sic* bevisligen förekommer under formen *se;* om så är, har *se* äfven här med all sannolikhet denna betydelse — L. anser, att af

ett kriterium därpå, att satsen är hypotetisk, är äfven Gaston Paris' åsigt (Romania VIII,287; XV,640). Vi kunna således utan tvekan till de hypotetiska satserna räkna äfven de ofvan anförda, där partikeln har formen *si*, och såsom hufvudsatser inledda af *sic* anse Mer. 47,5, Gauv. 3486, 4046, 4748 *si m'aït Diex*, ehuru visserligen säkra exempel på inversion i hypotetisk bisats förekomma.[1])

Vid de komparativa hufvudsatserna behöfva vi ej uppehålla oss. Vi anmärka blott, att sådana satser, med utsatt eller underförstådd bisats, förutom i latinet och de romanska språken förekomma äfven i grekiskan (Mätzner, Synt. II s. 214) och de germanska språken.[2])

Med de hypotetiska bisatserna med optativ konjunktiv skola vi däremot några ögonblick sysselsätta oss, och skall vår uppgift blifva att söka visa, att »diese schwierige und bisher unerklärt gebliebene Construction» (Bisch.) af Diez fått sin rätta förklaring.

Diez berör dessa satser Gr. II⁴,223, där han öfversätter *se dex me salt* med *so Gott mich behüte*, och III⁴,357, där det heter: »Auch hier hat *si* bedingende Kraft: sage die Wahrheit, wenn Gott dir helfe. d. i, wenn du willst, dass Gott dir helfe». Man har på flere håll betviflat riktigheten af denna förklaring. Darin (s. 24) upptager endast med tvekan dessa satser bland de hypotetiska bisatserna och skulle vara böjd att betrakta dem såsom hufvudsatser (= lat. *ita vivam*), »n'était le témoignage de la forme (*se*)». Bischoff (s. 10) finner den af Diez gifna förklaringen innebära en alltför stark ellips och

---

ordställningen ingen slutsats kan dragas och att samtliga dessa formler kunna vara hufvudsatser, alldenstund i oberoende önskesatser rak ordföljd är lika vanlig som inverterad. De af L. åberopade ställena hos Völcker, s. 13, och Schlickum, s. 7, bevisa dock ej, att rak ordföljd förekommer i önskesats inledd af modalt adverb (Auc. et Nic. 22,22 och 24,27 kunna, såsom nämdt, vara och äro med säkerhet hypotetiska satser).

[1]) Völcker s. 20; Ebering, Zeitschr. f. rom. Phil. V,352.

[2]) Ex. isl. *hialpi mér svá Freyr;* fornsv. *sua se mik guþ hulder sum iak sant sigher;* ty. *so helfe mir Gott;* eng. *so help me God.*

anser troligare, att man här har att göra med den användning af *si* (*se*), hvarom Diez Gr. III⁴,213 yttrar: »Das conditionale *si* dient zum lebhaften Ausdrucke des Wunsches, wie in *si nunc se ostendat!*» I dessa satser står visserligen enligt Diez i fr. imperf. ind. men pres. konj. skulle, menar B., kunna förklaras genom inverkan från de så ofta förekommande önskesatserna *Dex me voie*, *Dex me doint joie et santé* o. d. Hur B. nu tänker sig den sålunda uppkomna önskesatsen *se je voie*, där *se* icke får hafva »bedingende Kraft», förbunden med den utsatta eller underförstådda hufvudsatsen, är oss omöjligt att fatta; och vi icke blott instämma i Klapperichs omdöme (s. 54), att denna förklaring innebär en minst lika känbar ellips som den ofvan anförda af Diez — som för öfrigt endast oegentligt kan sägas innebära någon ellips — utan vi anse densamma upphäfva allt logiskt samband mellan de båda satserna. Det låter sig dessutom svårligen tänka, att dotterspråken för dessa så vanliga försäkringar och uppmaningar skulle vid sidan af den från moderspråket ärfda uttrycksformen, som fortlefvat jämte den nya och öfverlefvat densamma, hafva skapat en ny, af den gamla alldeles oberoende form. Den nya konstruktionen måste på ett eller annat sätt hafva uppstått ur den gamla.

Ett, om ock blott svagt, stöd för sin förklaring finner Bischoff i den öfversättning Diez (II⁴,233) gifver af *se dex me salt*: **so** *mich Gott behüte*, alldenstund det tyska *so*, i följd af sin dubbla betydelse af adverb (*ita*) och konjunktion (*si*) skulle kunna hafva framkallat en sammanblandning af två konstruktioner: **so** *behüte mich Gott* (*wie* etc.) och **wenn** *mich doch Gott behütete!*, där enligt B. *wenn* kan ersättas af *so*. Men det af B. anförda exemplet *so dich dein Auge ärgert, reiss es aus* bevisar icke, att *so* kan användas i stället för *wenn* äfven i en önskesats, och Müller-Zarnckes Mittelhochdeutsch. Wörterb. känner ingenting om ett sådant bruk af *so*. Då nu dessutom jämte **so** *m. G. helfe* i äldre tyska äfven förekommer **als** *m. G. helfe*,[1]) och senare **so wahr** *m. G.*

[1]) Malblanc, Doctrina de jurejurando, Norimberg. 1781, s. 374.

helfe (den nuvarande ty. edsformeln), så visar detta, att *so* i dessa satser, närmare sin ursprungliga betydelse, är, eller åtminstone i början varit, *komparativ* konjunktion och hela satsen således liktydig med: *lika visst som* [jag vill att] *Gud må hjälpa mig.*[1]) På samma sätt har i eng. ur den komparativa hufvudsatsen *so* (*also*) *help me God* uppstått den komparativa bisatsen ***as*** *God* ***may*** *help me.* Denna satskonstruktion förekommer på flere ställen i Longfellows Danteöfversättning, t. ex. Pg. 21,112 ***As*** *thou well* ***mayst*** *consummate a labor So great* (se santo labore in bene assommi); 26,62 *But* ***as*** *your greatest longing satisfied* ***May*** *soon* become (Ma se la vostra maggior voglia sazia Tosto divegna); och författaren till artikeln *Oaths* i Encyclopædia Britannica återgifver *Ita me di servent* med ***as*** *the Gods* ***may*** *preserve me,* ***as I wish*** *the Gods to be propitious to me.* En komparativ bisats är ursprungligen äfven den svenska edsformeln *så sant* (sc. *som*) *mig Gud hjälpe till lif och själ.*[2])

För de germanska försäkrings- och uppmaningsformlerna kan man således utan tvekan antaga Diez' förklaring; och vi

---

[1]) Jfr Paul, Princip. s. 251.

[2]) Då, så vidt vi hafva oss bekant, *sua* i svenskan aldrig öfvergått till konjunktion och *så sant* icke omedelbart kunnat utveckla sig ur adverbet *sua*, skulle man kunna förmoda, att den svenska formeln är en öfversättning från tyskan, en förmodan, hvartill dessutom redan orden *lif* (*Leib*) *och själ* gifva anledning. Emellertid må anmärkas, att dessa ord förekomma redan i Magnus Erikssons LL, där eden för öfrigt, likasom ock i Kristoffers LL, har sin urgamla form: *sua biþer iak mik guþ hullan haþe til lif ok siæl æt iak skal halda* etc. (Konunga B. V). Det älsta oss bekanta exempel på den nya formeln förekommer i öppet bref af härtigarne Johan och Magnus, hvari de förpligta sig till trohet mot sin broder Erik och fullgörande af Arboga artiklar. Det heter därstädes: »Alt thette forescreffne loffue och tilsäye wi på wåre Christelighe Tro och sanning / Fursteligh Ähre och redelighet / aldeles oförkrenckt och obrotzligen hålle och efftterkomme / *så sant oss Gudh hielpe* / hans helighe ord och Euangelium». Att den svenska formeln är en bisats torde väl, förutom jämförelsen med de andra germanska språken, äfven ordställningen gifva vid handen, och i nyss anförda exempel tycks äfven interpunktionen, om något afseende därvid får fästas, visa, att den så uppfattats.

kunna ej inse, att satsen *så sant mig Gud hjälpe* innehåller någon ellips alls, ehuru den betyder detsamma som *lika visst som jag vill att* etc. Något svårfattligare förefaller onekligen den romanska konstruktionen, där satsen inledes af det hypotetiska *si* (*se*); men se vi efter, skola vi finna, att endast *försäkrings*formlerna vålla oss någon svårighet, hufvudsakligen beroende på konjunktionens olämplighet att inleda en sådan sats.

Detta kan däremot icke sägas om *uppmanings*formlerna, där *si* (*se*) oklanderligt fyller sin plats. Då man tvekar att för sistnämda satser antaga Diez' förklaring, har man bestämdt glömt, att såväl tyskan som svenskan ega samma satsbyggnad, blott med den oväsentliga skilnaden, att konjunktiven omskrifves med modalhjälpverb. Vi kunna ju återgifva *si Diex t'aït* med *om Gud skall* (soll) *hjälpa dig* (så måste du använda de gåfvor han förlänat dig). Ofta använda vi sådana uttryck som »*om* du *skall* (kunna) hinna fram i tid, måste du skynda dig» o. d.; jfr t. ex. Dante Pg. 21,112 i Philalethes' öfvers.: *Sollst glücklich du so grosse Müh' beenden, Sag' an* etc. m. fl. Lika litet som man kan bestrida, att en sådan sats betyder *om du vill att* etc., lika litet har man skäl att här tala om någon ellips. Vi skulle vilja kalla dessa satser, som så väsentligt skilja sig från alla andra hypotetiska satser, för *finala vilkorssatser* (på nyfr. att återgifva antingen med suppleradt hjälpverb: *si tu veux arriver à temps*, eller med finalsats: *pour que tu arrives à temps*, il faut etc.).

Hvem finner ej genast en slående likhet mellan dessa svenska och tyska vilkorssatser å ena sidan — man märke, att hufvudsatsen till en sådan vilkorssats alltid innehåller ett *bör*, *måste* eller liknande uttryck — och våra romanska uppmaningsformler å den andra? Konjunktiven i de senare kan ej förorsaka några betänkligheter, då vi redan förut sett, hurusom den fornfr. konj. stundom förekommer i fall, där såväl nyfr. som de germanska språken måste ta sin tillflykt till omskrifning med modalhjälpverb.

»Il serait pour le moins très singulier», anmärker Lenander (s. 149), »si, pour encore, et de la manière la plus énergi-

que, confirmer une assertion, on avait justement choisi une forme grammaticale de l'incertitude, en commençant la phrase par le terme conditionnel, frappant ainsi, en quelque sorte, toute l'expression au coin de l'incertitude». Däri skulle vi instämma, under förutsättning att endast ett *se Diex m'ait* funnes, ty såsom uttryck för en försäkran är den hypotetiska strukturen föga lämplig. *Se Diex t'aït* är däremot likasom de nyss nämda svenska och tyska vilkorssatserna ett strängt logiskt uttryck för en uppmaning, och det synes oss därför ej osannolikt, att den hypotetiska konstruktionen först börjat användas såsom uttryck för en uppmaning, och sedermera, genom analogi, för en försäkran, ett antagande som dock ej låter historiskt bevisa sig; (om uppkomsten af den hypotetiska formeln se nedan).

Då vi nu för några ögonblick göra en utflygt på italienskt område, sker detta därför, att vi där vänta oss finna exempel, som skola gifva ytterligare stöd åt Diez' åsigt.

Såsom vi sett, äro de ifrågavarande vilkorssatserna i fornfr. inskränkta till några få stereotypa vändningar. Icke så hos Dante. Här möter oss en rik mångfald af sådana satser, hvarpå vi redan haft tillfälle anföra några prof och hvaraf ytterligare några må meddelas: Inf. XVI,64 *Se lungamente l'anima conduca Le membra tue ... E se la fama tua dopo te luca — di* etc.; XVI,127 *e per le note Di questa commedia, lettor, ti giuro, S'elle non sien di lunga grazia vôte;* XXVII,57 *Se il nome tuo nel mondo tenga fronte;* XXIX,89 *se l'unghia ti basti Eternalmente a cotesto lavoro,*[1]) m. fl.

Då Scartazzini i sin kommentar förklarar hvart och ett af dessa ställen med *così possa* etc., innebär detta ej nödvändigt, att *se* enligt S. är adverb; men då han vid Pg. VIII,112 anmärker: »*se:* part. depr., corrispondente al depr. *sic* de' Latini = così», kan man knappast tvifla på, att S. verkligen uppfattar *se* = *sic.* Så är också Lundborgs åsigt. Citerande ifrågavarande ställe hos Diez, anmärker L. (s. 6), att då satsen innehåller

[1]) Af Th. Hagberg, Italiensk språklära, 2 uppl. s. 48, återgifvet med: Om dina naglar skola evigt räcka till för det der arbetet.

en önskan och partikeln till betydelsen motsvarar *così* i sådana satser som *così foss' io ancor con lui coverto* (Inf. XXII,68) och *Così foss' ei da che pure esser deve* (ib. XXVI,11), de af *se* inledda satserna böra räknas till de oberoende önskesatserna. Att satsen innehåller en önskan bevisar ej, att partikeln har samma betydelse som *così* och hindrar ej, att den är hypotetisk konjunktion.

Men äfven om *se* i den äldre ital. kunde representera lat. *sic*, hvilket indirekt förnekas af Diez (l. c.), Mätzner, (Synt. II § 343) och Gaston Paris (Romania XII,628), eftersom de antaga tillvaron af den hypotetiska konstruktionen i ital., och ehuru ordställningen i ital. ingenting bevisar (jfr *così iddio m'ajuti*), torde ett annat bevis finnas för, att några af dessa satser *äro* och således alla *kunna vara* hypotetiska, vi mena den på några ställen förekommande användningen af *mai:* Inf. X,82 *E se tu* ***mai*** *nel dolce mondo regge, Dimmi;* Par. XXII,106 *S'io torni* ***mai****, Lettore, a quel devoto Trionfo;* detta adverb har sin plats i (direkt eller indirekt) negerade, frågande och hypotetiska satser, i komparativsatser samt i relativsatser, hvilkas korrelat bestämmes af en superlativ, men icke i positiva önskesatser.[1])

Men har *se* också »bedingende Kraft»? Det förefaller oss,

[1]) Till de två anförda exemplen kan äfven läggas Inf. X,94, *se riposi mai vostra semenza — solvetemi quel nodo,* så som detta ställe vanligen tolkas. Enligt Scartazzini däremot bör *riposi* fattas såsom perf. af *riporre.* — Obefogad är Lundborgs anmärkning mot S., att *se* i så fall icke kan kallas en *particella deprecativa,* »stante que la deprecazione spetta al futuro», utan är en *p. condizionale.* Ty förutom det att i de ofvan anförda satserna *se* på samma gång är en *p. condiz.* och en *p. depr.* — för öfrigt ett mindre egentligt uttryck, hvarhälst det användes, då ju partikeln i och för sig icke uttrycker någon uppmaning — så är en vilkorssats, hvilken såsom Inf. X,94 enligt S:s tolkning innebär en påminnelse om en bevisad välgärning, formelt en lika god om ock reelt måhända ej lika verksam *sentenza di deprecazione* som den, hvilken innehåller en antydan om framtida belöning eller straff. Hypotetiska bisatser af detta slag torde väl också förekomma i de flesta språk; jfr t. ex. eng. Lord, if I loved thee, Lord if I served, If these who darkened thy fair Son's face I fought with — I pray thee say to this man etc. (Swinburne).

som om man här ännu mindre än vid de fornfr. satserna kunde tvifla därpå. Vore det också tänkbart, att sistnämda korta och stereotypa formler skulle kunna stå i ett lösare samband med hufvudsatsen, strider ett sådant antagande helt och hållet mot karaktären hos ifrågavarande satsfogningar hos Dante. Adverbet *mai* blefve dessutom äfven vid en sådan tolkning högst besvärligt.

För vår del hysa vi således ej det ringaste tvifvel om, att dessa satser — inklusive motsvarande satser i systerspråken, ty en förklaring som gäller för det ena språket gäller naturligen också för de andra — i de få rader Diez egnat dem i afseende på sin syntaktiska struktur fått sin rätta förklaring.[1])

Återstår den frågan, hur denna nybildning uppstått. Ett svar på denna fråga hafva vi redan anfört; men då Bischoffs förklaring innebär en annan uppfattning af partikelns betydelse och af hela satsens struktur än den vi anse vara den enda riktiga, måste vi söka en annan. En sådan har också långt förut blifvit framstäld af Mätzner (Synt. II § 343), enligt hvilken ifrågavarande romanska satsform skulle vara uppkommen genom en sammansmältning af de af *sic* inledda önskesatserna och hypotetiska bisatser sådana som *Erit ubi te ulciscar*, ***si vivo,*** hvilka senare i lat. äfven användes såsom uttryck för bedyranden, hotelser m. m. Däremot kunna vi endast invända, att dylika indikativiska vilkorssatser i fornfr. aldrig förekomma såsom försäkringsformler och således icke hafva kunnat framkalla någon kontamination. Med obetydlig modifikation sammanfaller emellertid Mätzners förklaring med den, som Gaston Paris

[1]) Enligt Diez (l. c.) uppfattar Sanchez öfverallt *si* i de sp. formlerna såsom *asi*. Det är nästan öfverflödigt att nämna, att Sanchez i denna fråga icke är någon auktoritet för sitt eget modersmål. Dessa satser ha helt naturligt med tiden förstelnat och den omedelbara uppfattningen af deras struktur försvunnit. Den svenska edsformeln är för oss i ingen mån lättare att syntaktiskt förklara än motsvarande romanska satser och endast på historisk väg kunna vi komma till rätta med densamma. Då nu förutom fornfr. och ital. äfven provenç. och portug. ega den hypotetiska konstruktionen, är det väl knappast troligt, att sp. ensam skulle sakna den. Diez upptar också, trots Sanchez, sådana af *si* inledda sp. satser bland de hypotetiska.

(Romania VIII,287; XII,628; XV,640) gifver, enligt hvilken dessa satser uppstått helt enkelt genom en »confusion» af *si* (sic) och *se* (si); och därmed tro vi sista ordet vara sagdt äfven om dessa satsers genesis.

Men i fråga om deras betydelse delar G. P. icke Diez' åsigt (se särskildt Romania XII,628), och såvidt vi af hans mycket kortfattade uttalanden kunna sluta, anser G. P., att i och med förväxlingen af *si* (sic) och *se* (si) konjunktiven förlorat sin optativiska betydelse och att *se Diex m'aït* har karaktären af en vanlig vilkorssats: *om Gud hjälper mig* (Rom. XV,640). De skäl vi anse tala för Diez' uppfattning hafva vi ofvan anfört; och vi kunna ej inse, att denna uppfattning på minsta sätt står i strid med G. P.'s förklaring af formelns uppkomst. Mätzner, hvars förklaring, såsom nämdt, står G. P.'s nära, citerar också Diez utan att kritisera honom, och D. har å sin sida icke gjort någon invändning mot M.

Likasom ur *si* (= *sic*) *t'aït Diex* uppstått *se Diex t'aït* = *om* [du vill att] *Gud skall hjälpa dig*, har ur *si* (= *sic*) *regge* uppstått *se tu mai regge* (Inf. X,82) = *om du någonsin skall* (*kunna*) *återvända*, el. *om du någonsin* ***vill*** *återvända;* jfr hos Longfellow: *And as thou* ***wouldst*** *to the sweet world return.* (Har här »die subjektive Erregung des Wollens» öfvergått på 2 pers.?). Ett likartadt sp. exempel anföres af Diez: *si veas paraiso* (där *si* dock, såsom nämdt, möjligen är = *sic*). Det innebär åtminstone ett svagt försök att förklara en ovanlig företeelse ur kända sådana, om vi antaga, att äfven liknande konjunktiver af 3 pers. kunna förekomma och att det ofvan (under Relativa bisatser) anförda El. 21 *S'acuns est ki point en retiengne*, där hufvudsatsen *estuet Que ilh le wet* innehåller begreppet *måste*, är en utvidgning af den hypotetiska satsen: *s'acuns retiengne* = *om någon* [fins som] *skall kunna* (el. *om ngn vill*) *vinna* etc., *så måste han* etc. = *för att man skall kunna vinna* etc., *måste man* etc.

II. Konjunktiv i beroende önskesatser.

1. Det verb eller verbala uttryck i hufvudsatsen, hvaraf bisatsen är beroende, betecknar en önskan eller ett viljande i inskränkt bemärkelse.

De i våra texter förekommande verba voluntatis af denna klass äro:

voloir

Mer. 81,12; 137,13; Par. 664 m. fl.

På två ställen förekommer *mielz voloir:*

Mer. 172,15 Mes si Belchis li lais[1]) ne ment,
Mielz voudroit estre renoiez
Ou ars ou penduz ou noiez,
Que por euls tous en *feïst* rien.
ib. 174,18 Si dist que mielz voloit morir
Que por euls *fust* li champs partis.

Enligt Bischoff (s. 24, med hänvisning till Tobler, Bruchstück aus dem Chev. au lyon s. 16) är den efter det komparativa *que* följande satsen alltid en objektssats, så att *que* logiskt representerar *que que* (*quam quod*), och har utelemnandet af det senare *que* sin grund däri, att vid bisats, beroende af ett verbum voluntatis, användningen af fogeord är fakultativ. (»Der Wegfall der Conjunction hinter dem vergleichenden Adverb *que* konnte nur stattfinden, so lange der Inhalt des Wunsches in einem unvermittelten Saltze ausgedrückt werden konnte, auch wenn bereits mit einem Verb des Wünschens oder der Aufforderung im voraus auf ihn hingedeutet war»). Annorlunda uppfattar emellertid Tobler saken i den nya upplagan af sina Vermischte Beiträge, där han (s. 184 ff.) visar, att i vissa fall ett *que* (= *quod*) ej ens är logiskt berättigadt, alldenstund den följande satsen icke är en objektssats; så Ch. Rol. 2336

[1]) Läs: *lois* (Mussafia, Jahrb. 10, s. 351; Littré, Et. et glan., s. 362).

Mielz voeill murir qu'entre paiens remaigne, som icke betyder »lieber will ich sterben als (ich will) dass ich bleibe», utan »eher bin ich zu sterben bereit, als ich bleibe», d. v. s. »das Sterbenwollen liegt mir näher, wird eher zur That werden, ist eher denkbar, als das Bleiben». Riktigheten af denna analys är för oss så mycket lättare att inse, som i den svenska satsfogningen »jag vill hällre dö, än jag stannar bland hedningar», den efter *än* följande satsen omöjligt kan uppfattas såsom objektssats.

För Toblers förklaring af Ch. Rol. 2336 talar dessutom redan den omständigheten, att i detta exempel, med hvilket Mer. 172,15 är likartadt, hufvudsatsens och bisatsens subjekt äro identiska, i hvilket fall man endast undantagsvis uttrycker önskningens innehåll genom en fullständig bisats. Då det vanligtvis heter *voeill remaneir*, icke *voeill que remaigne*, bör man således, då subjekten äro identiska, icke anse den efter *que* följande satsen för en objektssats.

Svårare blir frågan, då subjekten äro olika. Det heter vidare hos Tobler: »Ist das zweite Glied der Vergleichung ein weniger Gewolltes, also zu dem Ausdruck der Forderung im Hauptsatze Objekt oder Subjekt, dann wird freilich, wenn nicht ein Infinitiv statthaft ist (*Et meuz veut vers le rei kaïr en achaisun, ke mettre seinte iglise en tel confusiun*, S. Thom. 549), ein zweites *que* nach dem der Vergleichung dienenden denkbar, aber wie gesagt nicht notwendig». Men när är då det andra ledet »ein weniger Gewolltes»? Som T. icke anför något annat exempel på objektssats efter komparativt *que* än Wace, S. Nic. 1244, som dock i följd af en särskild egendomlighet för oss ej är upplysande (se T. s. 186), så se vi oss icke i stånd att med bestämdhet afgöra, hur T. förklarar en sådan sats som Mer. 174,18. Såsom kongruenta med Ch. Rol. 2336 betecknar T. de latinska satserna *depugna potius quam servias* och *Zeno perpessus est omnia potius quam conscios delendæ tyrannidis indicaret.* Mellan dessa tre exempel och det med dem likartade Mer. 172,15 å ena sidan och Mer. 174,18 å den andra fins emellertid jämte den redan nämda äfven en

annan olikhet. Med den förklaring T. ger af Ch. Rol. 2336 blir *remaigne* tydligen hvad Bischoff på ett annat ställe kallar »ein Conjunctiv reinster Irrealität»: *mielz voeill murir que remaigne* = *que puist estre que remaigne* (= *ne remaindrai*); likaså *potius quam servias* = *potius quam fiat ut servias*. Men då i sådana lat. exempel, där hufvudsatsens och bisatsens subjekt icke äro identiska (ex. Liv. VIII,7 *nos potius nostro delicto plectemur, quam res publica tanto suo damno nostra peccata* **luat**) konj. ofta omskrifves medelst ett verbum voluntatis med koncessiv betydelse, *patior*, *sino* (ex. Liv. IV,2 *et se millies morituros potius quam ut tantum dedecoris admitti* **patiantur**; VII,30 *sed vos potius, Romani, occupate eam* (Capuam) *quam illos* (Samnites) *habere per maleficium* **sinatis**), så visar detta, att i nyss anförda exempel *luat* är en optativ, närmare bestämdt koncessiv, konjunktiv. Måhända åsyftar Dræger samma distinktion, då han (Hist. Synt. II § 520,2) säger: »Der Satz mit *quam* hat consecutive oder finale Bedeutung.» Jfr äfven Madvigs anm. till Cic. de fin. 4, 8,10. Koncessiv betydelse har också *fust* Mer. 174,18; att med bestämdhet förklara: *li champs ne sera partis* står icke i den talandes makt; han kan endast tillkännagifva, att han icke vill, icke skall finna sig i, att detta sker. Ehuru således denna sats visserligen kan sägas uttrycka »ein weniger Gewolltes», behöfver den därför icke nödvändigt uppfattas såsom en objektssats, utan kan, likaväl som motsvarande satser i lat, anses såsom en komparativ sats med koncessiv konj. Såsom objektssats måste bisatsen däremot grammatiskt uppfattas, då den inledes af *que ce que* och således tydligen anger sig såsom substantivsats; ex. *Miex voluns nos tot nostre avoir metre* **que ce que** *elle se departist* (cit. af Haase, Unters. s. 88); Joinville, Hist. 627 finna vi t. o. m. en med Ch. Rol. 2336 likartad sats (med identiska subjekt), som således logiskt icke är en objektssats, inledd af *que ce que: car il ameroient miex mettre lour cors en aventure de noier,* **que ce que** *il achetassent une nef quatre mille livres et plus.*

Det ofvan anförda uttalandet af Bischoff korrigeras af

Haase (Konj. bei Joinv. s. 6), som dels anför ett exempel på *que* = *que que* (inledande en subjektssats) från Joinville, hvilken eljest ej använder oförmedlade önskesatser;[1]) dels med stöd af Diez och Bonnard visar att, under det bruket af oförmedlade önskesatser upphörde med det 15:de årh., *que* i betydelse af *que que* förekommer ännu i det 17:de.[2]) Då härtill kommer, att *que* för *que que* i fornfr. är regel och *que que* ytterst sällsynt (*ett* exempel anföres af Haase), under det oförmedlade subjekts- och objektssatser i jämförelse med de af *que* inledda utgöra ett mindretal, så torde man väl på grund af dessa omständigheter kunna antaga, att på ställen, där efter *que* (*quam*) ett *que* (*quod*) är logiskt berättigadt, utelemnandet af detsamma *i viss mån* beror på ett *ἀπὸ κοινοῦ* (jfr Tobler).

Samma betydelse som de nu nämda satserna hafva de af *ainz que* (*potius quam [ut]*) inledda; exempel därpå Mer. 47,15; 244,2; konj. är på båda dessa ställen koncessiv.

I brist på lämpligare plats må här slutligen upptagas ännu en anmärkning, hvartill det komparativa *que* ger oss anledning. Då denna konjunktion är underordnande, följer däraf, att den ej kan sammanbinda tvänne satsdelar, utan inleder en bisats. Ofta är denna bisats förkortad; stundom kan den i modern franska (tyska och svenska) icke uttryckas fullständig, t. ex. i en sådan satsfogning som denna: »jag eger ingen annan vän än dig.» Möjligen hafva vi i följande fornfr. exempel en fullständig komparativsats efter *el:*

Gauv. 4747 Onques por *el* n'alai vers lui,
Si m'aït Dius, quant je l'eslui,
Que je l'fis por vos esprover!

där man icke med bestämdhet kan påstå, att *que* betyder *ty.*

[1]) Haase anför fyra ställen, men af dessa äro tre, 47, 396, 628 att förklara på samma sätt som Ch. Rol. 2336.

[2]) Nämda tidpunkt kan dock icke sägas bilda gränsen för detta språkbruk, hvilket än i dag förekommer i folkspråket, stundom äfven, trots grammatikers och lexikografers gensagor, i det litterära språket; några exempel därpå hos Tobler.

Öfriga verb af denna klass äro:

desirer

Par. 1308.

plaire

Mer. 3,16 Por quoi il me plest que je *face*
De lui bele description.

ib. 236,16; El. 6.

penser

El. 235 Por ce s'acuns dist erramment
Qu'il done le sien folement,
Ne doit estre par lui pensé
Ke reprochiet ne regreté
Soient si don por riens c'on die;

ib. 355; Par. 1357.

moi est tart

Mer. 189,23 Car il m'est tart que je te *tiegne*.

avoir envie

Gauv. 3008.

estre sougneus

Par. 727 Et se tu ies de chou sougneus
Que d'autrui bien *soies* à aise
Et d'autrui mal *aies* mesaise,
Cest escaillon monteras bien;

estre engrande

Par. 1119 Dont sains Bernars est si engrande
Que nous i *hastons* de l'aler;

metre cures

Par. 1181 Nus hom ne poroit metre cures
A chou qu'en *desist* le moitié;

n'avoir soin

El. 657 De ce conte conter avant
N'ai soing que plus m'en *entremete;*

På några ställen förekommer i bisatsen fut. eller kondit. i st. f. konj.:

Gauv. 2744 Sire, ançois vuel que me *dirés*
Vostre non, car je l'vuel savoir.

Enf. 5 Qu'en sonjant un songe me vint
Talent que pelerins *seroie*.

Par. 7 Si me prist talens que g'*iroie*
En paradis la droite voie.

Till fornfranskans verba voluntatis hör äfven *moi est bel*. Om betydelsen af El. 104, det enda ställe, där detta uttryck förekommer, se Schelers anmärkning.

2. Hufvudsatsens verb betecknar en uppmaning (bön, befallning, förbud).

Sådana verb äro:

comander

Mer. 80,4 Ne comandez mes tel outrage
Que j'*aille* au tref;

ib. 162,20; 169,9; 170,4.

contremander

El. 76 Larges ne puet contremander,
De largece, s'il l'a el cors,
Ke la pointe n'en *pere* fors.

mander

Mer. 163,23; 223,15.

semondre

Par. 425.

dire

Mer. 48,20; 108,2; Par. 343.

faire savoir

Gauv. 2233 Ce fis savoir en mainte terre
Qu'il *venissent* tuit au tornoi

loer

Par. 724 Et pour chou lo, se tu t'astiens,
Que tu *doinses* de çou ke tiens
A ceaus que tu sais besougneus;

Mer. 8,9; Gauv. 1745.

enseignier

El. 211 La quinte penne, c'est l'ensengne
Qui à toz les larges ensengne
Ke chascuns *asavort* son don;

Mer. 244,6.

aprendre

El. 228, 492.

senefier

El. 176 La tierce penne senefie...
K'il *ait* toz jors son conseil pris
De doner à povre et à riche.

Till undvikande af enformighet använder Raoul på några ställen i samma betydelse som de tre sistnämda verben åtskilliga andra uttryck, som blott i det sammanhang, hvari de stå, få betydelse af verba voluntatis.

El. 153 En l'ele qui Largece a non
Est la premiere pene *tele*,
Por ce que Largece a non l'ele,
C'on *soit* en largece hardis.

ib. 194 La quarte pene... Si *est* que on se *tiegne* et *gart* De prometre; ib. 298 La seconde (pene)... *est de tel maniere* Que chevaliers... ne... *soit* orgueilheus; Par. 718 Li quins escaillons... C'*est* que tu *aies* pieté.

enditer

Par. 851.

demander (redemander)

Enf. 37, 56; Mer. 37,20 m. fl.

requerre

Mer. 173,14

prier

Mer. 12,3; 71,23; Par. 13; El. 645 m. fl.

tenir cort

Enf. 608 Des noveles me tint cort
Que li *deïsse*,

Ej sällan innehåller hufvudsatsen två eller flere verba voluntatis, vanligen med stegrad betydelse. Så Mer. 167,3 *mant* et *commant;* Par. 61 *demandai et priai;* ib. 612 *dist et commanda*;

b. 859 Et puis lor *requis* et *priai*,
Et enviers eaus *m'umeliai*,
Que il me *feïssent* aïe.

Gauv. 3014 Je vos *requier* et *cri merci*
Que vos *faciés* à mon consel.

Gauv. 59 står i bisatsen fut.:
Qu'avés vos dit que *ferons* nos?

På ett par ställen omskrifves konj. med *devoir*:
El. 163 La seconde est de tel affaire ke hons qui vuet largece faire Ne *doit* pas garder a avoir;
ib. 243.

Som ifrågavarande verb på samma gång äro verba dicendi, kan under talets fortsättning till ett sådant en anföringssats ansluta sig:

Mer. 37,21 Et quant li rois Artus l'oï,
Mult s'en merveille, si comande
Du jugement qu'ele demande
Qu'ele l'*ait* et qu'il *velt* savoir
Li quex doit mielz s'amour avoir.

Motsatsen kan sägas ega rum Mer. 19,6 Quoi lui dirai je? Qu'ele m'*aint*, där *dirai* i frågan utsäges såsom rent verbum dicendi, men i svaret underförstås såsom verbum voluntatis.

3. Hufvudsatsens verb betecknar ett medgifvande (en tillåtelse).

soufrir

Mer. 80,6 pas n'i iroie
Por morir; non ainz soufreroie
Qu'on me *coupast* ceste main destre.

doner

Gauv. 215 Bons rois, or me donnés le don,
Que *voisse* erracher le tronçon
Qui est el cors au chevalier.

ib. 724.

souffire

Par. 1058 sens d'homme ne souffist mie
A chou que la moitié en *die*.

4. Önskningen uttalar sig i ett gillande eller ogillande omdöme.

Verb med denna betydelse äro:

esgarder

Mer. 38,2 Sire, rois,
J'esgart que chascuns *l'ait* par mois.

droiz est

Mer. 49,2 Il est droitz, que par un beisier
Il *saisisse* la damoisele.

ib. 215,18; El. 27.

raison est (raison aporte)

Mer. 16,10; 185,17; Par. 700; El. 334.

moi est bien

Mer. 250,18.

pou avient

El. 160.

mielz m'avient (mius me vient)

Mer. 19,25 Mielz m'avient que celi le *sache*
Que jel *face* à autrui savoir,

Gauv. 976 Mius me venroit il mon cheval
Ocire, que j'*ocie* moi.

ib. 2486.

covient (recovient)

Mer. 102,18; 234,23; Par. 424 m. fl.

estuet

El. 22, 555; Mer. 133,23.

moi besoigne

Gauv. 859 Vasal, fait il, or vos besoigne
Que vos *saciés* desfendre à pié!

tens est

Gauv. 2480 Mais itels est ore li tens
Que vos *mostre* ço que je pens.

cortoisie est

El. 325 C'az chevaliers est cortoisie
K'ilh *oient* volentiers chançons,

Hvarken *mostre* eller *oient* äro visserligen tydliga konjunktivformer; på förra stället är emellertid ind. otänkbar, och då i det senare exemplet sammanhanget utvisar, att *cortoisie est* har samma betydelse som *covient*, kan ingen tvekan råda därom, att äfven *oient* är konj.

costumiers estre

Gauv. 19 Li rois Artus ert costumiers
Que ja à feste ne *mangast*,

Devant ce qu'en sa cort entrast
Novele daraine aventure.

Ett exempel med konj. efter *coustume est* anföres af Kowalski (s. 18), ett annat med samma modus efter *c'est de coustume* af Weissgerber (Zeitschr. für neufranzös. Spr. und Litt. VII[1] s. 270); i båda är hufvudsatsen negerad. Utan tvifvel förekommer dock i fornfr., likasom i nyfr.[1]), konj. äfven efter detta uttryck i affirmativ sats, likasom i subjektssatsen stundom står *covient* (Ex. Mer. 101,20 Il a touz jours coustume esté En ce royaume, qu'à cest jour *Covient* que tuit mi vavasour... S'il ont filles, il les envoient A ceste feste chascun an) eller *devoir* (Costume estoit a cel tiermine,... Que chevaliers se *devoit* metre En prison atot son ator etc.; Bischoff s. 104). Raoul använder på två ställen ind. efter *coustume est:*

Mer. 54,21 Coustume estoit à si haut jour
Que les damoiseles *servoient*
Devant le roi;
ib. 125,24 C'est coustume que nuls ne *vient*
Par ci, que passer n'i coviegne.

På det tredje stället, där bisatsen utgör apposition till *coustume*, är modus otydlig:

Enf. 376 une coustume en Enfer vi...
Qu'il *menjuent* à porte ouverte.

Då bisatsens handling emellertid tydligen utsäges såsom faktisk, finnes intet skäl att med Zingerle (s. 37) uppfatta detta *menjuent* såsom konj.; (att Z. såsom konj. anför samma verbalform Enf. 385, där densamma står i en hufvudsats, är tydligen en ren inadvertens); flere exempel med ind. efter *coustume est* anföras af Bischoff, s. 43.

Efter *déservir*, som i likhet med *mériter* är att räkna till denna grupp af verba voluntatis, följer Par. 687 fut.

Efter några hithörande uttryck omskrifves konj. i bisatsen med *devoir:*

Mer. 34,3 Se li baron jugent par droit
Qu'en ce *doive* bataille avoir,

---

[1]) Lücking, Französ. Gramm. § 321, Anm. 2.

Lors me plera mult à veoir
Li quex de vous ert li plus fortz;

ib. 34,7.

ib. 39,8 reson leur semble
Qu'ele *doie* sa court avoir.

El. 283 à tous preudomes apartient
K'ilh s'i *doient* bien regarder,

ib. 138 N'afiert pas à chevalerie
Ke chevaliers por sa prouesce
Doit avoir en despit largesce,

Att i de två första af dessa exempel modalhjälpverbet själft står i konj., har sin grund däri, att hufvudsatsen är hypotetisk. Mer. 39,8 är användningen af samma modus att anse såsom en eftergift för meterns fordringar, då på alla andra ställen i våra texter efter *sembler* i förening med dativobjekt (= anse) följer ind. El. 138 torde väl varianten *Doie*, af Scheler betecknad såsom »leçon préférable», vara den enda möjliga; jfr Chev. au lyon 4801 N'a moi n'ateint, n'a moi n'afiert, Que je desdire vos en *doive* (Bisch. s. 42). På ett par ställen visar sig temporalsats i st. f. subjektssats:

El. 440 Tot se siet, mais n'est pas honors
Cant il *content* az lecheors:
Ce me desplaist, ce n'est pas bon,
Cant por lor non *laisse* le son.

5. Den viljeakt, hvars föremål bisatsen är, yttrar sig i handling.

Bisatsen kan därvid antingen vara för hufvudsatsen nödvändig eller stå i ett lösare samband med densamma, så att den senare äfven utan den förra uttrycker en fullständig tanke.

a. Verb, hvilka nödvändigt fordra en bisats:

faire

Par. 767 Or fai dont qu'*aies* karité

El. 461.

mettre travail et paine

Par. 995 Et si i met travail et paine,
Que *despises* adiès le mont.

garder

Mer. 214,14 Gardez que je nel *voie*

James

ib. 27,20; Gauv. 3868; med oberoende önskesats:

Gauv. 525 Gardés tost *soit* mis vostre frains.

oster son cors

El. 485 Bien doit chascuns son cors oster
K'a son col tel escu ne *pende;*

b. Bisatsen är en för hufvudsatsen umbärlig adverbialsats.

Mer. 91,13 Si lui fet un des ielz voler
Et dit que c'est por assener
A la voie, qu'il ne l'*oublist.*

Dylika finalsatser inledas oftast af *por* (*ce*) *que;* ex. Enf. 17, Par. 1128, Mer. 59,1; Gauv. 1764 af (*pour ceste okisson*) *que.*

Potentiell konjunktiv.

I. Potentiell konjunktiv i hufvudsatser.

Till den potentiella konj. räkna vi, såsom ofvan är nämdt, den *koncessiva* konj. i hufvudsatser, då den medgifver möjligheten af ett antagande. Vanligen står en sådan sats i så nära förening med en annan, att han, ehuru till formen oberoende, i själfva verket med densamma bildar en koncessiv satsfogning. Dessa koncessiva hufvudsatser hafva därför stundom blifvit uppfattade såsom bisatser; så t. ex. af Vogels, Roman. Stud. V,504.

Mer. 82,21 Et cil...
Proia et dist que il feroit,
Comandast quant qu'ele voudroit.

Hit höra konjunktiviska satser, inledda af *tant* och *si*, af hvilka blott det förra slaget i våra texter är representeradt:

El. 14 Chevalerie est la fontaine
De cortoisie, qu'espuisier
Ne peut nus, tant *sache* puisier.

ib. 297; Mer. 9,11; Gauv. 275.

Inledda af *ou* stå ofta två eller flere fullständiga eller förkortade koncessivsatser i disjunktiv motsättning mot hvarandra; i första ledet saknas stundom *ou*.

Mer. 25,5 Ou *soit* vilaine, ou *soit* cortoise,
Ou *soit* de toutes males mours,
N'aim je se sa biauté d'amours,

Läs: N'aim se sa biauté non d'amours, (Littré, Et. et glan. s. 358).

Par. 1266.

Mer. 135,4 Einsi, bien *vousissent* ou non,
I passerent maint chevalier
Qui puis vindrent as cox trenchier.

II. Potentiell konjunktiv i bisatser.

A. Konjunktiv i substantivsatser.

1. Subjektssatser.

a. I subjektssatser, beroende af sådana uttryck som *det sker, det är möjligt* m. fl. står konj. såvida hufvudsatsens beskaffenhet gör, att bisatsens innehåll utsäges såsom overkligt eller ovisst. Detta inträffar i synnerhet i följande fall:

α) Hufvudsatsen är direkt eller indirekt nekande.

Mer. 114,10 Ce n'avint onques
Que je de ci, fait Meraugis,
Die, oiant tos, ce que j'ai quis.

ib. 208,2; El. 457 m. fl.

Gauv. 705 Mal vos en croi, mençoinge sanble
Que *revigniés* jamais par ci:

β) Hufvudsatsen är hypotetisk.

Mer. 68,25 Si c'est que jel *puisse* amender,
Je le ferai,

ib. 107,1; El. 229 m. fl.

I följande båda satser, den förra beroende af en direkt, den senare af en indirekt frågesats, har vid valet af modus metern måhända varit bestämmande:

Mer. 109,6 Est il einsi
Que tu ne *sez* avant de ci
De Meraugis ne vent ne voie?

El. 586 Apres m'estuet
Ke je die coment ce puet
Estre qu'entre amurs et la rose
Soient une samblante chose.

Efter jakande hufvudsats följer på alla ställen utan undantag ind.; ex. Mer. 71,6; Par. 431 m. fl.

b. *α*) Då *il semble* betyder *det ser ut som om*, är därmed subjektssatsens innehåll betecknadt såsom overkligt och konj. är således själfskrifven.

Mer. 10,22 Mes tant estoit laidz qu'il sembloit
Qu'il *fust* ovrez à besagüe.

ib. 176,13; Par. 99.

Samma betydelse har *il semble* stundom i förening med dativobjekt:

Mer. 4,6 Sourcilz ot à delié tret...
Si bel qu'il sembloit à chascun
Que il *fuissent* de main portret.

Konj. angifver i detta fall, antingen att det uppfattande subjektet själft är medvetet om, att det mottagna intrycket ej öfverensstämmer med verkligheten: »de tyckte, att det såg ut som om etc.»; eller ock att den talande bestrider objektiviteten af ifrågavarande föreställning.

Par. 1016 Qui cent mile ans laiens seroit
Et puis apriès s'en isteroit,
Si ne li sambleroit il pas
Qu'ens *euïst* esté un trespas
D'une eure de jour seulement.

Negationen hör här logiskt till objektssatsens verb; se vidare om denna »passage» under Objektssatser, c, *α*) och d, *α*).

Gauv. 3807 står i samma fall ind.:

A monsignor Gauvain resanble
Que c'*est* la rose et l'esmeraude.

β) Ej overkligt men ovisst är bisatsens innehåll på följande ställen, där *il semble*, personligt eller opersonligt, betyder *det tyckes*, *han* (*hon* etc.) *synes:*

Mer. 23,10 Avez veü com Diex a mis
Trestoutes les biautés ensemble
Sus ceste pucele, qui semble
Qu'el *doive* mielz que riens valoir.

Enf. 126 A hautes cors de Doner samble
Que il n'*ait* mie le cuer sain,

γ) Däremot följer ind., då *sembler* i förening med dativobjekt betyder *det synes mig* (etc.), *jag* (etc.) *anser.*

El. 303 Por ce que il moi semble
Qu'en tous poins *naist* de cortoisie
Honurs, et d'orguelh vilonie.

Mer. 89,5; 176,15; 247,10; 252,14; Gauv. 17, 3257. Om konj. *doive* Mer. 39,8 se ofvan s. 72.

Ind. följer äfven efter *moi est vis*, *moi est avis* i samma betydelse som *moi semble:* Mer. 185,15; Par. 897.

Mer. 27,18 är konj. *deüssom* hypotetisk.

2. Objektssatser.

a. Objektssatsen är beroende af ett *verbum cognoscendi.*

α) Hufvudsatsen är nekande.

Mer. 122,21 N'ot pas en sa contrée apris
Qu'on *sonast* prise, sans rien prendre.

ib. 43,10.

β) Hufvudsatsen är hypotetisk.

Mer. 150,2 Et si je puis par homme entendre
Que vous *aiez* de moi besoing,
Où que ce soit, jà n'iert si loing
Que je n'aille mettre mon corps
Por vous.

Är bisatsens innehåll faktiskt, vare sig det af hufvudsatsens subjekt uppfattas eller ej, är ind. naturligtvis berättigad; så

El. 43 Se il bien reconnissoient
Ke li nons *est* de haut afaire,
Asseis font de choses que faire
N'oseroient.

Högst egendomlig är däremot användningen af denna modus i följande sats, som, af sammanhanget att döma, ej gärna kan uppfattas annorlunda än som en objektssats:

Mer. 41,18 Par mon chief, ce dist la roïne,
Dont ne voi je que ce *puet* estre.

b. Objektssatsen är beroende af ett *verbum cogitandi.*

α) Hufvudsatsen är negerad, omedelbart eller medelbart.

Mer. 205,20 Li navrez, qui orainz fu mis
En mi la chambre, ne set mie
Chies cui il est, ne que s'amie
Soit el chastel.

ib. 220,14 il ne veult que ses oncles
Ne nuls sache de Meraugis
Qu'il ne *soit* mors.

ib. 103,2; 229,4; El. 482, Enf. 359 m. fl.

Till de negativa *verba cogitandi* höra uttryck, som beteckna *trifvel*, *misstro.* De verb af denna betydelse, som vi hafva att anföra, äro *avoir doute*, *redouter*, *mescroire.*

Mer. 186,16 Je n'ai pas doute qu'il m'*enchant.*

Efter *douter* = tvifla följer eljest vanligen *ne*, äfven då hufvudsatsen är jakande (Perle, Zeitschr. f. rom. Phil. II,11.)

Mer. 194,6 Ce ne fet pas à redouter
Que maint chevalier ne te *dout*,

Gauv. 2001 je mescroi
Qu'il *ait* en Ké tant de bontés.

β) Hufvudsatsen är hypotetisk.

Mer. 220,18 Se Gorveinz et Belchis savoient
Qu'il ne *fust* mors, tel plet feroient
Où Meraugis perdroit.

γ) Hufvudsatsen är frågande.

Mer. 74,10 Cuides tu que por ce te *faille?*
Certes nenil.

Samma modus förekommer stundom efter frågande hufvudsats, äfven då realiteten af bisatsens innehåll icke genom frågan upphäfves:

Mer. 18,24 Qu'est mes cuers devenuz
Qu'ainsi s'envole et ça, et là?
Je croi cele pucele l'a...
Set ele que l'*ait?*

Däremot följer i samma fall ind.:

Mer. 56,11 Di rois, dont ne te membre il
Que mesire Gawains *parti*
Oan a rovoisons de ci...

Slutligen hafva vi att anföra några exempel med konj. efter *cuidier* (*se cuidier*) i jakande sats. Detta verb betyder då antingen *inbilla sig* och innebär ett bestämdt förnekande från den talandes sida af realiteten af bisatsens utsaga, eller ock uttrycker det ovisshet hos subjektet självt beträffande objektiviteten af dess föreställning (jfr Bisch. s. 58). Den förra af dessa båda betydelser, hvilka i 2 och 3 pers. icke alltid kunna särskiljas, har *cuidier* tydligen på följande ställen:

Mer. 139,7 Et par itant se cuideront
Que vous m'*aiez* de vostre espée
Occis et la teste coupée.

ib. 148,18 C'est chose provée
Qu'ele cuide que *soie* occis.

ib. 129,6; 129,12;

Gauv. 3480 Par foi! Mult est fols quant il cuide
Qu'il l'*ait,* fait mesire Gauvains,

ib. 4742 Il cuidait que je *fuisse* soie;
Cuidait voire, mais il ert fols.

Likaså kan konj. efter 1 pers. af ett preteritum hafva sin grund däri, att den talande kommit till insigt om oriktigheten af en föreställning, om hvars sanning han fordom måhända var fullt och fast öfvertygad:

Gauv. 2735 Je cuidai que par chevalier
Pior de vos *fuisse* conquis.

Blott i 1 pers. sing. eller plur. af pres. uttrycker *cuidier*, åtföljdt af konj., tydligen osäkerhet hos subjektet självt; här har ingen annans uppfattning spelat in och inverkat på moduskonstruktionen:

Gauv. 2263 Je cuic qu'il *ait* honte de moi!

På öfriga ställen följer efter *je cuit* ind.: Mer. 167,17 (fut.); Gauv. 1551, 4223, 4278 (fut.); 4906 (fut.).

I bisats, beroende af *poser* (*supposer*) = antaga, står i nyfr. konj. Ind. efter detta verb följer

Mer. 58,2 or soit posé
Qu'il n'*a* nul meillour chevalier
El mond, si n'os je pas plegier
Que james rentre en ceste terre.

Ett annat exempel med ind. efter *posé que* anföres af Klapperich (s. 44), som ock anför exempel med konj. Sistnämda modus följer El. 613 efter *or soit passé que.*

Den negation, som i de romanska språken följer efter ett verbum timendi, plägar man förklara så, att dessa verb likasom i latinet innebära en önskan, att den i bisatsen uttryckta handlingen icke må komma till utförande (så t. ex. Lücking). Enligt Littré är denna betydelse för det moderna språkmedvetandet ej längre känbar och negationen har således ej längre någon logiskt uppgift (»Ne est dubitatif après craindre, trembler etc.», Dict. *ne;* »Il est vrai que cette négation est une imitation du latin *timeo ne*, et qu'elle n'a pas du tout le sens négatif en

français,» Suppl. *peur.*[1]) Att negationen i ital., der dess användning för öfrigt, likasom ock i sp., af grammatici erkännes såsom fakultativ, icke har större betydelse kan ses hos Zatelli, s. 77. Z. fäster äfven uppmärksamheten på, att hos 1600-talets fr. författare *ne* efter verba timendi ofta utelemnas och att Th. Corneille i sina anmärkningar till Vaugelas därom icke har någonting annat att säga, än att han anser det vara bättre att utsätta negationen. Någon logisk betydelse har den således för Corneille icke. Hos Rabelais och vissa andra af 1500-talets fr. prosaister äro exemplen utan *ne* talrikare än de med *ne* (Weissgerber, Zeitschr. f. neufranzös. Spr. und Litt. VII[1], s. 258). Hvad slutligen fornfr. beträffar, så förekommer visserligen samma konstruktion som i nyfr., men ofta saknas *ne* efter jakande hufvudsats, likasom det stundom utsättes efter nekande; stundom står i bisatsen ind. På grund häraf tro vi med Schweighäuser, att verba timendi i fr. aldrig haft betydelse af verba voluntatis[2]), utan att de, äfven då negationen står utsatt, på romansk område kunna anses såsom verba cogitandi med bibegrepp af affekt.

Af de i våra texter förekommande exemplen afvika följande två från den nyfr. konstruktionen:

att icke uttryckes med *que ne:*

Mer. 3,21 De deviser tel creature
Me dout que je ne vigne à chief,

negationen saknas i bisatsen, ehuru hufvudsatsen logiskt är affirmativ:

Mer. 51,20 (cit. s. 30);

Enf. 517 estre en doutance; Gauv. 777 ne mie douter; 1453,

---

[1]) Jfr äfven George Sand, cit. of Plattner, Französ. Schulgramm. s. 316.

[2]) Cit. af Perle, Zeitschr. f. rom. Phil. II,11. P. själf gör sig skyldig till en egendomlig motsägelse, då han, ehuru han tillkännagifver sig icke dela Schweighäusers uppfattning, likväl upptager detta *ne* bland de fall, "in denen der Gebrauch der Negationspartikel logisch nicht zu rechtfertigen ist."

1608, 1669 avoir paor; 3445 n'avoir garde; om utvecklingen af sistnämda verbs betydelse se Perle l. c. s. 7.

c. Objektssatsen är beroende af ett *verbum dicendi.*

α) Hufvudsatsen är nekande.

El. 437 De chevalier je ne di pas
K'entre autres chevaliers biauz gas
Et biauz cops ne *doie* retraire.

I Mer. 45,1 hafva vi ett exempel på en af Tobler (Verm. Beitr. s. 167) uppvisad företeelse, bestående däri, att en negation, som logiskt hör till bisatsens verb, fått sin plats i hufvudsatsen, hvars negering åter haft konj. i bisatsen till följd:

Je ne die (läs: di) mie
Que Gorveins qui por sa biauté
L'aime, l'*aint* si en loiauté.
Ne d'aussi naturiels amours.

Lorete vill säga: »Jag påstår, att Gorveins, som älskar Lidoine för hennes skönhets skull, icke hyser en lika ädel kärlek som Meraugis, hvilken älskar henne för hennes dygder.»

Jfr Toblers exempel: ne moustroit pas qu'il eüst oblié = bien moustroit qu'il n'avoit oblié.

Mer. 16,9 är hufvudsatsen logiskt affirmativ, därigenom att två negationer upphäfva hvarandra; i bisatsen står derför ind.:

N'i ot chevalier ne pucele
Un trestot seul qui ne deïst
Qu'il *ert* reson qu'ele preïst
L'esprevier;

Ovanligt är att efter *nier* i jakande hufvudsats i bisatsen finna ind. i förening med *ne:*

Mer. 89,21 Ce ni je bien
Que je *nel fis;*

Laquis glömmer tydligen, att han sagt *ni* och fortsätter, som om han sagt *di;* jfr Marie de France, Graelent 303 Mais une chose vous *deffent* que *ne dirés* parole aperte. [Att uppfatta *que* såsom = *ty*, torde åtminstone ej vara nödvändigt].

β) Hufvudsatsen är en hypotetisk bisats eller står i

beroende af en sådan, eller är en relativsats, hvars innehåll är af tvifvelaktig realitet.

Mer. 34,3 (cit. s. 71); ib. 34,7; 44,1 (cit. s. 47); ib. 102,9.

ib. 9,6 Sus une lance de sapin
Sera uns espreviers muez
Qui jà n'iert pris ne remuez
Devant là que cele le preigne
Qui par veüe leur appreigne
Qu'ele *soit* plus bele de toutes.

γ) Hufvudsatsen är frågande.

El. 117 Vuel je dont dire
K'il *soit* nus chevaliers vilains?
Nonil;

Mer. 52,1.

Efter jakande verbum dicendi följer konj. blott i det fall, att det betyder *inbilla, falskeligen påstå;* i denna betydelse förekommer *faire entendre:*

Mer. 46,5 Et proverai à desloiaus...
Celes qui lui ont fet entendre
Que il la *doie* quite avoir.

I betydelse af *låta veta* förekommer samma uttryck, åtföljdt af ind., Gauv. 987.

Af verb och verbala uttryck, som beteckna *löfte,* förekomma i våra texter: *jurer* Mer. 141,23, *plegier* Gauv. 4374 (i frågande sats), *prendre en main* ib. 4379, *plevir* 4380 (i frågande sats); i bisatsen står på samtliga dessa ställen fut.; Mer. 58,5 (cit. s. 79) är *rentre* tydligen pres. konj. Efter *par covent que* följer fut.

Mer. 12,8 Je retieng orendroit l'estage
Par covent que vous i *vendroiz.*

Efter *por covenant que* följer däremot konj.

Mer. 155,1 Je te doing trieves, si tu veus,
Por covenant qu'il *soit* einsi:

d. Objektssatsen är beroende af *faire semblant.* Detta uttryck har likasom *sembler* tre betydelser:

α) *låtsa:*

Mer. 11,7 Ces conneust (läs: Ses connut) mes ne fist semblant
Qu'il les *veïst,*

ib. 68,11 Et cele qui s'en vait amblant
Escoute, mes n'en fet semblant
Que de leur duel à rien lui *soit.*

Negationen hör i båda dessa exempel logiskt till bisatsen; men då äfven efter jakande *faire semblant* i denna betydelse följer konj., så har negationens förflyttning här icke, såsom i de s. 81 nämda satserna, haft något inflytande på bisatsens modus.

β) *låta förmoda, göra intryck af att;* så torde det närmast kunna återgifvas

Mer. 96,19 Un en i ot, sour un destrier,
Armé, voire si à porfil
De toutes armes, comme cil
Où riens ne faut; ainz fet semblant
Que de jouster *ait* bon talant.

Riddarens uppträdande var ej sådant, att man med visshet kunde sluta till hans afsigter, men hans krigiska hållning var, såsom det följande visar, icke häller låtsad. Jfr Dante Par. IX,65 e fecemi sembiante que *fosse* ad altro volta.

γ) *genom sitt uppträdande tydligt visa;* objektssatsen står i detta fall i ind. (Bischoff s. 70).

e. Objektssatsen är beroende af *laier, muer* (que ne) = underlåta.

Hufvudsatsen är nekande.

Mer. 173,22 Et dist que por mil marcs d'argent
Ne leroit qu'en l'ost ne se *fiere.*

El. 388.

Par. 214 Ne puet muer qu'ele ne *rie.*

Hufvudsatsen är frågande.

El. 658 Lairai je que non ne li *mete*
A cest romans? Par foit, je non:
Li Romans des Eles ait non.

3. Indirekta frågesatser.

För bruket af modus i dessa satser uppställer Bischoff (s. 71) den regeln, att konj. inträder, såvida själfva handlingens realitet är tvifvelaktig, ind. däremot, då frågan gäller någon annan af satsens delar. Undantagen äro dock alltför många för att regeln, så formulerad, ens i allmänhet kan anses giltig. Särskildt fäster Körnig (s. 30) uppmärksamheten på de högst talrika exemplen på ind. i satser inledda af *se*, i hvilka väl icke alltid, såsom K. påstår, men oftast frågan gäller verksamheten själf. I våra texter förekommer blott en sådan sats med konj., däremot ett betydande antal med ind., däraf flere med fut. eller kondit.

Mer. 119,7 Et por ce que nus n'en repaire,
Ne puis je savoir où il(s) vont
Ne qu'il(s) deviennent, ne s'il *sont*
Repairié par aillours ou non.

ib. 200,18.

ib. 209,20 (fut.); 215,20; 220,6; El. 65; Par. 519 (kondit.).

Gauv. 2368 Je ne sai s'il vos *conuistra*,

ib. 3477 je ne sai
Se il l'*aura*, u vos l'*aurés*,

ib. 3553 (fut.), 4044, 4169, 4258, 4490, 4492, 4978, 5386, 5393.

Enligt Bischoffs förteckning förekommer hos Chrestien på 89 ställen ind. i indirekt frågesats inledd af *se;* men som B. icke citerar dessa verser, så kunna vi ej afgöra, huru många af dem äro likartade med våra nyss anförda exempel och således träffas af Körnigs anmärkning, och i huru många predikatets egen realitet lemnas oantastad. Till den senare kategorien skulle B. sannolikt räkna en sådan sats som Mer. 106,15 *Ne sai s'il furent né ensemble*, där frågan ju gäller endast adverbet *ensemble.*

Vi hafva redan nämt (s. 48), att enligt B. konj. i indirekt frågesats aldrig är optativ; att den stundom *tycks* hafva denna

betydelse, beror enligt B. därpå, att tyskan stundom omskrifver denna konj. med modalhjälpverbet *sollen.* Vi kunna ej på annat sätt förklara detta B.'s uttalande än så, att han ej tillräckligt skilt mellan sådana satser som dem vi ofvan ss. 48, 49 anfört och en annan klass af frågesatser, som i direkt form skulle uttryckas med fut. eller kondit., vi mena sådana som följande:

Mer. 18,15 Car il ne set en quel maniere
Il lui *ost* dire ce qu'il pense.

Här kan konj. på svenska icke återgifvas med *böra*, och i den direkta frågan är *oserai?* icke ett imperativiskt fut. Icke desto mindre är en dylik sats ofta mer eller mindre tydligt uttryck för en önskan, likasom den direkta frågesatsen *Coment porrai dire?* stundom endast är en retorisk fråga med samma betydelse som en önskesats: *Puisse je dire.*[1])

På andra ställen uttrycker frågesatsen icke någon önskan, utan konj. är rent potentiell; men öfvergången från den ena betydelsen till den andra sker omärkligt och en bestämd gräns dem emellan är omöjlig att uppdraga.[2]) Vi inskränka oss därför till att anföra våra öfriga exempel:

Mer. 68,17 ne je ne voi
Par quoi j'en *puisse* oïr noveles.

Enf. 630 Ici me dites,
Quar ci me plest mult à oïr,
Si *puisse* il (läs: je) d'enfer joïr,

Par. 1343 Adont seront si espierdu
Qu'il ne saront qu'il *puissent* dire.

Gauv. 3052 Ne voi je dont secors nos *viegne*,

ib. 3081 Je ne sai dont secors nos *viegne*.

---

[1]) Starkt framträder betydelsen af önskan i sådana indirekta frågesatser, hvilkas hufvudsatser uttrycka ett sträfvande; ex. Li roys metoit grant diligence comment li menus peuples *fust* gardez (Haase, Konj. bei Joinv. s. 6).

[2]) Om samma öfvergång i betydelse hos den grek. konj. och optat. i frågesatser, se Delbrück, Syntakt. Forsch. I, 74—79; 186—89; 245—48.

Mer. 47,11 Je ne sai li quex s'en *loast*,
ib. 191,7 De lui ne sai en quel maniere
Il *garesist*;
ib. 192,6 Ne sai lequel le *feïst* miaux,
ib. 222,15 si l'aseez
Devers la mer, ou autrement
Ne poons nous veoir coment
L'en le *preïst*.
Enf. 49 Larguece n'avoit
Tor ne recet ne ne savoit
Quel part ele *peüst* durer;

Mot dessa exempel med konj. svara, såsom vi sett, flere, där den direkta frågans modus är bibehållen. Till de redan anförda kunna läggas talrika andra:
Mer. 42,13 (cit. s. 47); 58,8; 70,16; 115,25; 120,7; 139,16; Gauv. 2489 m. fl.

De exempel med konj., som återstå att nämna, äro
Mer. 154,18 Se je peüsse
De ci partir, encui seüsse
Li quex de nous *soit* le plus fortz.
Gauv. 5003 Car me dites iço que *soit*
Que vostre drap ne soit en droit.
ib. 5191 Mais onques puis oïr ne poi
Noveles que *soit* devenus.

De anförda exemplen visa, att endast i frågesats, som förvandlad till direkt, skulle uttryckas med fut. eller kondit., konj. i våra texter har någon vidsträcktare användning; och så tycks äfven vara förhållandet i andra fornfr. texter.[1] Hufvudsatsen är, såsom vi sett, vanligen nekande.

I det fall, då den direkta frågan skulle uttryckas med

[1]) Jfr de af Bisch. s. 72 anförda exemplen, samt Darin s. 20; Kowalski ss. 33, 34; Schulze Veltrup, Der syntakt. Gebrauch d. Conj in Li chev. as II. espées, Münster 1885, s. 48; Gullberg, Mémoire grammaticale sur les poésies de Marie de France, Copenhague 1874, s. 34; Nordström s. 52.

pres. eller preter., är konj. långt sällsyntare, och någon regel för dess användning i detta fall torde svårligen kunna uppställas. Ofta torde den här hafva sin grund i yttre omständigheter, såsom

1) rim och meter:

Så *kan* konj. förklaras Gauv. 5003 (5191 till undvikande af hiatus?) så ock på flere ställen hos Chrestien t. ex.: Puciele, coment i passoit? Je ne sai pas ques li gués *soit;*

2) inverkan från hufvudsatsens modus (modusassimilation):

Mer. 154,18; Berlinms. har *fust*, således äfven tempusutjämning. Att konj., såsom Bisch. vid ett liknande exempel förklarar, skulle ha sin grund däri, att ovisst är, om någondera är tapprare än den andra (båda kunde vara lika tappra), är ej mycket sannolikt, då Raoul i flere andra sådana exempel använder ind.:

Mer. 34,5 Lors me plera mult à veoir
Li quex de vous *ert* li plus fortz;
ib. 37,21 velt savoir
Li quex *doit* mielz s'amour avoir.
ib. 42,2 Lidoine dist que vielt aprendre
Li quex l'*aime* mielz par reson,
ib. 42,13 och 14.
ib. 30,24 är *ferist* sannolikt perf. ind.:
Ne sai li quex *ferist* avant
Ne li quex plus, ne li quex mains;

I B.'s exempel: Ambedeus les acole et baise, Ne sest, li quelx d'aux mieuz li *plaise*, har konj. sannolikast rimmet att tacka för sin plats;

3) båda de nämda faktorerna i förening:

N'aurés cunpaignon qui me voie
Ne qui ja sace qui je *soie;*

(Gullberg s. 34): härtill kommer slutligen

4) inverkan från latinet i öfversättningar från detta språk (Darin s. 21, Körnig s. 30).

Om indirekta frågesatser med koncessiv konj. se Bisch. s. 73.

B. Konjunktiv i determinerande relativsatser.

Bischoff indelar dessa satser (s. 77) i *kvalitativt* och *kvantitativt* determinerande satser, af hvilka de förra uttrycka artbegreppets beskaffenhet, de senare dess omfång eller antalet af de till detsamma hörande individerna.

Såsom typ för det förra slaget anföres: »Es giebt keine Rose, *die nicht Dornen hätte*», för det senare: »Kein Ritter, *der in der Stadt geboren ist*, ist schöner als ihr», och såsom exempel på satsfogning, som innehåller båda slagen: »Assez sui riches et poissanz; Qu'en ceste terre de toz sanz N'a baron, *qui a moi marchisse* (kvantit.), *Qui de mon commandement isse* (kvalit.). Att de båda slagen af bisatser hafva olika funktioner, är tydligt; och då båda förekomma i samma satsfogning är mot de af B. använda benämningarne och den förklaring han ger af dessa satsers olika uppgift ingenting att anmärka. Men där så icke är förhållandet, såsom i de två första satsfogningarne, blir genom den anförda definitionen ej klart, hvari den väsentliga olikheten består, hälst, såsom B. själf medgifver, kvalitativ determinering alltid på samma gång innebär kvantitativ begränsning.

Till de kvantitativa relativsatserna räknar B. endast satser, som bestämma en nekande hufvudsats, men anmärker i strid därmed s. 95, att relativsats, hvars korrelat har sin plats i en af *que* inledd komparativsats, kvantitativt bestämmer detsamma. Med lika stort skäl kunna andra relativsatser med koncessiv konj. sägas kvantitativt determinera sitt korrelat, såsom: relativsatser, hvilkas korrelat föregås af en superlativ eller af *por* samt de af B. s. 89 under ε. anförda satserna t. ex. »Mais je sai bien, que je refus Ce, que ne refuseroit nus, *Qui düst son cuer et s'antente Metre an pucele bele et gente*». Vi kunna ej inse, hvarför sistnämda relativsats skall räknas till de kvalitativa, men den ofvan anförda »Nus chevaliers, *qui de la terre soit näis*, n'est plus beax que vos», till de kvantitativa, i synnerhet som den definition B. ger på den s. 89 under ε.

anförda gruppen af satser är tillräckligt vid för att rymma äfven de kvantitativa. Den väsentliga skilnaden mellan våra två först anförda exempel »Es giebt keine Rose etc.» och »Kein Ritter etc.» synes oss nämligen ej annorlunda kunna uttryckas än så, att i det förra negationen upphäfver artbegreppets realitet (en *ros utan törnen* fins ej), i det senare endast relationen mellan det i hela sitt obestämda omfång ponerade artbegreppet *riddare född i staden* och satsfogningens öfriga innehåll.

Så som B., med anslutning till Tobler, ss. 78, 79 förklarar konj. i de kvantit. determin. satserna, kan det dessutom knappast betviflas, att denna konj. är af koncessiv natur. Gränsar icke t. ex. den betydelse konj. *truisse* har i följande relativsats

Gauv. 2493 Sos ciel n'a terre que Dius ait
Ne liu, ù je jamais vos *truisse*,
Por ce que je servir vos puisse,
Que li guerdons ne soit rendus,

nära intill den betydelse den har i satsen: »Où que je vos *truisse*, li guerdons vos sera rendus»; och är icke konj. i satsen: »Nuls chevaliers, qui de la terre *soit* näis, n'est etc.» väsentligen likartad med den erkändt koncessiva konj. i sådana satser som: »De tous les chevaliers, qui de la terre *soient* näif, nuls n'est etc.»? (exempel på konj. i relativsats, hvars korrelat bestämmes af *tous*, anföras nedan). Lemnande åsido indelningen i kvalit. och kvantit. determin. satser, hvars konsekventa tillämpning synes oss möta svårigheter, upptaga vi därför de senare bland relativsatser med koncessiv konj.

Den determinerande relativsatsens modus är konj., såvida artbegreppets realitet förnekas eller framställes såsom oviss. De yttre förutsättningarna är väsentligen desamma som för användningen af konj. i objektssatser:

α) Hufvudsatsen är nekande.

Mer. 3,13; 16,9; 65,22; 73,4; 118,24; 123,7 m. fl.; Par. 204, 273 m. fl.; El. 483, 563; Gauv. 771, 804 m. fl.

El. 623 Car se ilh est bien entechiés,

Puis k'amurs as teces s'atace,
Ja n'aura en ses teces tace
De vilonie k'amurs *puisse.*

I anmärkning till detta ställe yttrar Scheler: „Ces mots *k'amurs puisse* sont embarrassants. *Pouvoir* a parfois le sens absolu de vaincre, l'emporter; mais je n'ai pas d'exemple d'un emploi actif et ce n'est qu'avec doute que je traduis "qui l'emporte sur l'amour"„. Stället är utan tvifvel korrumperadt, ty äfven om *puisse* ej förorsakade några betänkligheter, uttrycker denna läsart svårligen skaldens mening, hvilken, af sammanhanget att döma, ej kan vara någon annan än denna: »Om kärleken kommer till, skall den förhöja hans goda egenskaper och utplåna hvarje ondskans fläck, som möjligen vidlåder honom». Man jämföre de närmast föregående och efterföljande verserna, där skalden liknar kärleken vid rosen, som förhöjer hela blomsterkransens skönhet. Den mening vi tro dessa verser innehålla skulle, under förutsättning att *pouvoir* kan hafva ofvan nämda betydelse, kunna uttryckas sålunda:

Ja n'aura en ses teces tace
De vilonie qu'el (= amurs) ne puisse;

eller, med oberoende sats (jfr nedan):

De vilonie, ne la (= la tace) puisse (sc. amurs).

Relativsatsen ersätter ofta efter föregående *si*, *tant tel* en konsekutivsats:

Mer. 6,24 (i Vaticanms.):

Que ja si cortois n'i parlast,
Qui plus cortois ne s'en *alast,*
S'il vousist ses ditz retenir.

Hos Michelant saknas andra versen; konj. *alast* är på samma gång hypotetisk.

ib. 46,21; 106,12; 236,4; Par. 1273; Gauv. 2979 m. fl.

Stundom inledes bisatsen af det relativa adverbet *que* st. f. af relativt pronomen:

Enf. 641 Il n'i remest riens a conter,
Pehic ez ne honte ne reprouche

Que nus hom puist dire de bouche,
Que tout ne *fust* en cel escrit,

Så äfven Enf. 379, där *que* förstärkt af pron. pers. *li* ersätter dat. af pron. rel.:

Nus en nul tenz leenz ne trait
Que ja porte li *soit* fermée.

Stundom sakna de båda satserna hvarje yttre föreningsband;[1]) ex. Par. 1116 (cit. s. 28).

Sällsyntare är denna parataktiska satsförbindelse, då den determinerande satsen är positiv (Diez, Gr. III⁴,381):

Enf. 180 Qu'en cest mont n'a pas de gent dis,
Qui d'els la verité retret,
Mieus *aiment* Mesconte et Mestret
Que fet cil Charles et Mainsens.

Gauv. 1896 Ne vile, tant *fust* bien garnie,
Ne vit il onques, ne millor.

På två ställen förekommer i Mer. i determinerande relativsats, beroende af nekande hufvudsats, formen *ose:*

9,11 N'i aura il jà damoisele
Qui à l'esprevier, s'ele non,
Ose tochier, tant ait grant non,

83,18 N'est nuls si hardis qui conoisse
Le rouge escu au noir serpent,
Qui *ose* aprochier d'un arpent
Du paveillon ne de l'escu.

Föga troligt är väl, att dessa båda ställen skulle bilda undantag från Raouls genom så många ofvan anförda exempel bestyrkta syntaktiska språkbruk,[2]) och ej mera troligt är, att vi här hafva en konjunktivform med paragogiskt *e*, då med

---

[1]) Bisch. s. 84, not.; jfr om parataktisk satsförbindelse Paul, Princip. s. 121.

[2]) Exempel på ind. i determinerande relativsats efter negerad hufvudsats anföras af Willenberg, Roman. Stud. III,388, Anm., och Feilitzen, Li ver del juïse etc. s. 38.

undantag af *aïde* Mer. 167,8 inga säkra exempel därpå i våra texter förekomma [formerna *garde* Gauv. 4054 och *prueve* El. 555 hafva ej stöd af meter eller rim och på sistnämda ställe har en handskrift *pruef*]. Zingerle föreslår därför (s. 36) ändring till *ost*, Mer. 9,11 med inskjutande af ett *par* efter *tant*. Att formen *ose* förskrifver sig från kopisten, är så mycket sannolikare, som samma form enligt Z. förekommer äfven Mer. 18,15, där utgifvaren i öfverensstämmelse med meterns fordringar ändrats till *ost*.

Gauv. 427 är *fu* att ändra till *fust:*

C'on ne trovast pas en un ost
Ceval(s) qui *fu* de sa bonté.

β) Hufvudsatsen är hypotetisk.

Mer. 81,1; 82,4; 149,17.

Relativsatsen har konsekutiv betydelse:

Mer. 57,18 Jà de la mort ne de la vie
N'auroiz par moi avoiement
Fet li nains, fors tant seulement
S'en ceste court a chevalier
Un seul, qui tant s'osast prisier,
Qui se *levast* por demander
De lui où en orroit parler.

γ) Hufvudsatsen är en direkt eller indirekt frågesats.

El. 30 I voi je riens qui me *desplaise?*

Gauv. 5107 Hé Dius! est nés qui *puist* vengier?

Par. 520.

Relativsatsen har konsekutiv betydelse och uttryckes genom fut.

Mer. 70,17 Or verrai je qui sera tiex
Qui le me *voudra* contredire.

δ) Hufvudsatsen uttrycker en önskan (afsigt).

Gauv. 3276 Or quiere cheval ù il *mont,*

Mer. 1,5; hufvudsatsen på samma gång hypotetisk.

Relativsatsen har konsekutiv betydelse:

Mer. 137,14 Je voudroie bien qu'il feïst
Tel orage qui m'*oceïst.*

Särskildt i detta fall är gränsen mellan de determinerande och de explikativa relativsatserna sväfvande, alldenstund det ofta är svårt att afgöra, om bisatsens innehåll är att betrakta såsom en integrerande del af den i hufvudsatsen uttryckta önskningen eller såsom ett förklarande tillägg. Äfven då bisatsen tycks hafva den förstnämda karaktären, användes fut., då den talande med visshet förutsäger önskningens (afsigtens) uppfyllande:

El. 7 Por ce me plaist en mon romans
Ke des chevaliers vos comans
Noviauz moz, ù ilh *poront* prendre
Exemple et cortoisie aprendre;

Mer. 2,10; Par. 774.

ε) Hufvudsatsen har till predikat *sembler*.

Mer. 14,17 por le bruit des lances semblent
Dui ost qui *soient* assemblé,

ζ) Hufvudsatsen utgöres af en af *devant* (*là*) *que* inledd adverbialsats.

Mer. 91,23 Jamais li deuls
Que j'ai el cuer ne s'en istra,
Devant que cele eure vendra
Qu'il m'*ait* de vostre corps vengié.

ib. 9,5 (cit. s. 82).

I de relativsatser, för hvilka vi nu gå att redogöra, har konj. koncessiv betydelse.

1. Relativsatser, beroende af nekande hufvudsats, där negationen icke upphäfver artbegreppets realitet utan endast relationen mellan det i hela sitt obestämda omfång ponerade artbegreppet och satsfogningens öfriga innehåll (Bisch. s. 89 ff.).

Mer. 39,22; om detta hos Michelant alldeles obegripliga ställe se Littré, Et. et glan. s. 360.

ib. 40,23 nule d'eles ne s'accorde
A parole que l'autre *die*.

ib. 50,15 Car nule(s) riens ne me desplest
Qui vous *plaise* à comander non,
ib. 83,16 qui *conoisse* (cit. s. 91).
ib. 138,12 Mes il n'est riens que ne feïsse
Nule c'on me *seüst* nomer.
Enf. 640 Que nus hom *puist* dire de bouche, (cit. s. 91).
Par. 200 Onques mais ne fui, que je *sache*,
Si aaisiés à mon talent;
Gauv. 1460 Se ce n'est sor moi desfendant,
Honme qui *vive* n'ocirai.
ib. 2492, 2493 (cit. s. 89).
ib. 4793 A .II. jornées environ
N'ot preudoume que on *séust*,
A cui li rois mandé en (läs: n') eust
Que mesire Gauvains venroit.

Till denna grupp af relativsatser höra ursprungligen sådana, som till korrelat hafva ett af *por* (*par*) föregånget substantiv (Bisch. s. 92).

Mer. 29,17 Gorveins dit entresait
Que jà par chose que nuls *ait*
La bataille n'i remaindra.

ib. 69,8; 89,1 por riens qui lui *doie* avenir; 189,22 por chose qui *aviegne;* 191,10; El. 235; Enf. 675; Gauv. 171.

Den koncessiva betydelsen framträder hos dessa satser synnerligen starkt. Då hufvudsatsen är negerad, såsom på samtliga de anförda ställena har *por* ännu kvar sin ursprungliga betydelse: för — skull; är hufvudsatsen positiv, är denna betydelse ej längre känbar och den af *por* — *que* inledda satsen är att räkna till de allmänna relativsatserna; så

Gauv. 3453 Por poissance que vous *aiés*
Si ferai (fera?);

Däremot förekommer icke i våra texter något exempel på en af predikativt *que* inledd relativsats, anslutande sig till ett af *por* föregånget adjektiv eller adverb.

Vanligtvis utgöres, såsom vi sett, korrelatet till en konjunktivisk relativsats af ett obestämdt pronomen eller af ett substantiv i obestämd form. I samma allmänna betydelse förekommer dock stundom pron. determ. *cil*, *ce* [1]) eller ett substantiv i bestämd form:

Mer. 43,11 Porquoi je ne puis pas veoir
Selonc leur dit, par nul esgart,
Que jà *cil* i doive avoir part
Qui l'*aint*, si por sa biauté non.

Gauv. 2754 Ne doutés *ço* que il vos *facent;* Li ver del juïse v. 112 ainc n'amat *la* parole qui de deu part *venist.*

Ofta förekommer konj. i relativsats, hvars korrelat är ett af *tous* föregånget substantiv i bestämd form:

Li ver del juïse v. 148 (i ms. B):
De trestotes les almes qi cest siecle *guerpissēt*
ne seuēt clerc ne moigne tāt chāter ne lire etc.,

där utgifvarens förklaring af *guerpissēt* (= *guerpisent* = *guerpirent*) (ss. LXXVI och 37) ej är nödvändig.

Likaså vid jakande hufvudsats:

El. 41 Tant est li nons, de sa hautece,
Sor toz les autres nons ki *soient*,

Andra exempel hos Bischoff s. 96 och Schulze Veltrup s. 98.[2])

2. Allmänna relativsatser eller koncessiva relativsatser i

---

[1]) Jfr Diez, Gr. III⁴,78; Gessner, Zur Lehre vom französ. Pronomen, I,34.

[2]) Äfven i nyfr. förekommer stundom konj. i relativsats, som till korrelat har *celui* eller ett substantiv i bestämd form, men blott i det fall att artbegreppets existens förnekas eller betecknas såsom tvifvelaktig; här är konj. således icke koncessiv; ex. Il n'y avait *celui* qui ne *prévît* une prochaine rupture avec la famille de Lorge (cit. af Littré, Dict. *celui*); Mais qui est *le* père d'entre vous qui *donnât* à son fils une pierre, lorsqu'il lui demanderait du pain? (Ev. de Luc. XI,11, Vers. de Saci); Qu'elle est *la* porte qu'il n'*ait* pas fléchie par sa persévérance? (cit. af Mätzner, Synt. I, . 151); Y a-t-il un (el. quel est *l'*) homme qui ne se *réjouisse* de son bonheur? (cit. af Widholm, Fr. språkl. s. 343.)

inskränkt bemärkelse, d. ä. satser inledda af *qui* eller *que*, som till korrelat hafva ett frågande pronomen eller adverb eller ett af frågande pronomen bestämdt substantiv. Modus i dessa satser är öfvervägande konj.

qui que (qui qui)

Mer. 70,2 cui qu'en *poist;* 129,17 qui qu'en *vie*,
ib. 165,12 Por qui que *soit*
M'estuet mander Gorvein(z) Cadruz,
Gauv. 2936; El. 236 qui qui la *sordie;*

que que (med konj.)

Mer. 179,15 que que *soit* du retraire,
El. 135;

que que (med ind.)

Mer. 225,22 que que nuls *pot* Torner des murs;

quoi que

Mer. 185,16 quoi que nuls *die;* 251,4 A quoi qu'il *tourt;*

quels (quex) que

Mer. 106,7 quex gouz que je *soie;*
Gauv. 5873.

liquels qui (med konj.)

Mer. 189,14 Jà en verroi,
Duquel qui *soit*, morir l'orgueil.

li quels que (med ind.)

Gauv. 887 Prendés le quel que vos *vaurés.*

quiconques (med ind.)

Enf. 377 Quiconques *veut* en Enfer vait;

coment que

Mer. 70,21; 136,2 coment qu'il *aut;* 172,18;

où que

Mer. 20,15 Je m'en vois où que vous *ailliez;*
34,1; 119,22.

I satser inledda af *quanque* är i fornfr. ind. regel; så äfven i våra texter: Mer. 1,3; 58,14; 66,13; 71,4; 103,7; 136,25; 144,5 (fut.); 234,19 (fut.); Gauv. 2743 (fut.). Äfven på grund häraf torde El. 502 läsarten *Mes quoi qu'aviengne* vara att föredraga framför *Quanqu'en aviengne;* jfr Schelers anm.

3. Relativsatser, hvilkas korrelat bestämmes af en superlativ.

Mer. 3,19 Ce fu le plus gentil cion
Où Diex *meïst* onques nature.

ib. 16,21 är konj. *seüst* på samma gång hypotetisk; 160,13; 193,5; Gauv. 4357, 4362, El. 595 *puisse;* ib. 31, där superlativen ersättes af komparativ (jfr Tobler, Zeitschr. f. rom. Phil. V,199):

I voi je riens qui me desplaise?
Oïl: la riens que nus i *trüist*
Ki *plus* lor grieve et plus lor nuist:

Andra exempel med komparativ äro

Gauv. 5995 Car c'est liu (lius) miudres, à devisse,
De cest païs, que nos *saçon;*

ib. 2437 (se nedan).

Talrika äro exemplen med ind.; på de flesta af dessa ställen utgöres predikatet af *pooir* eller *savoir* i sådana satser som *au plus tost* (*isnel, al ains*) *qu'il pot, au mieus* (*plus*) *que soi* (*porrai, porroie*) o. d. Mer. 9,24; 10,6 (Vaticanms. har på båda dessa ställen konj.); 60,24; 135,17; Enf. 632; Par. 796; El. 596; Gauv. 102, 394, 405 m. fl.

ib. 2437 Mon signor Gauvain fait servir
La pucele, plus bel c'on *puet.*

Enf. 644 är *peche* sannolikt pres. konj., då *le plus vil pechié dont il peche* tydligen icke betecknar någon särskild synd, utan hvarje synd, om än aldrig så obetydlig. På följande båda ställen hade en motsatt användning af modus varit naturligare:

Gauv. 709 Por fol vos tieng, non por hardi,
Quant vos alés en la maison
Au plus mal traïtor felon
Qui onques *fu* de mere nés;
ib. 5697 Ele fist traire le millor
Cheval qui *fust* en son ostel,

Att formerna *fu*, *fust* ej äro att lita på, hafva vi redan sett, och vi få framdeles tillfälle att anföra ett par andra ställen, där *fu* och *fut* otvifvelaktigt beteckna plusqvamperf. konj.

4. Relativsatser, hvilkas korrelat har sin plats i en af *que* inledd fullständig eller förkortad komparativsats.

Innan vi öfvergå till dessa relativsatser, skola vi redogöra för modus i deras hufvudsatser. Likasom i åtskilliga andra språk, såsom italienskan, isländskan (Lund, Oldnord. Ordföjningslære s. 311), angelsaxiskan (Bisch. s. 95), förekommer stundom i fornfr. konj. i komparativ bisats, inledd af *que*. Konj. har äfven här koncessiv betydelse (se Toblers förklaring hos Bisch. s. 95; jfr äfven Horning, Zeitschr. f. rom. Phil. V,386 ff.) och förekommer i fornfr. i synnerhet efter jakande hufvudsats; i bisatsen står vanligen ett »folklogiskt» *ne*. Ur våra texter hafva vi följande exempel att anföra:

Par. 1081 Li mains vaillans i est plus sire
Que morteus hom ne *puist* penser
Qui la mort ait à trespasser;
Gauv. 2440 A monsignor Gauvain estuet
Plus joie et plus deduit mener
Que en son cuer ne *puist* trover.
ib. 3168, 3820.

Likartade ställen med ind. äro Mer. 5,23; El. 540; Gauv. 1411.

Enligt Horning (s. 388, 389) förekommer hos Boccaccio konj. endast i komparativsatser »af lika grad» (till hvilka H. räknar satser, inledda af *non più*, *non meno*, *non altramenti che*), hvaremot fornfr. icke använder denna modus i jämförelsesatser af lika grad eller af olika grad efter nekande hufvudsats.

Såsom regel må detta gälla, men undantag saknas ej. Ett med de ofvan anförda fornfr. exemplen likartadt ställe hos Boccaccio är Decam. 2,8 *il re avealo maggior fatto che* ***fosse*** *giammai* (Zatelli s. 72; ett par dylika komparativsatser med konj. citerar H. själf; andra finnas anförda hos Lundborg s. 47 och Güth ss. 29, 30); och ett exempel på konj. efter *tel* (i nekande hufvudsats) — *cum* lemnar Wace, Rou. I,456 *U* ***tel*** *raancun ne preist* ***Cum*** *il meismes* ***requersist*** (Kowalski s. 40). Hos 1500-talets författare förekommer konj ej sällan efter *aussi* (*autant*) — *que* (Weissgerber, Zeitschr. f. neufranzös. Spr. und Litt. VIII, s. 303).

Med Par. 1082 hafva vi anfört ett af våra exempel på konj. i relativsatsen och hafva därtill endast att lägga

Gauv. 1407 Car je l'aim plus que rien qui *soit*,

Att på förra stället konj. *ait* icke är en blott »réflexion» af hufvudsatsens modus (Scheler), visar sig däraf, att samma modus ofta förekommer i relativsatsen, äfven då, såsom Gauv. 1407, den komparativa bisatsen är förkortad. Ett exempel på konj. i relativsatsen och ind. i komparativsatsen lemnar Li ver del juise v. 39 i ms. B: plus a fēme dorgoil si cume langre dit Que n*a* home en terre qui de mere *seit* vis; A däremot ke n'*ait* etc.

I Gauv. förekommer äfven på ett ställe konj. i relativsats, beroende af en af (*autant*) *com* inledd komparativsats:

v. 4027 Je l'amerai et servirai,
Biaus sire, et autant en ferai
Com de dame qui caens *soit*.

Flere exempel hos Weissgerber ss. 302, 303.

C. Konjunktiv i adverbialsatser.

1. Satser inledda af *que* — *ne*.

För modus i dessa satser, hvilka dels uttrycka det sätt, hvarpå hufvudsatsens handling försiggår, dels en densamma beledsagande omständighet eller en handling, som är en följd

af densamma, gälla samma regler som för modus i de med dem nära befryndade determinerande relativsatserna (jfr Diez, Gr. III[4],339). Konj. kommer således till användning, då

α) Hufvudsatsen är negerad.

Mer. 36,15 onques nuls en place ne vint
Qu'il n'*eüst* sur tous los et pris.

ib. 77,23; 78,5; 135,2;

ib. 193,13 jà por ce los
Ne te chaira somme du dos
Que tu ne *muires* sanz respit.

El. 334.

Gauv. 1883 nus n'i remaint,
Qu'il n'i *aille* sans ensoigne.

ib. 2359 är väl *que* att betrakta såsom relativt adverb:
Puis qu'il i vint, n'escapa jor,
Un seul jors, *qu*'il ne *fust* batus.

β) Hufvudsatsen är hypotetisk.

Mer. 107,2 S'avient que l'onour me remaigne,
Par voz los, que je n'i *mespraigne*,
Les donrai toutes de ma main;

Gauv. 2017, 3259.

γ) Hufvudsatsen uttrycker en önskan (befallning, afsigt).

Mer. 102,16 (hufvudsatsen på samma gång hypotetisk);

Par. 613 Et se li dist et commanda
Qu'à Penitance me ramaint
Encor enqui, que ne *remaint*.

Den oregelbundna och, såsom vi tro, sällsynta konjunktivformen *remaint* (*remaneat*) omnämnes icke af Zingerle;[1]) Scheler anmärker blott: »il faudrait strictement au subjonctif *remaigne*». Mindre egendomligt skulle det hafva varit, om vi här funnit rimmet *ramaigne* (*readminet*): *remaigne* (*remaneat*), då ändelsen *eam* (*iam*), såsom bekant, inträngt i en mängd verb, där den icke är etymologiskt berättigad; så Gauv. 3868

[1]) En annan etymologiskt oregelbunden form är *comant* (*commendat*) El. 249; se därom Diez, Gr. II[4],232.

amaigniés, 4941 *ameigne* (jfr Willenberg, Roman. Stud. III,386, 410); ib. 1122 *remaignent* (*remanent*) (jfr Burguy II,36).

Efter jakande hufvudsats är likasom i relativsats ind. den enda logiskt berättigade modus; ex.

Mer. 103,9 Antan ot il, sanz contredire
L'onour qu'onques coup ne *feri*.

Gauv. 1080 Mesire Gauvain l'a feru
Grant cop, qu'il ne l'*espargna* mie,

Mer. 151,18 är väl *que* relativt adverb:
Einsi Meraugis a erré
Toz jours, *qu*'il n'*a* 'noient trové;

Mer. 249,1 läser Michelant med B:
Et fu près de dix leues loing,
Que li autre qui sont remes,
Ne cil de l'ost ne cis des nes,
Sachent por quoi Gorvainz retorne.
Mes or le sevent tout à orne.

Ett liknande ställe med konj. anföres af Haase (Konj. le Joinv. s. 13): *il meïsmes portoit les cors pourris et touz puans pour mettre en terre es fosses, que jà ne se* ***estoupast,*** *et li autre se estoupoient.* där H. med rätta betecknar konj. såsom »auffallend und ohne Analogie» och därför vill ändra till *estoupoit*. Så länge vi ej känna flere likartade exempel, hafva vi ej rättighet att taga de båda konjunktiverna i försvar, så mycket mindre som för Mer. 249,1 såväl ms. A som Berlinms. förete afvikande läsarter, det förra: *ainz qu'om fust II leues* etc., det senare: *Et fu aincois .II. lieues loing Que li ch'r de la table en seusent riens veritable.* Äfven för stället i vår text, mot hvilket eget nog hvarken P. Meyer, Mussafia eller Littré haft någon anmärkning att göra, torde således ändring vara nödvändig, hvarvid man kan välja mellan de två alternativen, att läsa *sevent* i st. f. *sachent*, eller att ur Berlinms. upptaga den första versen, hvarigenom *sachent* kommer att stå i en af *ainçois que* inledd temporalsats. Vi kunna dock ej

undertrycka den anmärkningen, att det endast är saknaden af flere analoga exempel samt för Mer. 249,1 handskrifternas inbördes olikhet, som synas oss göra konj. på de båda anförda ställena misstänkt, men att vi icke skulle finna konj. i ett dylikt fall »unerklärlich». Den vore visserligen ologisk, men denna egenskap skulle den dela med konj. efter *pou s'en faut que — ne*, och den vore åtminstone ej mer »auffallend» än konj. i de ofvan s. 43 nämda af *mar*, *buer* etc. inledda satserna. Det vore ej otänkbart, att känslan af dessa satsers verkliga betydelse försvagats och att sporadiskt en sammanblandning kunnat ega rum mellan dem och de af *sans que* inledda satserna, hvilka senare i fornfr. visserligen äro sällsynta, men dock förekomma.

2. Konsekutivsatser.

Dessa satser antingen bestämma ett föregående *si*, *einsi*, *tant*, *tel* eller beteckna en handling som är en följd af hufvudsatsens handling. I förra fallet ersättes, såsom vi sett, konjunktionssatsen ofta af en relativ bisats, i senare fallet inledes bisatsen af *si que*.

α) Hufvudsatsen är nekande: Mer. 77,18; Enf. 462; El. 263 m. fl.

β) Hufvudsatsen är hypotetisk: Gauv. 5779 (cit. s. 43).

γ) Hufvudsatsen uttrycker en önskan (pligt).

Mer. 235,1 Donc covient por moi metre à eise
Que, voianz touz, vous rendez pris
A moi, si que j'*aie* le pris
De vous prendre.

Par. 1361, 1362.

3. Kausalsatser.

Grunden förnekas.

Mer. 247,2 Mes por ce ne dient il mie
Rendez lui, que grant duel n'en *aient*.

ib. 220,10.

4. Temporalsatser.

Efter följande temporala konjunktioner användes i våra texter uteslutande eller öfvervägande konj.:

ainz (ançois) que

Mer. 55,9; 68,20; 180,21; Par. 439, 788; Gauv. 428 m. fl.

Blott Gauv. 4872 följer ind.

Ains que li solaus *fu* levés,
Fut mesire Gauvains armés.

devant que (devant ce que, devant là que)

Mer. 9,4; 83,1; 90,12; 182,13; 206,23; 208,3; 235,18; Enf. 12, 676; Gauv. 20, 553, 5391. Mot dessa exempel svarar ett ej ringa antal med ind.; med fut. eller kondit.: Mer. 77,11; 81,4; 91,22; 148,16; 158,19; 159,12; 235,23; Gauv. 3111; med preter.: Mer. 55,15 devant ce que il *fu* faitz; ib. 179,20; 180,25.

avant que

Mer. 163,21.

dessi que, desi là que

Par. 822; Enf. 520.

dusque (jusque là que)

Gauv. 2796; med ind.

Gauv. 3046 Je et vo ne departiron,
Jusque là que nos *sentiron*
A quel fin nos porrons venir.

tant que (till dess att) med konj.

Mer. 33,9 Por Dieu, se ce reson vous semble,
Car nous metez encore ensemble
Tant que li uns en *ait* assez.

ib. 87,5; 88,15 (på båda ställena efter *attendre*); 111,17; Par. 863; El. 550; Gauv. 653 m. fl.

tant que (till dess att) med ind.

Om förestående handling: Mer. 78,17 Iroie tant que *trouveroie;* 164,9; Gauv. 657; om fulländad handling: Mer. 36,19 tant que li jours vint; 65,24 tant qu'il revoit; Gauv. 2589, 2591 m. fl.

tant que (så länge som) med konj.

Gauv. 2741 Se tos li mons ert comme .I. honme
Contre vos asanblés là fors,
N'arés vos garde, sans mon cors,
Tant que je vos *puisse* sauver.
ib. 3044 Ja tant que j'*aie* l'ame el cors,
Je et vo ne departiron.

tant com (så länge som) med ind.

Mer. 90,21 Je deffendrai
Mes membres, tant com je *porrai;*
ib. 193,18 Gauv. 3053. Likaså följer fut. efter (*ne jamais*) *que*.
Par. 1167 Ne jamais hors n'en isteront,
Que Dieus en Paradis *sera.*

puisque

Mer. 7,12 Se il cheist
D'autresi haut com .I. clochier,
Jà ne l'en convenist clochier,
Puis qu'il l'*eüst* le jour veüe.

Ehuru *puisque* här kan återgifvas med hypotetisk konjunktion, har det dock tydligen kvar sin temporala betydelse; likaså El. 621 (cit s. 89), där *atace* sannolikt är pres. konj., samt Gauv. 3031

Sire, jà ne serrés bailliés,
Puis que *serrés* en la forest.

Mer. 116,24 (cit. s. 44) har denna betydelse helt och hållet trädt tillbaka, och *puis que* kan på detta ställe anses för en hypotetisk konjunktion; jfr Bisch s. 110; Kowalski, s. 45; Klapperich s. 35.

III. Konjunktiv i hypotetiska satsfogningar.

a. Det fall, då vilkor och följd framställas såsom möjliga (lat. pres. konj. i bisats; pres. konj. eller fut. i hufvudsats) uttryckes i våra texter såsom i fornfr. i allmänhet vanligen genom indikativiska tempora. De konjunktiviska satsfogningar med denna betydelse, som vi hafva att anföra, äro

1. *Pres. konj.* i bis. — *Pres. ind.* i hfds.; (potentielt pres. konj. har i fr. aldrig användts i hypotetisk hufvudsats).

Mer. 102,21 Et s'ainsi *soit* qu'il n'ait amie,
Il *choisit* cele que il veut.

Detta ställe är vårt enda säkra exempel på (potentielt) pres. konj. i hypotetisk bisats, inledd af *se:* ty El. 600 kan *si* betyda *och*, så mycket mer som ordställningen är inverterad. Om formerna *aïde* Mer. 167,8 och *mangue* Par. 1117 se ofvan s. 28.

I fornfr. likasom i latinet förekommer stundom pres. konj. i bisatsen, då hufvudsatsen innehåller ett optativt pres. konj. eller en imperativ (Klapperich s. 11; Lenander s. 83). Denna konstruktion hafva vi strängt taget i följande båda beroende satsfogningar, hvilka i oratio recta förutsätta pres. konj. såväl i bisats som hufvudsats:

Mer. 108,18 Meraugis...
Me dist, si trover le *vousisse*,
Qu'à destre voie me *tenisse*

Gauv. 1763 La pucele, por autre rien,
Ne le tenoit en sa maisson,
Fors cele pour ceste okisson:
S'acuns chevaliers i *venist*
De la cort le roi, que *desist*
Comment se faissoit apeler;

dock hafva konjunktiverna *vousisse* och *venist* sin tillräckliga förklaring i rimmet. S. 39 hafva vi anfört ett exempel med

imperf. ind. i bis., optativt pres. konj. i hfds.; samma skema förekommer i beroende satsfogning

Mer. 38,10 Pour ce, si leur *venoit* en gré,
Leur lo qu'il le *facent* einsi.

Gauv. 2352 (cit. s. 43) står pres. ind. i bis., optativt pres. konj. i hfds.; och sannolikt äro äfven de på samma ställe anförda formerna *remont* och *avil* indikativer. För hypotetiska satsfogningar med optativ konj. i bis. är ofvan s. 51 ff. redogjordt.

2. *Imperf. konj.* i bis. — *Imperf. konj.* i hfds.[1]).

Gauv. 2566 Sire, se il vos *péust* plaire,
Mult *amaisse* vostre sejor
A avoir seulement cest jor.
ib. 1748 Ele cuidoit bien, s'il *séust*,
Qu'il i *venist*, sans remanoir.

Satsfogningen är här visserligen beroende af historiskt tempus, men förutsätter tydligen samma tempora i oratio recta. Likaledes uttrycka *venissiez* Gauv. 6076, *veïsse* Mer. 91,20, *retornaisse* Gauv. 4604 (citerade ss. 30, 31) handlingar, som möjligen komma att förverkligas; samma betydelse hafva Gauv. 2462, 3091, där hufvudsatsen uttryckes gen. imperf. konj., bisatsen genom imperf. ind.

b. Irreala hypotetiska satsfogningar (lat. imperf. eller plusquamperf. konj. i båda leden).

1. *Imperf. konj.* (= lat. imperf. konj.) i bis. — *Imperf. konj.* (= lat. imperf. konj.) i hfds.

Mer. 116,17 Par saint Denyse, si mes corps

[1]) Att imperf. konj. i hypotetiska satsfogningar icke blott tjänar till uttryck för ett overkligt utan äfven för ett möjligt fall, likasom i önskesatser för en uppfyllbar önskan, är Lenander den förste som uppvisat (ss. 72, 74, 77, 79, 83, 95, 96, 98).

Peüst par force aler là sus,
Je cuit que j'en *seüsse* plus.

ib. 51,18 (cit. s. 30); Par. 1169; Gauv. 1194.

2. *Imperf. konj.* (= lat. plusquamperf. konj.) i bis. — *Imperf. konj.* (= lat. plusquamperf. konj.) i hfds.

Mer. 7,9 (cit. s. 104); 54,1, (jfr om detta ställe Mussafia, Jahrb. 10, s. 349); 85,19, Gauv. 4771. m. fl.

3. *Imperf. konj.* (= lat. plusquamperf. konj.) i bis. — *Plusquamperf. konj.* i hfds.

Gauv. 1152 Là l'*éust mort* et confondu,
Se le coife ne *fust* si fors.

4. *Plusquamperf. konj.* i bis — *Imperf. konj.* (= lat. imperf. konj.) i hfds.

Gauv. 1412 Mais bien m'*amast* sor tote rien
Se j'*éusse* Gauvain *ocis.*

5. *Plusquamperf. konj.* i bis. — *Imperf. konj.* (= lat. plusquamperf. konj.) i hfds.

Mer. 63,13 Se viellece ne l'*eüst pointe*
Ele *fust* tres bele à devise.

6. *Plusquamperf. konj.* i bis. — *Plusquamperf. konj.* i hfds.

Par. 463 J'*eüsse fait* boine journée,
Se sans moi ne *fust retournée*
Perseveranche par anuis.

Gauv. 1096.

Vilkoret antydes stundom på annat sätt än genom en af *se* inledd bisats:
genom en hypotetisk relativsats:

Mer. 6,5 Qui une foiz *fust* acolez
De ses braz qui erent si blanc,
James n'*eüst* la goute el flanc.

Gauv. 2166 är *fu* att ändra till *fust:*
Mult *fu* bons éurés li cors,
Qui là *péust* estre à sejor.

genom en af *quant* inledd temporalsats:

Mer. 100,10 jà l'*ocesist*,
Quant li rois sanz respit li dist:

genom en af *mais* inledd hufvudsats:

Mer. 140,5 Jà se *noiast*, mes on la tient
Par force;

Ofta saknas bisatsen och måste af sammanhanget suppleras; i synnerhet vanliga äro, såväl i hufvud- som bisatser, konjunktiverna *deüsse*, *vousisse*, *peüsse*, *seüsse* samt, i hufvudsatser, *oïssiez* och *veïssiez;* ex. Mer. 45,9 Lors *oïssiez* dames parler, ib. 54,18; 175,10; Par. 168.

Det motsatta förhållandet, att hufvudsatsen är underförstådd, eger rum vid *com se*, *que se;* ex. Mer. 147,18; 231,8; Enf. 240, 436; Gauv. 5447, 5478.

I samma betydelse som *com se*, *que se* användes ensamt *com* eller *que:*[1])

Mer. 63,10; 122,19.

Par. 898 Quant fui ens, se me fu avis
Que je fui del tout si à aise
C'onques n'*eüsse* eü mesaise.

På samtliga de citerade ställena står i bisatsen imperf. eller plusquamperf. konj. Likasom i andra irreala hypotetiska bisatser förekommer äfven efter *com* (*se*), *que* (*se*) imperf. ind. (äfven pres. konj, Klapperich s. 25); perf. ind. är däremot alldeles oförenligt med dessa satsers betydelse, och Mer. 204,19 och Gauv. 4208 är derför *fut*, *fu*, likasom på flere ofvan anförda ställen, att ändra till *fust*.

---

[1]) Diez Gr. III[4] 366; Klapperich s. 26; Burgatzcky s. 142; jfr äfven Tobler, Verm. Beitr. s. 185.

De hypotetiska konjunktioner, som återstå att nämna, äro *por que* Mer. 56,21, 77,22; *por quoi* Mer. 236,18; *por ce que* Gauv. 2494; *pour tant que* Mer. 9,8; *par si que* Mer. 68,23; *par covent que, por covenant que* (båda anförda s. 82); *puis que* Mer. 116.24 (cit. s. 44); samt *mais que*, hvilket sistnämda uttryck förekommer

i betydelse af *pourvu que:*

Mer. 70,2 Dames, un don vous doing,
Que ge girai ceenz à nuit,
Cui qu'en poist, *mes qu'*à vous n'*anuit.*

i betydelse af *à condition que:*

Mer. 64,22 De la honte que m'avez faite
Vous claim je quite, tot le droit;
Mes que tant *faciez* orendroit
Que rendez le cheval au naim.

ib. 107,12 je vous acreant le don
Que jes donrai à ceste fois
Por vous, *mes que* vous *creantois*
De revenir certainement.

Om uppkomsten och utvecklingen af *mais que* se Bischoff s. 17 och Klapperich s. 35 ff. K's uppgift (s. 37), att detta bruk af *mais que* ej längre förekommer i det nutida skriftspråket är ej fullt exakt, och Littré, som af K. citeras, anmärker (Dict. *mais;* Supplem. *mais*) endast, att *mais que* i betydelse af *dès que, lorsque* (de enda betydelser, som L. anför för »l'ancienne conjonction *mais que*») numera är inskränkt till »les campagnes normandes.» Någon konjunktion *mais que* fins visserligen icke i det nutida tal- och skriftspråket, men satsbindningar, i hvilka en af *que* inledd önskesats genom *mais* anknytes till en föregående sats och uttrycker en önskan, hvars uppfyllande är en förutsättning för den föregående satsens utsaga, sådana med våra tre ofvan anförda exempel såväl till sin yttre form som till sitt innehåll likartade satsbindningar förekomma ännu; ex. *Quand les sangsues furent là, il lui vit un moment de défaillance. — Oh! mon Dieu, murmurait-elle, mon Dieu, si vous la tuez . . . Il dut lui arracher*

un consentement. — Eh bien! mettez-les, ***mais que*** *le ciel vous inspire!* (Zola, Une page d'amour); jfr äfven följande: *En principe il n'y a rien à dire contre la phonétique syntactique,* ***mais qu'*** *on n'en fasse pas, comme on a fait de l'analogie, la panacée pour tous les cas difficiles à expliquer* (Romania XV,634).

Det är också endast bruket af *mais que* i st. f. *quand* som af Vaugelas (Rem. 166) och Th. Corneille klandras; mot dess användning i ett sådant exempel som det af Bisch. och Klapp. från La Font. anförda: *Le trop d'expédients peut gâter une affaire; N'en ayons qu'un,* ***mais qu'il*** *soit bon,* skulle de antagligen lika litet haft någonting att anmärka, som en nutida fransman i detta exempel finner någonting egendomligt (jfr Haase, Konj. bei Joinv. s. 2 not 9).

Koordinering af hypotetiska bisatser.

1. *Se* upprepas; modus är densamma i båda bisatserna. Mer. 19,20 (cit. s. 40).

2. *Se* upprepas icke; modus är densamma i båda bisatserna; satsbindningen sker genom *et*, *ne* eller *ou*.

Mer. 118,14 Por ce si tu *veus* là aler
Et tu jamais *veus* repairier,
Si te covient merci laissier.

Par. 123, 623, 1036, 1229; El. 78; Gauv. 2008, 2818, 3596.

På samma sätt koordineras stundom en rent hypotetisk och en koncessiv bisats, satser som logiskt icke äro samordnade med hvarandra:

Mer. 23,13 Car s'ele *estoit* d'henour faillans,
Et ele *estoit* plus bele assez,
Si seroit por noient lassez
D'amours icil qui l'ameroit.

ib. 130,25 S'il *ferissent* aussi bons cous,

Com il firent au comencier
Et lour testes *fuissent* d'acier,
N'i eüst li plus forz durée.

3. Senare ledet uttryckes genom en af *que* inledd konjunktivisk bisats.

Mer. 136,7 (cit. s. 27).

För koordinering af hypotetiska bisatser se Toblers regel (Bisch. s. 124), jfrd med Klapperich s. 63 och Lenander s. 57.

III. Imperativ.

Om denna modus hafva vi ingenting att tillägga till hvad som ofvan (s. 44) blifvit sagdt.

Rättelser.

Sid.	10	rad.	4	nedifrån	står	För	läs	Före
»	17	»	13	»	»	nee	»	nec
»	19	»	9	uppifrån	»	gnomist	»	gnomiskt
»	22	»	11	»	»	Mes.	»	Mer.
»	»	»	19	»	»	»	»	[illegible]
»	23	»	14	»	»	»	»	»
»	35	»	16	»	»	har	»	hafva
»	41	»	3	»	»	des	»	der
»	61	»	8	nedifrån	»	Saltze	»	Satze
»	79	»	3	»	»	logiskt	»	logisk
»	80	»	18	»	»	romansk	»	romanskt
»	»	»	7	»	»	of	»	af
»	81	»	14	uppifrån	»	loiauté.	»	loiauté
»	90	»	1	nedifrån	»	Pehic ez	»	Pechiez

